

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET DERGİSİ

E-ISSN: 2980-2199

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

**İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET DERGİSİ
E-ISSN: 2980-2199**

**İSTANBUL TİCARET UNIVERSITY
JOURNAL OF FOREIGN TRADE**

**Yıl: 2024, Cilt: 2, Sayı: 2
Year: 2024, Volume: 2, Issue: 2**

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ DİŞ TİCARET DERGİSİ

İSTANBUL TİCARET UNIVERSITY JOURNAL OF FOREIGN TRADE
Yıl: 2024, Cilt:2, Sayı:2

Sahibi

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN, ilksen@ticaret.edu.tr, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Murat YALÇINTAŞ, myalcintas@ticaret.edu.tr, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar PİRTİNİ, serdar.pirtini@marmara.edu.tr, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Figen YILDIRIM, figen@ticaret.edu.tr, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür ÇENGEL, ozgur.cengel@galata.edu.tr, İstanbul Galata Üniversitesi
Doç. Dr. Gülberk Gültekin SALMAN, gulberk.salman@eas.bau.edu.tr, Bahçeşehir Üniversitesi

Editör: Doç. Dr. Yunus ÖZCAN

Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Şüheda BARAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doç. Dr. Gencay KARAKAYA

Mizanpaj ve Teknik Sorumlu: Arş. Gör. Şüheda BARAN

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü'nün koordinasyonunda faaliyet gösteren hakemli bir dergidir, yılda 4 kez yayımlanır.

Bu dergide yayımlanan makalelerin telif hakları İstanbul Ticaret Üniversitesi'ne aittir. Bu yayımla ilgili olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan her türlü hak saklıdır. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Üniversitenin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz. Bu dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Üniversite bu görüşler nedeniyle herhangi bir sorumluluk kabul etmez.

E-ISSN: 2980-2199

Elektronik ortamda erişim:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticudisticaretdergisi>

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi

Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2 Beyoğlu/ 34445, İstanbul

Tel: 444 0 413

E-posta: disticaretdergisi@ticaret.edu.tr

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi'nin tarandığı indeksler:

İÇİNDEKİLER / CONTENTS**MAKALELER / ARTICLES****ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES****1. Dilara ŞENSİVAS**

KEMAL KARPAT'IN OSMANLI MODERNLEŞMESİNE BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION ON KEMAL KARPAT'S PERSPECTIVE ON OTTOMAN MODERNIZATION STUDY.....1-11

2. Muhammet Bayram CİHAN / Güldenur ÇETİN

PETROKİMYASAL ÜRÜNLERDE DIŞ TİCARET POLİTİKASI SAVUNMA ARAÇLARININ ETKİN KULLANIM ANALİZİ VE UYGUN KOŞULLAR ALTINDA ANTI-DAMPİNG BAŞVURU KOŞULLARI
ANALYSING THE EFFECTIVE USE OF FOREIGN TRADE DEFENCE INSTRUMENTS IN THE PETROCHEMICAL SECTOR AND THE CONDITIONS FOR THE APPLICATION OF ANTI-DUMPING MEASURES IN APPROPRIATE CIRCUMSTANCES.....12-21

3. Sayed Samullah SADAT

G7 ÜLKELERİNİN TİCARİ İLİŞKİLERİ: ABD VE JAPONYA
ITRADE RELATIONS OF G7 COUNTRIES: USA AND JAPAN 22-39

4. Busenur ACAR

GAYRİMENKUL DANIŞMANLARININ MESLEKİ DOYUM VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN REAL ESTATE CONSULTANTS' PROFESSIONAL SATISFACTION AND LIFE SATISFACTION 40-58

5. Güven Ali YÖNET / Oya DAĞLAR MACAR

KARŞILAŞTIRMALI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ EKSENİNDE: KÜBA FÜZE KRİZİ
ON THE AXIS OF COMPARATIVE FOREIGN POLICY ANALYSIS: CUBAN MISSILE CRISIS.....59-71

KEMAL KARPAT'IN OSMANLI MODERNLEŞMESİNE BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

1. Dilara Şensivas¹

ORCID No 0000-0002-9473-1546

Başvuru Tarihi: 23.10.2023

Kabul Tarihi: 04.02.2024

Yayın Tarihi: 26.06.2024

ÖZET

Kemal Haşim Karpat, sosyal tarih alanında çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Belirli bir döneme odaklı mikro bakış açısıyla değil, Osmanlı tarihinin son üç yüzyıllık tarihinin sosyal, iktisadi, askeri ve siyasal dönüşümüne sebep olan toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel olgularını siyaset bilimi, istatistik, sosyoloji, felsefe ve iktisat gibi disiplinlerin yöntem ve bulguları aracılığıyla makro bir bakış açısıyla çalışmalarını sürdürmüştür. Karpat, Osmanlı Devlet'inin 16. yüzyıldan itibaren yaşadığı dönüşümün sebeplerini karşılaştırmalı bir yöntemle analiz etmeye çalışmıştır. Tarihsel olguların içindeki girift ilişkiler ağını çözümleyerek, Osmanlı tarihini basit bir şekilde sebep sonuç ilişkisiyle açıklamaktan öte, çok katmanlı ifade ve anlatılarla yorumlamaktadır. Kemal Karpat'ın analizleri, tarihi olgu ve olaylara çevrenin bakış açısıyla yaklaşan, merkezi yönelimli olmayan analizler olarak alan yazında yer almaktadır. Bu çalışmada Karpat'ın modernleşme kavramına ilişkin görüşleri, Osmanlı tarihini dönemlendirmesi, Osmanlı modernleşmesini ele alış ve yorumlama biçimi Osmanlı Modernleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi eserleri temelinde geniş külliyatındaki benzerlikler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Haşim Karpat, Modernleşme, Osmanlı Modernleşmesi

AN EVALUATION ON KEMAL KARPAT'S PERSPECTIVE ON OTTOMAN MODERNIZATION

ABSTRACT

Kemal Haşim Karpat has worked in the field of social history. He did not work from a micro perspective focused on a specific period, but from a macro perspective by using the methods and findings of disciplines such as political science, statistics, sociology, philosophy, and economics to analyze the social, economic, political, and cultural phenomena that caused the social, economic, military and political transformation of the last three centuries of Ottoman history. Karpat has tried to analyze the reasons for the transformation of the Ottoman State since the 16th century from a comparative perspective. By analyzing the intricate web of relationships that historical phenomena possess, he interprets Ottoman history not in a straightforward cause-and-effect manner, but through multi-layered expressions and narratives. Kemal Karpat's analyses are included in the literature as non-centrally oriented analyses that approach historical phenomena and events from the perspective of the periphery. In this study, Karpat's views on the concept of modernization, his periodization of Ottoman history, and the way he handles and interprets Ottoman modernization are evaluated through the similarities in his large corpus based on his works Ottoman Modernization and Short Social History of the Ottoman Empire.

Keywords: Kemal Haşim Karpat, Modernization, Ottoman Modernization

¹ Dilara Şensivas, Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, dilarasensivas93@gmail.com

1. GİRİŞ

Sosyal bilimlerde alanın önde gelen isimlerinden biri olan Kemal Haşim Karpat, verimli bir akademik hayat sürdürerek geniş bir külliyata sahip olan bir bilim insanıdır. 15 Şubat 1923 tarihinde Romanya’da dünyaya gelmiştir (Tanrıyar, 2010, s. 28). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde lisans eğitimini tamamlayan Karpat, Ömer Lütfi Barkan, Ebulala Mardin, Mehmet Ali Ayber gibi dönemin önemli sosyal bilimcilerinden etkilenmiştir. Barkan’ın ekonomi tarihi ve Osmanlı tımar rejimi üzerine yaklaşımları Karpat’ın çalışmalarında etkili olmuştur (Tanrıyar, 2010, s. 139-144). Hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji ve edebiyat alanlarına yönelik ilgisi, çalışmalarında çok boyutlu bir yaklaşım kullanmasında etkilidir. İstanbul Üniversitesinde lisans eğitimini bitirmesinin ardından Washington Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Üniversite eğitimi boyunca sol eğilime dair merakının sonucu olarak bitirme tezini işçi sendikaları üzerine yazmış, yüksek lisans tezinde ise sendikalar üzerine odaklanarak (Tanrıyar, 2010, s. 157) Marksist literatüre hâkim olmuştur. Doktora eğitimini New York Üniversitesinde tamamlayan Karpat’ın doktora tezi kitaplaştırılmıştır. Türkiye’nin yakın siyasi, sosyal ve kültürel tarihini modern kavramlarla birlikte ortaya koyan Karpat’ın kitabı Türkçeye “Türk Demokrasi Tarihi” adı altında çevrilmiştir (Karpat, 2010). Eserlerinde tarihin günümüzü şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışan Karpat, güncel sorunları tarihsel bir bakış açısıyla aydınlatılabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Kemal Karpat Amerika, Avrupa ve Türkiye’nin önemli üniversitelerinde dersler vermiştir. 1950’li yılların sonlarından itibaren de Amerika ve Avrupa’daki akademik tanınırlığı artmaya başlamıştır. Eserlerinin büyük bir çoğunluğunu İngilizce olarak kaleme alan Karpat Türkiye’deki sosyal bilimciler tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Eserlerinin Türkiye kamuoyu ile yaygın bir şekilde buluşması 2000’li yılların başlarında gerçekleşmiş ve birçok eseri Türkçeye çevrilmiştir (Balgamış & Arlı, 2020, s. 343-344). Karpat eserlerinin yanı sıra yazdığı kitap ve makale değerlendirmeleri, düzenlediği ve katıldığı sempozyumlar aracılığıyla çalışmalarını ortaya koymuştur. 1972’de gerçekleşen “The Relation of Ottoman History to World History (Osmanlı Tarihinin Dünya Tarihi ile İlişkilendirilmesi) adlı sempozyum bunların en önemlilerindedir. Sempozyum Osmanlı tarihinin oryantalist literatürden dünya tarihi alanına geçişinin değerlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Arnold J. Toynbee, Halil İnalçık, Albert Hourani, Stanford J. Shaw, Charles Issawi ve William McNeill gibi alanın öncü isimlerinin katıldığı sempozyumda yer alan Karpat, Osmanlı tarihinin tarih yazıcılığı sorunlarını değerlendirmiştir. Karpat’ın son olarak bahsedilmesi gereken girişimi ise Journal of Turkish Studies dergisidir (Balgamış & Arlı, 2020, s. 344).

Kemal Karpat’ın çalışmaları genellikle Osmanlı dönemini ve Cumhuriyet dönemi Türkiye’sini farklı araştırma alanları üzerinden tarihsel bir çerçeveye ele alan sosyal bilim eserleridir. İngilizce, Türkçe, Rumence, Fransızca ve İtalyancayı ileri düzeyde kullanabilen Karpat ayrıca Arapça, Rusça, İspanyolca ve Bulgarca dillerine hâkim olan bir bilim insanıdır. Karpat, kendisiyle aynı dönemde çalışmalar yapan birçok sosyal bilimciden farklı olarak, geniş bir arşive sahip olup, çalışmalarında derin bir literatür taraması ve saha araştırması yaparak teorik çalışma tekniklerinin tamamını uyum içinde kullanmış ve tarihsel bir sentez özelliğine sahip çalışmalar gerçekleştirmiştir. (Balgamış & Arlı, 2020, s. 345) Karpat, siyasi tarih, sosyal tarih, göç, milliyetçilik, kentleşme, iskân politikaları, sosyal değişim, edebiyat ve benzeri birçok konu üzerine çalışmalarda bulunmuş, çok geniş bir külliyata sahip bir akademisyendir. Yaklaşık bir asırlık hayatına onlarca kitap, makale ve akademik çalışma sığdıran Kemal Karpat, 20. Yüzyıl Türkiye’sinin sorunlarını tarihi bir bakış açısıyla analiz etmeye çalışmıştır. Karpat’ın eserleri, Annales okulunun sorun odaklı, sosyal, kültürel ve ekonomik analizleri içeren yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Charles Issawi, Roger Owen, Halil İnalçık, Donald Quataert ve Nikolai Todorov gibi sosyal bilimci ve tarihçiler devleti dışarıda bırakmadan Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihini farklı dönem ve bölgeler üzerinden incelemeye çalışmışlardır. Birincil ve ikincil nitel ve nicel verilerden hareketle, Osmanlı toplumunun bürokrasiden farklı diğer unsurlarını incelemişlerdir. Karpat, yukarıda saydığımız sosyal bilimcilerin yöntem ve verilerini kullanarak sosyal tarih alanında çalışmalar gerçekleştirmiştir. Sadece belirli bir döneme odaklı mikro bakış açısıyla değil, Osmanlı tarihinin son üç yüzyıllık tarihinin sosyal, iktisadi, askeri ve siyasal dönüşümüne sebep olan toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel olgularını siyaset bilimi, istatistik, sosyoloji, felsefe ve iktisat gibi disiplinlerin yöntem ve bulguları aracılığıyla makro bir bakış açısıyla incelemiştir. Karpat çalışmalarında sorunları betimlemeye değil, analiz etmeye odaklanmıştır. Onun çalışmaları, Osmanlı’nın geniş coğrafyasının yani Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu’nun (Arap

Ülkelerinin) tarihini karşılaştırmalı ve disiplinler arası bir yöntemle inceleyen sosyal eserlerdir. Çalışmalarında, Osmanlı toplumsal hayatının sosyal, kültürel ve idari yapısını merkeze alarak, bu yapıyı oluşturan ana kurumlar olan askeriye, tımar, vakıf ve reyada yaşanan değişimleri, Müslüman ve Gayrimüslim tebaa ile merkezi yönetim arasındaki ilişkileri ve yaşanan dönüşümleri analiz ederek açıklamaya çalışmaktadır. Karpat, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan itibaren yaşadığı dönüşümün sebeplerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla okuyucuya sunmaktadır.

Özetle, çalışmalarında kendisine has bir üslup ve metodoloji kullanan Karpat, Osmanlı siyasal hayatının ve toplumsal yapısının temel dinamiklerini genel yönleriyle analiz etmekte ve detaylara da değinerek Osmanlı tarihini makro bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Çalışmalarında tarihsel olguların içindeki girift ilişkiler ağını çözümler, Osmanlı tarihini açık bir şekilde sebep sonuç ilişkisiyle açıklamaktan öte, çok katmanlı ifade ve anlatılarla yorumlamaktadır. Kemal Karpat'ın analizleri, tarihi olgu ve olaylara çevrenin bakış açısıyla yaklaşan, merkezi yönelimli olmayan analizler olarak alan yazında yer almaktadır. Çalışmalarında iktisadi ve sosyal yapılanmanın siyasal yapı üzerindeki etkisine değinen Karpat, Osmanlı modernleşmesinin kökenlerini 1606 ile 1774 tarihleri arasındaki dönemde aramaktadır. Karpat, Osmanlı klasik dönemdeki sosyal ve siyasal yapının temelde birbirini dengeleyen ve denetleyen özelliğinde gerçekleşen değişimi ortaya koyarak, Osmanlı tarihindeki kırılmaları ve süreklilikleri incelemeye çalışmaktadır (Karpat, 2019, s. 14-16).

Bu çalışmada Karpat'ın modernleşme kavramına ilişkin görüşleri, Osmanlı tarihini dönemlendirmesi, Osmanlı modernleşmesini ele alışı ve yorumlama biçimi çerçevesinde, geniş külliyatındaki ortaklıklar üzerinden ve özellikle Osmanlı Modernleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin Kısa Sosyal Tarihi eserlerine odaklanılarak incelenecektir.

2. KARPAT'IN MODERNLEŞME KAVRAMINA YAKLAŞIMI

Osmanlı modernleşmesi, çok boyutlu, uzun süreli ve derinlikli bir süreçtir. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesi farklı yaklaşımlarla değişik şekillerde değerlendirilmiştir. Kemal Karpat'ın Osmanlı modernleşmesine yönelik bakış açısına değinmeden önce alandaki farklı görüşlere kısaca yer verilmesi, Karpat'ın düşüncelerinin daha bütünlükçü bir çerçevede anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır.

İlber Ortaylı, Osmanlı modernleşmesini, Tanzimat Fermanının çok daha öncesinde başlayan bir süreç olarak değerlendirmektedir. Ona göre, Osmanlı modernleşmesi sadece Türkiye Osmanlı'sını (Anadolu Coğrafyasını) içeren bir süreç olmayıp, tüm Müslüman toplumları kapsayan bir süreçtir. Osmanlı modernleşmesi merkezden başlayıp çevreye yayılmaktadır. Ortaylı, yukarıdan aşağıya olan bu modernleşmeyi otokratik modernleşme şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre modernleşme süreci Osmanlı İmparatorluğunun son kırk yılında anayasal bir modernleşmeye evrilmiştir (Ortaylı, 2008).

Tarık Zafer Tunaya, Osmanlı modernleşmesini üç döneme ayırarak açıklamaktadır. Birinci dönem kısmi müessese ıslahlarını, ikinci dönem aydın despotizmini, üçüncü dönem ise modern devlet düşüncesinin oluştuğu safhayı ihtiva etmektedir. Ona göre Batı, Osmanlı'ya nazaran sadece teknik değil aynı zamanda medeni açıdan da daha üstün bir durumdadır. Basit bir şekilde sadece batı üstünlüğünün kabul edilmediği geniş bir programla sürece başlamak gerekmektedir. Batılılaşmanın teknik bir mesele ya da bir medeni alandan diğerine geçmek olup olmadığı soruları, Osmanlı modernleşmesinin yönünü tespit etmek ve anlamak için önem arz etmektedir. Tunaya'ya göre modernleşme hareketi yukarıdan aşağıya bireysel, kısmi ve ikirciklidir (Tunaya, 1960).

Bernard Lewis, Osmanlı modernleşmesinin en temel başarısının tanzimat dönemiyle başlayan eğitim alanındaki gelişmeler olduğunu dile getirir. Batı tipi okullarda yetişen Osmanlı elitleri genç cumhuriyetin kurucu kadrolarını oluşturmuştur Lewis Modern Türkiye'nin Doğusu eserinde Avrupa merkezîyetçi bir yaklaşımla Türk modernleşmesini ele almaktadır. Doğu-batı, modern-geçmiş gibi ikili zıtlıklar aracıyla modernleşme sürecini analiz etmeye çalışmaktadır. (Lewis, 1991).

Halil İnalçık, modernleşme ve batılılaşma kavramlarını birbirinin yerine kullanmakta, Cumhuriyet öncesinde yaşananları nitelemek için batılılaşma kavramını, sonrasındaki gelişmeleri nitelemek için ise modernleşme kavramını kullanmaktadır. Osmanlı modernleşme süreci, ona göre her defasında farklı amaçlar doğrultusunda çeşitli aşamalardan geçmiştir. İnalçık'a göre 15. ve 18. Yüzyıl arasındaki girişimler Osmanlı İmparatorluğunun batının askeri gelişimini takip etmeye yönelik olup, Batılılaşmanın ikinci aşaması ise 18. Yüzyılda askerlikle ilgili batı tarzı eğitimin kabul edildiği dönemdir. Bu dönem

çinde batı düşüncesiyle ilk defa temasa geçilmiştir. Ayrıca Osmanlı aydınlanma çağı olarak ele alınan bu dönem batı ve Osmanlı arasında ekonomik ve siyasi bağımlılığa denk gelen dönemdir. Ona göre üçüncü aşama batılı idari ve siyasi kurumların Osmanlı İmparatorluğunun kurumlarının yeniden yapılandırılması için örnek alındığı dönemi teşkil etmektedir. Özetle İnalçık batılılaşmayı modernleşmeye eş olarak değerlendirmiştir (İnalçık, 2017).

Osmanlı modernleşmesi üzerine çalışmaları olan Şerif Mardin ise batılılaşma çalışmalarının tarihini 17. yüzyıldan itibaren başlatmaktadır. Batılılaşmanın Türk tarihinin iki yüzyıla yakın bir süredir ana meselesi olduğunu ifade eden Mardin, günümüz Türkiye'sini anlamak için Türk batılılaşma çabalarının tarihi, objektif ve bilimsel yöntemlerle incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu minvalde merkez-çevre ilişkisi üzerinden modernleşmeyi çalışmalarında ele almaktadır (Mardin, 1991).

Karpat modernleşme olgusunun, onun nihai bir amaç şeklinde görülüp görülmemesine bağlı olarak Jakoben ve Anglosakson yaklaşımlarla gerçekleştiğini söylemiştir. Modernleşmeyi nihai bir hedef olarak gören Jakoben yaklaşıma göre modernleşme, olguyu belirli bir biçimde tanımlamak ve bu biçime uygun olmayan kurum ve sosyal yapıları ortadan kaldırmak ya da baskı altında tutmak ve bu tanıma uygun yeni kurumları ve tarihi süreci inşa etmektedir. Jakoben yaklaşıma Fransız ve Rus devrimlerini örnek gösteren Karpat, devlet gücü ile gerçekleştirilen ve idealize edilen bu modernleşme yaklaşımının devlet-toplum ikiliğini yaratmakta olduğunu söylemiştir (Karpat, 2019, s. 7-8). Modernleşmeyi bir siyasal ve sosyal yapılanmadan diğere geçiş olarak ve mutlaka başarılması gereken bir değişim şeklinde anlamak Karpat'a göre doğru bir modernleşme yaklaşımı değildir (Karpat, 2010, s. 75). Anglosakson yani İngiliz ve Amerikan tipi modernleşme yaklaşımı, modernleşmeyi nihai bir amaç olarak değil, toplumun yaşam kalitesinin ve eğitim düzeyinin artışı, birey hak ve özgürlüklerinin korunması şeklinde görmektedir. Ona göre bu tarz bir modernleşme yaklaşımında değişim süreci sosyal, tarihsel ve kültürel bir devamlılık şeklinde gerçekleşmektedir. Her iki tarz modernleşme yaklaşımında da bir zorlamanın söz konusu olduğuna değinen Karpat zorlamanın derecesinin farklı olduğunu ifade etmektedir. Modernleşme sürecinde birinci derecede en önemli grubun modernleşme yani değişim düşüncesini ortaya koyanlar ve bu değişimi gerçekleştirenler olduğunu söylemektedir. Karpat, Türkiye modernleşmesinin yukarıda değinilen yaklaşımlara benzer olmakla birlikte farklı yönlerinin de olduğunu söylemektedir. Osmanlı'da değişim isteğinin Sultan'dan kaynaklandığını ve amacın devleti güçlendirmek olduğunu belirten Karpat, modernleşmenin ihtiyaçları karşılamak için bir araç olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Yapılan değişimlerde rolü olan elitler, devlet üzerinde etkin olmaya çalışan sivil gruplarla iş birliği içerisinde olsalar da devlet kontrolünü sürekli olarak ellerinde tutmuşlardır. Karpat'a göre Osmanlı'da devleti temsil etmekte olan bürokrasi modernleşmeyi, devletin güçlenmesi ve halkın devlete hizmet eder hale getirilmesinin bir aracı olarak görmüştür. Sivil ve askeri bürokrasi modernleşmeyi halk için ve halk adına yaptığını iddia ederek faaliyetlerini meşru kılmak istemiştir (Karpat, 2019, s. 8-9). Karpat'a göre modernleşmenin başarılı olabilmesi için ulus devletin varlığı gereklidir. Modernleşme sürecinin gerçekleşmesinde ona göre toplumun siyasal bir kimliğe sahip olması ve ortak değerleri paylaşması elzemdir. Bu durumun ulus devlet ile sağlanacağını vurgulayan Karpat, toplumun yeniden örgütlenmesi, iş bölümünün gerçekleşmesi ve eskiye nazaran daha birleştirici bir siyasal ve sosyal çerçevenin kurulması için ulus devletin öneminden bahsetmektedir (Karpat, 2010, s. 75).

3. KEMAL KARPAT VE OSMANLI TARİHİNİ DÖNEMLENDİRMESİ

Osmanlı tarihinin dönemlere ayrılması konusunda sosyal bilimciler arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin dinamiklerinin, kurumsal yapılanmasının, iktisadi ve sosyal yapılarının, zihniyet ve çelişkilerinin en net şekilde görülebildiği yüzyıl Klasik Dönem ya da Altın Çağ olarak adlandırılan 16. yüzyıldır. Osmanlı Devleti tarihinin dönemlere ayrılması konusunda, geleneksel olarak askeri performansa dayanan ve toplumun özelliği ve gelişimi ile insan doğası ve gelişimi arasındaki ilişki üzerinden ayrıma giden yaklaşımlar alan yazında karşımıza çıkmaktadır. Askeri performansa yönelik yaklaşımda, Osmanlı Devleti tarihinin dönemleri yükselme, duraklama ve gerileme şeklinde iken, diğer geleneksel olarak ifade edebileceğimiz yaklaşımda ise büyüme, olgunluk ve bozulmadır. (Bozpinar, 2020, s. 17) Osmanlı Devleti tarihine dair yapılan bu farklı dönemlendirmelerden hareketle, çalışmanın temel amacı, Kemal Karpat'ın Osmanlı tarihinin dönemlere ayrılması ile ilgili yaklaşımı, Osmanlı çalışmaları alan yazınına yapmış olduğu katkı ve ortaya koyduğu sistematik görüşler minvalinde toprak rejimi üzerinden Osmanlı tarihini nasıl dönemlendirdiğinin

incelenmesidir. Karpat'ın Osmanlı tarihini dönemlere ayırması ile ilgili görüşleri iktisat tarihi literatürüne de önemli bir katkı sunmaktadır.

Kemal Karpat'ın Osmanlı tarihinin dönemlere ayrılması ile ilgili görüşleri, Wisconsin Üniversitesinde 1971 yılında düzenlediği ve dönemin önde gelen tarihçilerinin katıldığı bir konferansın tebliğ metinlerinden oluşan kitabın içerisinde yer alan “Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Yaklaşım” isimli makalesinde açık olarak ifade edilmiştir. Karpat, Osmanlı tarihini disiplinler arası bir yaklaşımla ele alarak, geleneksel dönemlendirme olan kuruluş, yükseliş, duraklama ve gerileme şeklindeki sınıflandırmayı eleştirerek yeni bir model ortaya koymuştur. Karpat, klasik dönem kategorileştirmesini kabul etmektedir. Ona göre 17. yüzyılda iç dinamiklerde birtakım değişimler gerçekleşmeye başlamıştır. Klasik dönem kurumları biçimsel olarak varlıklarını devam ettirseler de fonksiyonları ve işleyiş şekilleri radikal olarak değişmeye başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllardaki değişim ve resmi kurumsal yapıların varlıklarını devam ettirmesi, sürekliliğin olduğu algısına neden olabilmektedir (Karpat, 2019, s. 35-36). Karpat'a göre Osmanlı devletinin toprak rejimi olan tımar sistemi sosyal ve ekonomik yapılanmanın temelini oluşturmaktadır (Karpat, 2019, s. 41). 17. yüzyılda başlayan değişim süreci merkezi hükümetin otorite kaybı, yerel ve bölgesel güçlerin kullanımı ile gerçekleşmiş ve Avrupa etkisiyle birlikte hız kazanmıştır (Karpat, 2019, s. 35). Değişim sürecinde yöneten ve yönetilen yani asker ve reaya ayrımı varlığını korumuştur. Ona göre 17. yüzyıldaki değişim, 16. yüzyılın sonlarında gerçekleşen nüfus artışı, buna bağlı olarak gelişen işsizlik, mahalli yöneticilerin ordularını artan nüfustan sağlaması, kalan köylülerin bir kısmının eşkıyalık yaparak toprak ile uğraşmakta olan köylülere saldırması, bu köylülerin ise daha güvenli olarak gördükleri şehirlere kaçmak zorunda kalmalarıdır. Ayrıca miri arazide (aynı kiracı olarak bulunan tebaa) sahiplerinin göç etmesi halinde cezalandırmanın kalması 17. Yüzyılda kaldırılmıştır (Karpat, 2019, s. 63). Yaşanan bozulmaya karşın yöneten ve yönetilen ayırımına dayanan sosyo-ekonomik düzen varlığını devam ettirmiştir. Bu durumun varlığı iktisadi temelin varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Karpat'a göre Osmanlı tarihinin dönemlere ayrılmasında bu önemli bir noktadır. Yukarıda değinildiği üzere Karpat, Osmanlı klasik dönemi ve onun varlığını sonlandırmasını kabul etmekle birlikte, gelişme, duraklama ve gerileme şeklindeki dönemlere ayırmaktan farklı olarak toplumsal değişimde kültürel, sosyal ve en önemlisi iktisadi faktörlerin etkilerini gözetenek bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Karpat, Osmanlı tarihini kontrol edilen arazilerden elde edilen güç ve yönetimle toplumda üstünlük kurabilen sosyal gruplar ile toprak rejiminde gerçekleşen değişimlere göre gelişen ve değişen safhalar ve evrelere ayırmaktadır. Bu dönemlendirme ekonominin temel kaynağı olan toprağın düzenlenmesi ve elitlerin arazi sahipliği ve arazi işletmesine bağlı olarak toplumda nüfuzlarının artıp düşmesine dayalıdır. Ona göre Osmanlı'da toprak, toprak mülkiyeti ve toprağın işletilmesi Osmanlı devletinin tarihindeki süreklilik ve değişimleri net bir şekilde ortaya koymaktadır (Karpat, 2015, s. 132). Karpat, zenginliğin kaynağı olarak Osmanlı devletinde toprağın görüldüğünü belirterek bunun sebebinin ise geleneksel toplum yapılanmasından kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bozpinar'ın Kemal Karpat ve Osmanlı tarihinin dönemlendirilmesi makalesinden hareketle, Kemal Karpat'a göre Osmanlı tarihinin dönemleri, Hudut Boyları (Uç beyleri 1299-1402) dönemini, Merkezi Yarı-Feodal olarak belirtilen 1421-1596 tarihleri arasındaki dönemi, 1603-1789 tarihleri arasındaki Taşrada Özerklik ve Ayanlar olarak isimlendirilen dönemi ve 1808-1918 yılları arasındaki Ulus Devlet Olma Dönemi: Bürokrasi ve Aydınlar başlıklı dönemi kapsamaktadır.

İlk dönem Karpat'a göre merkezileşme gerçekleşmemiş, beyler kendi ordularına sahip olup yönetimin emrindedir. Beyler halktan Bizans'a oranla daha az vergi alarak halk ve yönetim arasındaki araçlar şeklinde değerlendirilmektedir. Beylerin özerk yapısı Ankara Savaşı'na kadar devam etmiştir (Bozpinar, 2020; Karpat, 2015, s. 141-142).

Karpat'ın çalışmasında belirttiği ikinci dönem olan merkezileşmede, merkezi yönetime bağlı olan kul ve sipahilerin yerini eyalet sipahileri ve eyalet seçkinleri almıştır. Tımar sistemiyle iktisadi ve sosyal yapı oluşmuştur. Tımar sistemi, tımarın getirdiği gelire bağlı olarak savaş döneminde insan gücü ve levazım hizmetlerinin sağlanması biçiminde askeri fonksiyona sahip olmakla birlikte, devletin en önemli iktisadi kaynağı olarak toprağın işlenmesini ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler üzerinde denetimin sağlanmasını gerçekleştiren bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle, tımar sistemi Karpat'a göre toplumsal düzenin kurulmasını ve korunmasını sağlayan en etkili yoldur. Tımar sistemi, işlenebilir arazinin artması ve toprağın işlenmesinde kullanılan teknolojinin ilerletilmesi hususlarında başarılı olamamış ve Osmanlı'nın yukarıda değindiğimiz nüfus artışı karşısında başarısız olmuştur (Karpat, 2015, s. 144-146). Osmanlı modernleşmesi kısmında incelenecek olan Osmanlı

devletinin yapısal katılığı hızlı nüfus artışıyla birleşerek toplumsal açıdan bir çözülme yaşanmasına neden olmuştur. Artan işsiz nüfusun yanında, ateşli silahların savaşlarda kullanılmaya başlanması ile Karpat'a göre sipahiler neredeyse gereksiz hale gelmiş, piyade askerlerin savaşlardaki rolünün artmasıyla birlikte ateşli silahlara duyulan ihtiyaç da yükselmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin Osmanlı devletinin giderlerini arttırdığı ve yeni gelir ihtiyacının karşılanması için üretimin artması gerektiği belirtilmiştir. Tımar sisteminin askeri faydasını kaybetmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti'nin gelirlerinin artışı için tımar sistemine dâhil olan arazilerin işletilmesine yönelik değişikliklerde, devletin söz konusu değişimlere karşı tutumu değişmiştir. Miri arazilerin yönetiminde tımar sisteminden iltizam usulü ve malikâne sistemi uygulamalarına geçilmiştir. Karpat tarafından taşradaki güçlerin büyüyerek, yani merkezkaç kuvvetiyle, etkin oldukları alanların yanı sıra iktisadi açıdan da etkilerini arttırdıkları belirtilmiştir (Bozpinar, 2020; Karpat, 2015, s. 146).

Üçüncü dönemde ise Karpat iltizam usulü, malikâne sistemi ve ayanların güçlü olduğunu ifade etmektedir. Ayanlar ve toprak rejimi arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymayan Karpat iltizam usulü ve malikâne sisteminden hareketle yüzeysel olarak bu ilişkiye değinmektedir (Karpat, 2015, s. 147-151).

Dördüncü dönem ise Karpat'a göre merkezleşmenin, reformların ve ayanlar ile mücadelenin değişkenler olarak bulunduğu dönemdir. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle mülkiyetin önemi ve çıkarılan Arazi Kanunu ile Balkan köylülerinin desteğini almanın gerekliliği vurgulanmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı ekonomisi tarım temelli yapısını korumuştur. Dönemin en önemli sorunu vergi tahsilatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergilerin toplanmasında araçların etkisini yok etmek yani ortadan kaldırmak amacıyla II. Mahmut döneminden itibaren ciddi manada çaba harcanmıştır. Bu noktada tarımsal artının yani tarımsal artı olarak verginin devlet tarafından toplanabilmesi için merkez-taşra bürokrasisi ile taşra eşrafı arasındaki ilişkinin incelenmesinin gerekliliği Karpat'ın çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır (Bozpinar, 2020; Karpat, 2015, s. 152-154).

Karpat, Osmanlı tarihinin ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak sınıflandırılmasının mümkün olabileceğini düşünmüştür. Karpat Osmanlı tarihini, toprak sistemindeki değişimlere ve büyük ölçüde toprağı kontrol ederek devlette ve toplumda hakimiyet kuran sosyal gruplara göre dönemlere ayırmaktadır. Ona göre Osmanlı tarihinin dönemselleştirmesinde esas olarak ekonomik kaynağın örgütlenmesine ve elitlerin bu kaynağı mülkiyetindeki rolleri temelinde yükseliş ve düşüşlerine dayandırmaktadır (Karpat, 1974).

Kemal Karpat'ın Osmanlı tarihini dönemlere ayırmak amacıyla ortaya koyduğu model ve görüşleri Osmanlı modernleşmesine olan yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Bu nedenle Karpat'ın Osmanlı tarihine dair yapmış olduğu dönemlendirmeyi daha net bir şekilde anlayabilmek için Osmanlı modernleşmesi ile ilgili çalışmalarını incelemek gerekmektedir.

4. KEMAL KARPAT'A GÖRE OSMANLI MODERNLEŞMESİ

Kemal Karpat, Osmanlı modernleşmesi üzerine yapılacak herhangi bir çalışmanın toplumsal yapı, idare ve siyaset felsefesi kapsamında tarihsel, kavramsal ve metodolojik sorunsalların açığa çıkarılarak yapılması gerektiğini söylemektedir (Karpat, 2019, s. 19). Karpat, Osmanlı devletinin, toplumsal yapısı, yönetimi ve felsefesinin temellendirmek için, Osmanlı Devleti'nin yeni siyasi bir yapılanma olarak ortaya çıkmakla birlikte, devletin sahip olduğu felsefe ve toplumsal düzeninin kökeninin Selçuklu ve Ortadoğu'nun diğer Müslüman devletlerinden, Türklere ilişkin aşiret veya Orta Asya gelenek ve adetlerinden ve farklı yerel geleneklerden, bunlara ek olarak Bizans etkisinden oluşan bir sentez olduğunu vurgulamaktadır (Karpat, 2008, s. 152). Modernleşmeyi, 19. yüzyılda oluşan yeni merkezîyetçi bürokrasinin nüfusun geri kalan üzerinde tahakküm kurma çabası olarak değerlendirmektedir. Modernleşme ayrıca Karpat'a göre oluşan bürokratik çevrenin biçimsel anlamda bir modernleşmeyi benimsemesi, pratikle uyuşmayan modernleşme düşüncesinin giderek, toplum ve toplum kültüründen kopmasıdır. Modernleşmeyi, iktisadi kaynakların kullanımının tekelleştirilmesi ve taşradaki güç odaklarıyla uzlaşma sağlanmasından, öte iktidar karşısında olma şeklinde olduğunu tespit etmiş ve bu durumu incelemeye almıştır (Karpat, 2019, s. 16).

Karpat çalışmalarında, Osmanlı toplumun sosyal yapısının tarihsel süreçte geçirdiği evrimi değerlendirerek, modernleşmenin gerçekleştiği 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşen sosyal yapılar

üzerindeki değişikliklerin nitelik olarak nasıl ayrılabileceğini ortaya koymaktadır (Karpat, 2008, s. 7). Sosyal yapıda oluşan değişiklikleri tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Değişimleri, 19. yüzyılda yapılan ıslahat hareketleri, devletin kurumsal yapısındaki değişim ve nüfus hareketlerini ilişkilendirerek inceleyen Karpat, modernleşmeyle oluşan yeni toplumsal yapının nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışmıştır.

Karpat'a göre Osmanlı devletinin geçirdiği dönüşümün anlaşılmasında 15. ve 16. yüzyıllar önem arz etmektedir. 19. ve 20. yüzyılda gerçekleşmiş olan toplumsal değişimin analizi için, klasik dönem ya da altın çağ olarak adlandırılan dönemin, yerleşmiş toplumsal düzeninde yaşanan dönüşümün üzerindeki 17. ve 18. yüzyıllarda harekete geçen güçlerin etkisinin incelenmesi gerekmektedir. Karpat'a göre Osmanlı Devleti'nde ve toplumunda yaşanan dönüşüm incelenirken sadece 19. yüzyılda gerçekleştirilmiş ıslahat ve reformlara, bu reform ve ıslahatların çözülme ve çöküş süreci üzerindeki etkilerine odaklanılmamalıdır. Öncelikle 17. yüzyılda gerçekleşen değişime odaklanılarak, devlet merkezinin verdiği komutlar doğrultusunda yapılan düzenlemeler şeklinde değil diyalektik ve izafi olarak özgür bir biçimde gerçekleştiği üzerinden hareket ederek açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Karpat, 17. Yüzyılda yaşanan merkezi yönetimin güç kaybını, yerel ve bölgesel güçlerin güç kazanması ve Avrupa'nın artan etkisiyle açıklamaktadır. 17. yüzyılda yukarıda da değindiğimiz üzere Osmanlı klasik dönemindeki kurumlar biçimsel olarak varlıklarını devam ettirseler de fonksiyonları ve içerikleri, Karpat'ın değerlendirmelerine göre değişmiştir. Bu durum yumuşak bir devamlılık izlenimi vermektedir. Çünkü formel kurumlar statülerini korumaktadır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarında, toplumsal yapı üzerindeki genellikle kargaşa halindeki dönüşümün görülmesini engellediğini belirten Karpat, kendi Osmanlı modernleşmesi üzerine yaptığı çalışmalarda bu durum üzerine yoğunlaşmaktadır. Ona göre 17. yüzyılın ikinci yarısında başlangıcında Osmanlı klasik döneminin toplumsal birimleri ve dini cemaatleri birleşerek daha büyük organizasyonlar yaratmış ve değişim oluşmaya başlamıştır (Karpat, 2008, s. 17-18). Karpat'ın birçok çalışmasında değindiği üzere 16. yüzyıldaki hızlı nüfus artışına paralel olarak, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sosyal ve iktisadi temelini oluşturan toprak rejimi sistemi, tımar bozulmaya başlamıştır. Osmanlı tarihinin dönemlendirmesi kısmında detaylandırılan tımar sisteminde oluşan bozulma, Osmanlı'da toplumsal değişimin kaynağını oluşturmaktadır.

Karpat çalışmalarında yaşanan değişimi vurgulamak için Osmanlı toplumsal düzenin iki temel gruba ayrıldığını söylemektedir. Bu grupların birincisi dört tabakalı, hiyerarşik toplumsal düzendir. Osmanlı'daki dört tabakalı toplumsal düzen asker, bürokrat, reaya, tüccar ve zanaatkârlardan oluşmaktadır. İkinci grup ise millet sistemidir. Millet Sistemi, her önemli dini grubun kendi lideri yönetiminde bir kompartıman içerisinde, yönetimle ilişki kurmasını sağlayan bir sistemdir. Osmanlı yönetimin, millet sistemiyle amacı gruplar arası farklılığın sürdürülmesi, oluşturulmuş sosyal düzenin varlığının devam etmesini sağlamaktır. Sistem görüldüğü gibi katı olmamakla birlikte Karpat'ın vurguladığı üzere değişmezliği esastır. 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı yönetici eliti, değişen toplumsal düzen üzerindeki rolünü korumasını sağlayacak ve değişimin tek mimarı olarak modernleşme teorisini inşa ettiğini belirtmektedir. Karpat modernleşme teorisi yerine meşrulaştırma ifadesinin kullanabilir olduğunu söylemektedir. Karpat, Osmanlı devletinin, Avrupa karşısındaki eksikliklerin ve yaşanan bunalımın, merkezi otoritenin zayıflamasından kaynaklı olduğunu düşünen yönetici elitin, merkezi otoriteyi güçlendirme hedefiyle toplumsal yapı ve kurulu düzende öngörülmemiş değişimlere yönelik faaliyetlerini, Osmanlı modernleşmenin bir aşaması olarak değerlendirir (Karpat, 2008, s. 11-20).

Osmanlı devletinin yapılanmasındaki üç ana kurum olan ordu, tımar ve vakıf, Karpat'ın çalışmalarında incelenmektedir. Onun çalışmalarında, Osmanlı sosyal düzenin temelini oluşturan bu kurumlar, toplumun birbirine karışmayan ana gruplarını oluşturmaktadır. Bu grupların kendi içlerinde birimlere ayrıldığı, birimler arasında da hiyerarşik bir düzenin söz konusu olduğu ancak her grubun kendi özerkliğine sahip olduğu ifade edilmektedir. Çalışmalarında tarihsel verilerden hareketle açıklamalarda bulunan Karpat, bu kurumlardan tımar ve ordu arasındaki özgün ilişki üzerinden, Osmanlı'daki sosyal ve ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerdeki kırılma noktalarını ve süreklilikleri çalışmalarında tespit etmeye çalışmaktadır (Karpat, 2008, s. 21-39).

Karpat'a göre Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda yaşanan sorunlara çözümü, bürokrasinin yetkin bir hizmet sektörü haline getirilmesi ve ayanların ticari oluşumlar şeklinde özerkliğe sahip bir oluşuma

dönüştürülmesidir. Karpat, yaşanan sorunların çözümü için gereken değişimin kökenlerinin yerel kaynaklar ve klasik dönem Osmanlı yönetim prensiplerinde bulunduğunu vurgulamaktadır. Karpat, bu yolu tercih etmeyen Osmanlı modernleşmesinin, merkezi otoriteyi güçlendirmek için çaba harcadığını ifade etmiştir. Merkezi otoritenin güçlendirilmesi fikrindeki tetikleyici güç olarak, ayanlar ve payitaht arasındaki çekişmeye vurgu yapmaktadır (Karpat, 2008, s. 57-75).

19. yüzyıldaki modernleşme çabalarını yeni ordu düzeni kurmak üzerinden ele alan Osmanlı Modernleşme yaklaşımlarından ayrı olarak, yeni ordu düzeni kurmak için yapılan modernleşme hareketlerini ordu ile yönetimin merkezileşme kaygısı üzerinden ele almaktadır. Karpat'a göre Osmanlı modernleşmesi üç ana etken etrafında gerçekleşmiştir. Birinci etkeni merkezileşme isteği olarak ortaya koyan Karpat, bu durumun yönetim ve toplumun birbirinden ayrılması olarak değerlendirir. İkinci etken ise Avrupalı güçlerin siyasal etkisinin artmasıdır. Üçüncü etken ise ona göre ilk ikisinden türeyen modernleşmenin ideolojik boyutudur. Osmanlı'da modernleşme onun ifadesine göre önce ıslahat ardından muasırlaşma şeklinde tanımlanmış ve zamanla yönetici elitin meşruiyet kaynağı ve ideolojisi haline almıştır. Modernleşme faaliyetleri topluma hizmetten çok siyasal amaçlara ulaşmak için kullanılmaktadır. Karpat modernleşme hareketlerinin tam anlamıyla II. Mahmut'un merkezileşme dürtüsüyle başladığını söylemektedir (Karpat, 2008, s. 77-119). Yukarıda da bahsedildiği üzere öncelikle ıslahat ve sonrasında muasırlaşma, asrileşme ve Avrupalılaşma şeklinde bilinen modernleşme yönetici elitlerin ideolojisi ve onların güçlerinin meşrulaştırıcısıdır. Karpat'ın belirttiği 3 etken 19. yüzyılın ikinci yarısında harekete geçmektedir. Bu üç etkenin harekete geçmesiyle bürokrasi, ordu ve aydınların bir bölümünü kapsayan yönetici siyasal seçkinleri oluşturmaktadır. Köylüler, mülk sahipleri ve diğer emekçi gruplar ise Karpat'ın çalışmalarında modernleşme faaliyetlerinin ekonomik yükünü taşıyan gruplardır. Liberalizm, meşruiyet, parlamentarizm ve daha sonrasında demokrasi temelde bir aksiyon planı olmaktan öte gelenek karşıtı olan modernleşme düşüncesinde ikincil durumda kalmıştır. Bu ikincil durum Karpat tarafından vurgulanmaktadır. Karpat, yönetici grup ve halk tarafından yaygın bir destek gören bir siyasal partinin 1950'lerde yerinden edilinceye kadar modernleşme ile ekonomik gelişimin ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır (Karpat, 2019, s. 130-131).

Karpat, II. Mahmut ile ilgili olan değerlendirmelerinde ise rejimin otokrat bir yapıya sahip olduğunu ve bu rejimin meşruiyet kaynağı olarak dini motifler kullanmasına rağmen gayr-i İslami olduğunu ifade etmektedir. II. Abdülhamit döneminde Tanzimat reformlarının en önemli hamlelerinin gerçekleştiğini belirten Karpat, rejimin ironik yapısını gözler önüne sermektedir. Tanzimat paşalarından Mithat Paşa'yı sıra dışı bir istisna olarak değerlendiren Karpat, II. Abdülhamit'in Mithat Paşa ile anlaşamamasına rağmen onun pratik reformları uygulama konusunda toprak sahipleri, tüccarlar, dini önderler ve benzeri yerel seçkinlerle iş birliği içerisinde yani bölgesel aktörlerle koordinasyon sağlanarak reformların gerçekleştirilmesi düşüncesini takip ettiğini çalışmalarında ifade etmektedir. Bu bağlamda II. Abdülhamit teşvik etmiş olduğu yaygın maddi kalkınmayla toplumda diyalektik evrim sürecini ve yeni bir tip sivil düzen oluşumunu başlatmıştır. Karpat, Osmanlı devletinin II. Mahmut ile başlayan modernleşme hareketlerinin, merkezi bürokrasinin gücünü artırmak ve kendi sınıfsal çıkarlarını sağlamak adına kullandıklarını eleştirmekle birlikte çağdaş Ortadoğu'yu şekillendirdiğini de ifade etmektedir. Kemal Karpat, Osmanlı tarihini ve modernleşmesini Balkanlar, Anadolu, Ortadoğu ve özellikle Mısır (modernleşme ile ilgili olarak Mehmet Ali Paşa Dönemi modernleşme çabalarını) bölgelerini sosyal ve ekonomik açıdan çalışmalarında sürekli karşılaştırmakta ve dikkati Osmanlı taşrasına çekerek incelemelerini gerçekleştirmektedir (Karpat, 2019, s. 16).

Karpat, Osmanlı modernleşmesi üzerine incelemeleri sonucunda, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da gerçekleşen kapitalist düzene uyum sağlamak için gerekli olan teknolojiyi sağlamada ihtiyaç duyulacak toplumsal yapılara ve hareketliliğe sahip olduğunu düşünmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarından önce oluşan yeni elitinin bunu gerçekleştirecek toplumsal motivasyona sahip olmadığını vurgulamaktadır. Bu motivasyona sahip olunmaması durumunu yani Osmanlı Devleti'nin genel olarak da sivil grupların teknolojiyi sağlamak için şart olan sosyal ve politik alt yapıyla motivasyonlara sahip olmasına, bürokrasinin izin vermediğini söyleyerek, açıklamaya çalışmaktadır. Osmanlı toplumundaki ayanlar sınıfına dışarıdan bakıldığında, ayanlar grubunun ekonomik çıkar ve motivasyona sahip olmasına karşın, merkezi otoriteyi tehdit edebilecek sınıf bilinci veya zihinsel kapasiteye sahip olmadığını vurgulamaktadır. Karpat, Avrupa'nın baskıları ve müdahaleleri altında Avrupa'ya itaat eden bir grup olan Osmanlı üst düzey bürokrasinin toplumun diğer kademelerindeki özellikle alt kademede Müslüman gruplarca, Avrupa karşıtı görüşlerin doğmasına ve bu konuda halkın

popülist duygulara sahip olmasına neden olduğunu düşünmektedir. Osmanlı üst düzey bürokrasisi ona göre milli bir karaktere sahip değildir ve bu durum Osmanlı yönetici elitinin kendilerini Avrupa'ya yakın hissetmesine neden olmaktadır. Yönetici elitin Avrupa'dan model olarak gerçekleştirdiği modernleşme çabaları, onlara yeni bir meşruluk kaynağı sağlamaktadır (Karpat, 2008, s. 162-163). Onun çalışmalarında vurguladığı üzere 18. yüzyılın sonlarında başlayan Osmanlı modernleşme hareketi, isyanları bastırmak için yeni bir merkezi ordu kurmak ve iktisadi kaynaklar üzerindeki merkezi yönetimin kontrolünü sağlamakta temel amaçtır. Modernleşme aynı zamanda Karpat'ın ifadesiyle ıslahat devamlı büyüyen o zamana kadar vakıfların sürdürdüğü toplumsal ve eğitsel işlevlerin merkezin üstlenmesini sağlayarak yönetici elite meşruluk getiren bir ideoloji haline dönüşmüştür. (Karpat, 2008, s. 158) Özetle, ıslahat hareketleri halka tam olarak yansımamış ve yönetici elite sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti, modernleşmeyi merkezi otoritesini güçlendirmek ve merkezi bir ordu kurmak güdüsünden hareket ederek gerçekleştirmiştir.

Karpat değişimin yerel unsurlara birlikte yabancı unsurların bir alaşımı neticesinde bir miktar yabancılaşma üretmesinin mümkün olduğunu düşünmektedir. Toplumun temel kültürel, siyasi ve toplumsal bağları kırılmadıkça ve yaşanan değişimin nüfusun yaşam kalitesini artırması halinde bu tarz bir yabancılaşmanın kontrol edilebilir olduğunu düşünmektedir. Ancak Osmanlı modernleşmesinin ana amacının bürokrasi hizmet kapasitesinin yükseltilmesi veya toplumun hayat standartlarının artırılmasından ziyade merkezi devletin iktidarını pekiştirmek olduğunu söylemiştir. Bu amaç ona göre kadim nizamın sembol, model ve ilişkilerini yıkmış ve yeni sosyo-politik modellerin oluşumunu ve onları gerçekleştirecek ideolojilerin gelişmesine yol açmıştır. Osmanlı toplumunda Müslümanlar ve gayrimüslim nüfus arasındaki dini farklılık sosyo-politik boyutlara ulaşmış ve sonucunda yeni milliyetçilik ve milliyet duygularının oluşmasına neden olmuştur. Müslüman nüfusunda yönetici elitin düşünce ve hareketlerinden kaynaklı farklılaşması vasıtasıyla Müslüman nüfusta da kültürel bir yarılanın gerçekleştiğini söylemektedir. Karpat'a göre görece ortak din, dil gelenek ve adetlere rağmen Müslüman nüfus içinde yönetenler ve yönetilenler arasındaki ortaklıklar giderek azalmıştır (Karpat, 2019, s. 134).

Osmanlı modernleşmesi araştırmalarında, kültürel yabancılaşma ve toplumsal ikilik sürecinin sekülerleşme şeklinde anıldığını belirten Karpat, bu sürecin sekülerleşme ile ilgili olmadığını ifade etmektedir. Aslında olan ona göre, geleneksel kültürel kimliğin kaybıdır. Modernleşme, II. Mahmut ve Tanzimat reformlarıyla büyük ölçüde şekillenmiştir. Karpat'a göre reformların tetiklediği tepkiler ve karşı tepkiler de modernleşme sürecinde gerçekleştiren reformlar kadar önemli ve incelenmelidir. Karpat Osmanlı modernleşmesini anlatırken Rus ve Japon modernleşme tecrübelerine değinmektedir. Erken modernleşme tecrübelerini karşılaştırarak Rus ve Japon tecrübelerinde, egemen seçkinler arasındaki fikir birliğinin, Osmanlı örneğinde bürokratik yapılanmanın dışında kalan rakip seçkin grupların yok edilmesiyle farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Osmanlı modernleşmesinden farklı olarak Rus ve Japon modernleşme tecrübelerinde yabancı kurumları kendi öz kurumlarıyla uyumlu olmaları ve pratikte uygulanabilirlikleri gözetilerek gerçekleştirilirken, Osmanlı modernleşme sürecinde yerli kurumların gerçek faydası düşünülmeden yok edildiğini söylemektedir. Rus ve Japon tecrübelerinde kademeli bir yaklaşımın olduğunu söyleyen Karpat, Osmanlı'nın yaklaşımının gerçekleşmesi imkânsız, geleneksel kültür ve siyasetin aksine toptan bir değişimi tasavvur etmektedir. Osmanlı modernleşmesi diğer örneklerden farklı olarak Avrupa askeri müdahaleleri ve diplomatik baskılarına maruz kalmış ve bu güçlere çeşitli ekonomik imtiyazlar vermeye zorlanmıştır. Karpat'ın ifadesiyle Osmanlı modernleşmesi, bu bağlama neredeyse dış askeri baskının, ekonomik emperyalizmin ve sömürün bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Karpat, 2019, s. 134-136).

Karpat, edebiyatın modernleşme sürecini hem etkileyen hem de bu süreçten etkilenen bir dal olduğunu düşünmektedir. Edebiyatı, sosyal konuları ve sosyal değişimin görülmesi için bir inceleme aracı olarak görmektedir (Karpat, 2017 s. 8). Özellikle roman üzerinde duran Karpat, romanın sosyal dönüşümün bir ürünü olduğunu aynı zamanda orta sınıftan çıkan bir edebi ürün olduğunu ifade etmektedir. Romanın konusunun toplum olması nedeniyle siyasi ve coğrafi bir çerçevesi olduğunu düşünen Karpat, halkı, halkın dilini ve kültürünü içine alması, devletin görülmesi ve anlaşılması için incelenmesi gerektiğini düşünmektedir (Karpat, 2017, s. 20-27). Bu açıdan çalışmalarında edebi eserlere başvurmuştur.

Karpat'ın son olarak Osmanlı Devleti içinde yaşayan milletlerin nüfus yoğunluklarını ve değişimlerini tarihsel verilerden hareketle çalışmalarında sıklıkla kullandığına değinmemiz gerekir. Göç hareketleri,

kentsel ve kırsal nüfus oranları, Osmanlı devletinin ve toplumunun dönüşümün açıklanmasında onun çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu verileri istatistiksel olarak çalışmalarında kullanan Karpat, özellikle göç ve göçmen nüfusun etkisine vurgu yapmaktadır. Bu durum Karpat'ın bir sosyal bilimci olarak içinde bulunduğu bağlamdan ayrı değerlendirilemediğinin bir kanıtı niteliğindedir.

Karpat'a göre modernleşme süreci, devletin müdahalesi olmadan başlayan bir dönüşümdür. Bu dönüşüm sosyal bir süreçtir. Devletin müdahalesi sosyal bir süreç olarak başlayan dönüşümün, ileri bir aşamada gerçekleşmiştir. Devletin dönüşüm sürecine müdahalesi, kurumsal kaygıları diğer bir ifadeyle bürokrasi için düzen sağlamaya yönelik mali destek sağlama kaygısıyla gerçekleşmiştir. Devlet, değişim sürecine kendi bakış açısından bir temel oluşturma kaygısıyla yön vermek için müdahalede bulunmuştur. Karpat devletin zaten başlamış bir değişime müdahalesini, temel bir kanıt ve modernleşmenin yeni bir aşaması olarak değerlendirmektedir. Devletin değişime müdahalesi din, gelenek ya da gücü elinde bulunduran toplumsal grupların kabul ettiği bir fikir aracılığıyla meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Karpat, bu durum değişimin ideolojisini oluşturmaktadır. Bu durum değişimin öznesi olan toplumun, değişime neden olan sebeplerin gözden kaçırılmasına sebep olabilmektedir şeklinde vurgular. Değişimi istemeyenler yani geleneklerin devamlılığına dönüşü savunmakta iken değişim talebinde bulunanlar değişim isteğinin kökenine bakmadan bir değişim önermektedirler. Karpat her iki talebinde sürekli değişim sürecinin dışında kaldığını ifade ederek her iki talepteki girişimin, değişim dürtüsünün doğasını bozduğunu vurgular. Değişim dürtüsü, değişimin gerektirdiği maddi ve manevi talepleri karşılayacak kurum, hizmet ve olanakları inşa edip korurken, değişimin olağan gidişatına yapılan müdahalelerin modernleşmeyi bir aktivizme dönüştürdüğünü düşünmektedir. Karpat, Osmanlı İmparatorluğundaki değişimin, toplumsal grupların taleplerine bağlı olarak meydana gelmekle birlikte yönetimin değişim taleplerini karşılayamamasının, modernleşmeyi devlet müdahalesine dönüştürdüğünü vurgulamaktadır (Karpat, 2002, s. 328-329).

5. SONUÇ

Karpat, siyasi tarih, sosyal tarih, göç, milliyetçilik, kentleşme, iskân politikaları, sosyal değişim, edebiyat ve benzeri bir çok konu üzerine çalışmalarda bulunmuş çok geniş bir külliyata sahip bir akademisyendir. Karpat'ın eserleri, Annales okulunun sorun odaklı olan sosyal, kültürel ve ekonomik analizleri içeren yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihini farklı dönem ve bölgelerini inceleyen Karpat, birincil ve ikincil kaynaklardan, nitel ve nicel verilerden hareketle Osmanlı toplumunun geçirdiği dönüşümü analiz etmeye çalışmıştır. Karpat çalışmalarında sorunları betimlemek yerine, sorunları analiz etmiştir. Onun çalışmaları, Osmanlı'nın geniş coğrafyasını yani Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu tarihini karşılaştırmalı ve disiplinler arası sosyal incelemeleridir. Çalışmalarında, Osmanlı toplumsal hayatının sosyal, kültürel ve idari yapısını inceleyerek yapıyı oluşturan ana kurumları; askeriye, tımar, vakıf ve reyada yaşanan değişimleri Müslüman ve Gayrimüslim tebaa ile merkezi yönetim arasındaki ilişkileri ve yaşanan dönüşümleri analiz ederek açıklamaya çalışmaktadır. Karpat, Osmanlı Devlet'in 16. yüzyıldan itibaren yaşadığı dönüşümün sebeplerini çalışmalarında karşılaştırmalı bir yaklaşımla aktarmaktadır.

Karpat, çalışmalarında tarihsel olguların sahip olduğu girift ilişkiler ağını çözerek Osmanlı tarihini analiz etmektedir. Kemal Karpat'ın analizleri tarihi olgu ve olaylara, çevrenin bakış açısıyla yaklaşan merkezi yönelimli olmayan analizler olarak alan yazında yer almaktadır. Çalışmalarında, iktisadi ve sosyal yapılanmanın siyasal yapı üzerindeki etkisine değinen Karpat, Osmanlı modernleşmesinin kökenlerini 1606 ile 1774 tarihleri arasındaki dönemde aramaktadır. Karpat, Osmanlı klasik dönemdeki sosyal ve siyasal yapının temelde birbirini dengeleyen ve denetleyen özelliğinde gerçekleşen değişimi ortaya koyarak Osmanlı tarihindeki kırılmaları ve süreklilikleri çalışmalarında ortaya koymaya çalışmıştır. Kemal Karpat'ın Osmanlı tarihini dönemlere ayırmak amacıyla ortaya koyduğu model ve görüşleri Osmanlı modernleşmesine olan yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Bu nedenle Karpat'ın Osmanlı tarihinin dönemlere ayırmasını daha net bir şekilde anlaşılması için onun Osmanlı modernleşmesi üzerine olan çalışmalarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Karpat, sosyal tarih alanında çalışmalarını devam ettirmiş ve sosyal bilimcilerin metod ve verilerini kullanarak, sadece bir döneme odaklanmayarak, Osmanlı'nın son üç yüz yıllık dönemini göz önünde alarak makro bir bakış açısıyla betimleme amacı gütmeyen, Osmanlı modernleşmesi sorunlarını analiz etmeye çalışmıştır. Karpat, Osmanlı İmparatorluğundaki değişimin, toplumsal grupların taleplerine

bağlı olarak meydana gelse de yönetimin değişim taleplerini karşılayamamasının, modernleşmeyi devlet müdahalesine dönüştürdüğünü açıklamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Balgamış, A. D., & Arlı, A. (2020). VEFEYÂT, Kemal H. Karpat (1923-2019). *Osmanlı Araştırmaları*, LV, 343-354.
- Bozpinar, C. (2020). Kemal Karpat ve Osmanlı tarihinin dönemlendirilmesi. *Akademik Düşünce Dergisi*(2), 17-25.
- İnalçık, H. (2017). *Osmanlı ve modern Türkiye*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (1974). *The Ottoman state and its place in world history*. Leiden: Brill.
- Karpat, K. H. (2002). *Studies on Ottoman social and political history*. Boston: Brill.
- Karpat, K. H. (2008). *Osmanlı Modernleşmesi toplum, kurumsal değişim ve nüfus*. (A. Z. Durukan, & K. Durukan, Dü) İstanbul: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi sosyal, kültürel, ekonomik temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2015). Osmanlı tarihinin dönemleri: yapısal bir karşılaştırmalı yaklaşım. K. H. Karpat içinde, *Osmanlı ve dünya: Osmanlı devleti ve dünya tarihindeki yeri* (T. Küçükcan, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2017). *Osmanlı'dan günümüze edebiyat ve toplum*. (O. G. Ayas, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2019). *Osmanlı devleti'nin kısa sosyal tarihi ayanlar bürokrasi demografi ve modernleşme*. (M. Varol, Dü., & M. Varol, Çev.) İstanbul: Timaş yayınları.
- Karpat, K. H. (2019). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Lewis, B. (1991). *Modern Türkiye'nin doğuşu*, (4.Baskı). (M. Kıratlı çev.). Ankara: TTK Basım Evi.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*, (26. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tanrıyar, E. (2010). *Dağı delen ırmak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1960). *Türkiye'nin siyasi hayatında batılılaşma hareketleri*. İstanbul: Yedigün Matbaası.

PETROKİMYASAL ÜRÜNLERDE DIŞ TİCARET POLİTİKASI SAVUNMA ARAÇLARININ ETKİN KULLANIM ANALİZİ VE UYGUN KOŞULLAR ALTINDA ANTI-DAMPİNG BAŞVURU KOŞULLARI¹

1. Muhammet Bayram CİHAN²

ORCID No 0009-0001-0737-8589

2. Güldenur ÇETİN³

ORCID No 0000-0003-3341-7016

Başvuru Tarihi: 05.01.2024

Kabul Tarihi: 04.02.2024

Yayın Tarihi: 26.06.2024

ÖZET

Bu çalışmada dış ticaretin tarihsel gelişimi ele alınarak yıllara sair yaşanan değişimler incelenecektir. Ardından petrokimyasal ürünlerde dünyada öncü olan ülkelerin yapmış olduğu üretimlerle dış ticarete olan etkisi değerlendirilecek ve dünyadaki ürün talebi çerçevesinde savunma araçlarının kullanımı incelenecektir. Son olarak petrokimyasal ürünler için ön plana çıkan dış ticaret politikası savunma aracı olan anti-dampingin etkin kullanımı belirtilecektir. Bu kapsamda anti-dumping başvuru koşullarının da detaylı olarak mercek altına alınması sonrasında, Türkiye’de tek yerli üretici olan şirket tarafından açılan anti-dumping başvuru dosyası örneği üzerine finansal değerlendirmeler yapılacak dampingin hesaplamaları üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Politikası Savunma Araçları, Petrokimyasal Ürünler, İhracat, İthalat, Haksız Rekabet, Anti-Dumping

ANALYSING THE EFFECTIVE USE OF FOREIGN TRADE DEFENCE INSTRUMENTS IN THE PETROCHEMICAL SECTOR AND THE CONDITIONS FOR THE APPLICATION OF ANTI-DUMPING MEASURES IN APPROPRIATE CIRCUMSTANCES

ABSTRACT

In this study, the historical development of foreign trade will be discussed, and the changes experienced over the years will be examined. Then, the production of petrochemical products by the leading countries in the world and its impact on foreign trade will be evaluated, and the use of defense tools within the framework of product demand in the world will be examined. Finally, the effective use of anti-dumping, which is the most prominent foreign trade policy defense tool for petrochemical products, will be stated. In this context, after analyzing the anti-dumping application conditions in detail, financial evaluations will be made on the anti-dumping application file filed by the only domestic producer company in Türkiye and evaluations will be made on the calculations of dumping.

Keywords: Foreign Trade Policy Defence Instruments, Petrochemical Products, Export, Import, Unfair Competition, Anti-Dumping

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Muhammet Bayram Cihan, İstanbul Ticaret Üniversitesi

³ Doç. Dr. Güldenur Çetin, İstanbul Ticaret Üniversitesi, gadiguzel@ticaret.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye'nin petrokimyasal ürün ihtiyacının %80'i ithal edilerek karşılanmaktadır. Ülkemizde yerli ilk ve tek üretici, ülkemiz ihtiyacının %20'sine yakını tek başına karşılamakta olup aynı zamanda ürün ihracatı da gerçekleştirmektedir. Bu kadar ithalat zorunluluğu olan petrokimya sektöründe dış ticaret politikası savunma araçları etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Anti-damping, ilave gümrük vergisi vb. önlemler petrokimyasal ürün üreten ve tedarik eden tüm sektör oyuncularını tarafından sıklıkla dış ticaret politikası savunma araçlarına başvuru konusu edilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de petrokimyasal ürün ihtiyacının karşılanması için girdi olarak kullanılan üründen işlenmiş ürüne kadar olan geniş bir yelpazede dış ticaret politikası korunma önlemlerinin etkin nasıl kullanılacağı ve anti-damping başvuru koşulları incelenecektir. Petrokimya ürünlerinde neredeyse tekel olabilecek ülkelerin üretimleri mercek altına alınarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) mevzuatı gereğince tespitler yapılacaktır. Bu konuda ülkemizdeki tüm başvuruları kabul eden, finansal verileri denetleyen, nihai gözden geçirme soruşturmasını yürüten ve yerinde denetimleri gerçekleştiren Ticaret Bakanlığı mevzuatı da yakından incelenecektir. Uygun koşullar altında petrokimya sektöründeki örnek bir başvuru, Resmi Gazete'de yayımlanan gizli olmayan nüshadaki verilerle birlikte mercek altına alınarak değerlendirilmesi yapılacaktır. Örnek başvuru dosyası, Resmi Gazete'de yayımlanmış olduğundan aslında önlemin nasıl getirildiği ya da üreticinin nasıl korunduğu ortaya konulacaktır.

2. DIŞ TİCARETİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanoğlu, tarımla birlikte yerleşik hayata geçişinin akabinde takas yoluyla ürettiklerini değiştirmiş ve aslında ticaretin ilk örneklerini bu şekilde göstermiştir. Tarihsel gelişimle birlikte, antik dönem, orta çağ, coğrafi keşifler, Sanayi Devrimi ve küreselleşme dönemleriyle dış ticaret evrimleşmiş ve dünya üzerinde büyük bir etki alanına sahip hale gelmiştir. Antik döneme bakıldığında Mısır, Mezopotamya, Hindistan ve Çin gibi medeniyetler, erken dönemlerde tarım ve zanaat ürünlerini takas etmişlerdir. Bu dönemde, özellikle Nil Nehri ve Mezopotamya'daki ticaret nehir, yolları üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Antik Yunan ve Roma döneminde ise Akdeniz ticareti büyük önem kazanmış ve bu dönemde, Roma İmparatorluğu, büyük bir pazar ve ticaret merkezi haline gelmiştir.

Orta Çağ dönemine bakıldığında ise İslam dünyasının etkisiyle Orta Doğu ve Asya ile Avrupa arasındaki ticaret canlanmıştır. Baharatlar, ipek ve değerli metaller gibi lüks mallar, Orta Çağ döneminde büyük talep görmüş ve Haçlı Seferleri, Doğu ve Batı arasındaki ticaret yollarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Rönesans döneminin başlangıcına kadar süren dönemi kapsayan Orta Çağ döneminde, İslam dünyasının etki alanının artmasıyla birlikte İpek Yolu daha fazla önem kazanmıştır. Avrupa devletlerinin ticari akımlarla gelişmesiyle birlikte yeni dünya keşifleri 15. ve 18. yüzyıllarda hız kazanmış ve bunun sonucunda coğrafi keşifler yaşanmıştır. Keşifler dönemi, Avrupalı denizcilerin Amerika, Afrika ve Asya'nın keşfiyle başlamış ve büyük deniz ticareti rotalarının oluşmasına neden olmuştur. Bu rotaların oluşmasıyla birlikte Keşiflerin Ekonomik Nedenleri adlı çalışmada da belirtildiği üzere, Altın ihtiyacı sürekli artan Avrupa'nın en mühim sorunlarından bir tanesi yeteri kadar altın ve gümüş madenine sahip olmaması olmuştur. Değerli madenlerden yoksun kıta Avrupası baharat ticareti için ihtiyaç duyulan altının kıta dışında aranması durumu ile karşı karşıya kalmıştır ve sonuç olarak da Asya'ya baharat için muhtaç olurken, altın için ise Afrika'ya muhtaç hale gelmiştir (Wells, 1959:215).

Keşif ve koloncilik dönemiyle zenginleşen Avrupalı devletler dünya dış ticaretine yön vererek büyük ölçekte zenginleşmiştir. Ticaretin getirdiği para akışı Avrupalı devletlerde refahın ve talebin artmasına yol açmıştır. Bu durum da teknolojik ilerlemeleri tetiklemiş ve buhar gücü, mekanizasyon, tekstil üretimindeki yenilikler ve demir üretimi gibi bir dizi teknolojik gelişmeyi içermiştir. Büyük ölçüde verimliliğin artırılmasıyla fabrikalarda seri üretime geçilmiş ve ürünlerin daha fazla ve daha hızlı üretilmesine olanak sağlanmıştır. Bu gelişmeye bakıldığında ise bugünün büyük sorunları aslında keşifler döneminde ortaya çıkan sorunların yansımasıdır. Bu nedenle de keşiflerin dayandığı temel gerekçeler iyi anlaşılmadan kapitalizmdeki gelişmeler, bilimsel devrim, sanayi devrimi ile bugünün küresel problemlerinin açıklanması imkânsızlaşacaktır (Hanilçe, 2010). Bu gelişmeler ışığında Sanayi

Devrimi döneminde, demiryolları gibi yeni ulaşım yolları inşa edilmiş ve bu durum mal ve ham madde taşımının daha hızlı ve ucuz hale gelmesini sağlamıştır. Ürünler, iç bölgelerden limanlara ve tersine daha kolay taşındı ve bu da ürün akışının artmasına yol açmıştır. Ülkeler arası artan bu ticari akış dış ticaretin de oldukça hızlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamıştır. Kolonilerin artmasıyla ithalat hacmi de yükselirken Sanayi Devrimi ile özellikle tekstil, demir-çelik, makine ve kimya endüstrilerinde üretilen malların ihracatı da artmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası dış ticaret, 20. yüzyıl itibarıyla büyük ölçüde büyümeye ve değişmeye başlamıştır. Bu dönemde endüstriyel ürünlerin dış ticareti yapılmış ve Sanayi Devrimi'nin getirdiği üretim kapasitelerin artmasıyla bahse konu ürünlerin ihracatı da artmıştır. 20. yüzyıl, dış ticaretin büyük bir evrim geçirdiği ve küresel ekonomiyi derinden etkilediği bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, uluslararası ticaretin yeniden canlanmasına yol açan önemli bir dönem olmuştur. Bretton Woods Anlaşmaları ve Genel Anlaşma Tarifeleri ve Ticaret (GATT) gibi uluslararası düzenlemeler, ticaretin kolaylaştırılması ve ticaret engellerinin azaltılması için atılan adımlardır. Bu dönemde, çok taraflı ticaret anlaşmaları ve serbest ticaret bölgeleri (örneğin, Avrupa Ekonomik Topluluğu) oluşturuldu (Düztepe, 1993:12).

Küreselleşme, mal, hizmet, sermaye ve bilgi akışının sınırları aşmasını sağlamıştır. Uluslararası ticaretin artışı, bu sürecin bir sonucudur. Küreselleşme beraberinde üretim zincirlerini de getirmiştir. Günümüzde birçok ürün, küresel üretim zincirlerinde üretilmektedir. Bir ürünün bileşenleri dünyanın farklı bölgelerinde üretilmekte, sonra montajı yapılmakta ve bu hususlar ülkeler arasındaki ticareti karmaşık hale getirmektedir. Küresel tedarik zincirlerinin kurulmasıyla birlikte, dünyanın her ülkesi birbiriyle ticari işlem yapabilir hale gelmiştir (Budak, 1991:334). Teknolojik gelişmeler, dış ticaretin önemli bir itici gücü olarak kabul edilir. Bilhassa son yıllarda, bilgi teknolojileri, iletişim ve üretim süreçlerine getirilen yenilikler, uluslararası ticaretin dinamiklerini kökten değiştirmiştir. İnternetin evrenselleşmesi, işletmelerin dünya çapında müşterilere ve tedarikçilere kolayca erişebilmesini sağlamıştır. Üretimde otomasyon, yapay zeka ve 3D baskı gibi teknolojiler, ürünlerin daha hızlı ve düşük maliyetle üretilmesine olanak tanıırken, özelleştirilmiş ürünlerin küresel pazarlara sunulmasını kolaylaştırmıştır. Ancak, teknolojik gelişmelerin dış ticaret üzerindeki etkisi, bazı sektörlerde iş kaybına ve gizlilik ile güvenlik endişelerine yol açmıştır. Sonuç olarak, teknoloji ve dış ticaret arasındaki ilişki, küresel ekonomik peyzajı şekillendiren karmaşık ve dinamik bir faktördür. Sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk da günümüz küresel dış ticaretinin belirleyici faktörlerinden biri haline gelmiştir. E-ticaret platformları, ürünlerin sınırları aşan satışını kolaylaştırarak küresel ticaretin hacmini artırmıştır (Irmak, 2023:190-191).

3. DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Dış ticaret politikaları, bir ülkenin ekonomik hedeflerini, endüstrilerini ve uluslararası ilişkilerini şekillendiren önemli bir faktördür. Bu politikaların belirlenmesi ve uygulanması, karmaşık bir süreçtir ve ulusal çıkarlar, uluslararası ilişkiler ve ekonomik dinamikler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bu nedenle dış ticaret politikalarının analizi, ekonomi, politika bilimi, hukuk ve uluslararası ilişkiler gibi birçok disiplini içeren önemli bir akademik araştırma alanını oluşturmaktadır.

1. Gümrük Tarifeleri ve Vergiler: Bir ülkenin dış ticaret politikasının temel unsurlarından biri, ithalat ve ihracat ürünlerine uygulanan gümrük tarifeleri ve vergilerdir. Bu tarifeler, ithal edilen ürünlere ek mali yük getirerek ulusal ürünleri korumak veya belli bir gelir kaynağı elde etmek amacıyla kullanılabilir.

2. İthalat Kotaları ve Kontroller: Ülkeler, belirli ürünlerin ithalatını sınırlamak veya kontrol altına almak amacıyla kotalar veya ithalat izinleri gibi önlemler uygulayabilirler. Bu, yerel üretimi desteklemek veya belirli sektörleri korumak için yapılmaktadır.

3. Serbest Ticaret Anlaşmaları: Birçok ülke, serbest ticaret anlaşmalarıyla diğer ülkelerle ticareti kolaylaştırmaktadır. Bu anlaşmalar, gümrük tarifelerini azaltmak, ticaret engellerini kaldırmak ve ticaret hacmini artırmak amacıyla yapılmaktadır.

4. Ticaret Engellerinin Kaldırılması: Bazı ülkeler, ticaret engellerini (örneğin, vergiler veya ithalat kısıtlamaları) azaltarak veya kaldırarak dış ticareti teşvik ederler. Bu, uluslararası ticaretin büyümesini teşvik edebilmektedir.

5. İhracat Teşvikleri: Ülkeler, kendi ürünlerinin dış pazarlarda rekabetçi olmasını sağlamak için ihracat teşvikleri sunabilirler. Bu teşvikler, vergi indirimleri, finansal destekler veya pazarlama yardımı gibi çeşitli şekillerde olabilmektedir.

6. Ticaret Politikalarının Sosyal ve Çevresel Etkileri: Dış ticaret politikalarının sosyal ve çevresel etkileri de göz önüne alınmalıdır. Örneğin, ticaret politikaları işçi haklarına, gelir dağılımına ve çevre koruma çabalarına etki edebilmektedir (Erkut, 2004:23).

Dış Ticaret Politikası ile Ekonomi ve İktisat

Dış ticaret politikası ile ekonomi ve iktisat arasındaki ilişki, ekonomik disiplinlerin uluslararası ticaretin karmaşıklığını ve etkilerini anlamak için bir araya geldiği kritik bir alanı temsil etmektedir. Ekonomi, dış ticaret politikalarının ekonomik sonuçlarını inceleyerek, ulusal ekonomik performans, büyüme ve işsizlik gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini araştırmaktadır (Şerefli, 2016:136-143). İktisatçılar, gümrük tarifeleri, kotalar, döviz kurları ve ticaret anlaşmaları gibi politika araçlarının ekonomik büyümeye, ticaret dengesine ve gelir dağılımına nasıl etki edebileceğini analiz etmektedir.

Sonuç olarak, dış ticaret politikası ile ekonomi ve iktisat arasındaki ilişki, ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik kararların ve politikaların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu alan, ekonomi biliminin teorik çerçevesini uygulamaya döken ve politika yapıcılara, ekonomistlere ve toplumun geneline uluslararası ticaretin dinamiklerini ve etkilerini anlama fırsatı sunmaktadır.

4. KÜRESEL ÖLÇEKTE PETROKİMYA SEKTÖRÜ

Petrokimya sektörü, enerji ve endüstri sektörleri arasında köprü görevi üstlenen ve ekonomik büyüme ile endüstriyel gelişmeyi destekleyen kritik bir sektördür. Bu sektör, ham petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarını kullanarak çeşitli kimyasal ürünleri üretmektedir. Petrokimyanın temel amacı, bu ham maddeleri çeşitli kimyasal işlemlerle dönüştürerek plastikler, sentetik kauçuk, gübre, ilaçlar, boya, deterjan ve daha birçok ürünün üretimine olanak tanımaktadır. Petrokimya tesislerinin entegre tesisler olarak kurulmasının temel nedeni ise petrokimya sanayinde üretilen maddelerin bir üretim zinciri ile elde edilmesidir (Kara, 2016:5-24). Küresel ölçekte petrokimya sektörü, endüstriyel kapasitesi ve ekonomik büyümeye olan katkısıyla dikkat çekmektedir. Ana aktörler arasında çeşitli ülkeler ve uluslararası şirketler yer alırken, sektördeki gelişmeler ve ticaret akışları, dünya çapında ekonomik bağlamı etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Petrokimya sektöründeki küresel dinamikleri anlamak için öncelikle ana aktörleri belirlemek kritiktir. Bu sektördeki büyük oyuncular, genellikle enerji zengini ülkelerde bulunan ulusal ve uluslararası şirketlerdir. Petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkeler, bu kaynakları petrokimya ürünlerine dönüştürerek dünya çapında ticaretin merkezine yerleşmiş durumdadır. Örneğin, Orta Doğu ülkeleri, petrokimya sektöründe önemli bir rol oynamakta ve küresel piyasada etkili bir konumda bulunmaktadır. Bu süreçte, sektördeki ticaret akışları, bu ülkeler arasında yapılan ticaret anlaşmaları ve küresel talep eğilimleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ayrıca, sektördeki teknolojik gelişmeler ve sürdürülebilir üretim uygulamaları, petrokimya şirketlerinin rekabet avantajı elde etmesine ve çevresel sorumluluklarını yerine getirmesine olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, petrokimya sektöründeki bu

dinamik faktörler, küresel ölçekte ekonomik ve endüstriyel gelişmeleri şekillendiren önemli bir role sahiptir.

Türkiye İhracatçılar Birliği (TİM) tarafından Haziran 2023'te yayımlanan Türkiye İhracat Raporu'na göre kimya sektörü, üretim için kullandığı ham maddenin yaklaşık %70'ini ithal ederken, %30'u ise yerli üretimle karşılanmaktadır(TİM, 2023). Yine aynı rapora göre son 5 yılda %92'lik büyüme kaydeden Türk kimya sektörü, 2022 yılında en çok ihracat yapan sektör unvanını kazanmıştır. Kimya sektörü artan ivmesiyle beraber, 2022 yılında gerçekleştirdiği 33,6 milyar dolarlık hacimle Türkiye'nin en fazla ihracat yapan sektörü olmuştur. Bu sayede kimya endüstrisi, ihracat alanında yüzde 32 büyümüştür ve Türkiye'nin toplam ihracattaki payını yüzde 13,2'ye çıkarmıştır(TİM, 2023:43). Gelecekte petrokimyasal ürün talebinin dünya çapında artacağı öngörülmekte olup, Türkiye'de petrokimya ürünlerine talep oldukça fazladır.

5. PETROKİMYASAL ÜRÜNLERDE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Petrokimyasal ürünler, dünya ticaretinde önemli bir paya sahip olup, bu ticaretin yönlendirilmesinde dış ticaret politikaları belirleyici önemi haizdir. Petrol türevleri üzerinden elde edilen kimyasal ürünlerin küresel talebindeki artış, ülkeler arasında rekabeti ve iş birliğini şekillendirmektedir. Dış ticaret politikaları, özellikle petrokimyasal ürünlerin üretiminde ve ticaretinde stratejik bir avantaj elde etmek isteyen ülkeler için kritik bir araçtır.

Bu kapsamda birçok ülke, petrokimyasal ürünlerin ticaretini desteklemek veya sınırlamak amacıyla çeşitli politika araçlarını kullanmaktadır. Gümrük vergileri, kotalar, sübvansiyonlar ve ticaret anlaşmaları gibi politika enstrümanları, ülkelerin bu sektördeki rekabet avantajlarını artırmak veya korumak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda, enerji güvenliği, çevresel sürdürülebilirlik ve teknolojik yenilik gibi faktörler de dış ticaret politikalarının belirlenmesinde etkilidir. Petrokimyasal ürünlerde dış ticaret politikasının şekillenmesindeki zorluklar, küresel piyasadaki dalgalanmalar, fiyat belirsizlikleri ve teknolojik değişimlerle birlikte gelmektedir. Bu nedenle, ülkelerin dış ticaret politikalarını oluştururken, sektördeki dinamikleri ve küresel eğilimleri dikkate almaları önemlidir. Bu politikaların adil, sürdürülebilir ve rekabetçi bir küresel ticaret ortamı oluşturmasının yanı sıra, sektördeki paydaşlar arasında iş birliğini teşvik etmesi de önem arz etmektedir. Petrokimya endüstrisi emtia kimyasalları, plastik reçineler, sentetik reçineler, kauçuk ve elyaf ve diğer kimyasallar dahil olmak üzere birçok endüstriyel sınıflandırma kodunu kapsar ve bunlar da tahmini olarak 14.000 farklı ürün içermektedir (Chapman, 1991).

Petrokimya pazarının büyüme trendleri, küresel ekonominin genel performansı, endüstriyel üretim talepleri, enerji politikaları ve çevresel düzenlemeler gibi bir dizi faktöre bağlı olarak değişmektedir. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin büyümesi, endüstriyel üretimdeki artış ve tüketici talebindeki yükseliş, petrokimya sektörünü destekleyen temel itici güçler arasında yer almaktadır. Gelişmiş ülkeler petrokimya endüstrilerinin üretimi ve ithalatı için katı teknik standartlara sahiptir. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkeler, çevrenin korunması adına yabancı kimyasal ürünlere yönelik test standartlarını sık sık artırmakta, bu da gelişmekte olan ülkelere petrokimya ürünlerinin ihracatında zorluklara neden olmaktadır (Dong, 2019). Pazarın büyüme trendleri, talep faktörleri ve sektördeki inovasyonlar, petrokimya şirketlerinin rekabet avantajı elde etmek ve sürdürmek için stratejilerini belirlemede önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, enerji verimliliği, karbon ayak izinin azaltılması ve geri dönüşüme yönelik çabalar gibi sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesi, sektördeki büyüme trendlerini etkileyen kritik unsurlar arasındadır.

Petrokimyasal Ürünlerde Dış Ticaret Savunma Araçlarının Kullanımı

Dış ticaret politikası savunma araçları, bir ülkenin uluslararası ticaret politikasını şekillendirmek ve yerel endüstrilerini korumak amacıyla kullanılan çeşitli araçlardan oluşmaktadır. DTÖ'nün konuya ilişkin ilgili anlaşmaları içerisinde ve ithalat rejimi kararının 4. maddesinde adı geçen iç mevzuatta bulunan, "benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticilerin ithalattan ciddi zarar görmesinin

önüne geçmek” için sübvansiyona karşı önlemler ile korunma ve gözetim önlemlerinin bütününe verilen isim dampainge karşı önlemlerdir. Bu araçlar genellikle üreticilerin, işletmelerin ve sektörlerin rekabet avantajlarını güçlendirmek ve ulusal ekonomiyi koruma altına almak için uygulanmaktadır. Gümrük vergileri, kotalar, anti-damping uygulamaları, sübvansiyonlar ve benzeri araçlar, bir ülkenin ithalat ve ihracat politikalarını yönlendiren önemli unsurları oluşturmaktadır. Dış ticaret savunma araçlarının türleri ise aşağıda sıralanmaktadır.

- Gümrük Vergisi
- Tarife Kotası
- Sübvansiyon
- Anti-Damping

6. ANTI-DAMPİNG NEDİR?

Anti-damping, düşük fiyatla ihraç edilen ürünlerin yerel pazarda rekabet avantajı elde etmesine karşı alınan tedbirlerdir. Damping, genellikle bir ürünün maliyetinden daha düşük bir fiyatla ihraç edilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, yerel üreticilere karşı adil olmayan bir rekabet avantajı sağlayabilmekte ve anti-damping önlemleri, bu olumsuz etkileri sınırlamak için kullanılmaktadır. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kaynaklar araştırıldığında kabul gören ilk tanımlama “Damping kavramı ilk gündeme geldiği yıllarda, üreticilerin yurt içinde satamadıkları malları, yurt içi fiyatları düşürmemek amacıyla dünya pazarlarına boşaltmaları (dump) anlamında kullanılmıştır” şeklindedir.(Seyidoğlu, 2013:216). Uluslararası İktisat adlı ülkemiz eseri olan bu ifadeye ek olarak uluslararası kabul gören en önemli tanımlamalara bakıldığında ise Viner dampingi “ulusal piyasalar arasında yapılan fiyat farklılaştırması” olarak tanımlamıştır. Ancak Thomas Walker Page damping kavramını eleştirel olarak incelemiştir ve söz konusu tanımın kendi içerisinde tezatlık oluşturduğunu belirtmiştir. Bunun gerekçesi ise anlamı açısından dampingin varlığından bahsedebilmek için esas şartın yurtdışındaki fiyatların yurtiçindeki fiyatlardan düşük olması gerekliliğidir. Viner’ın tanımına bakıldığında ise, yurtiçinde yer alan fiyatların yurtdışında bulunan fiyatlardan düşük olması anlamına gelen ve tersine damping olarak isimlendirdiği kavram ile uygulamada damping olarak ifade edilemeyecek durumları da kapsadığı görülmektedir (Page, 1924:501).

Damping, uluslararası ticarete en etkili kullanılan dış ticaret politikası savunma araçlarından biridir. Fiyat farklılaştırması için damping hesaplanması ve başvuru koşulları için birden çok parametre bulunmaktadır. DTÖ’nün regüle ettiği ve denetlediği şekilde her ülkenin ulusal kamu otoriteleri yönetiminde anti-damping tespit edilen ürünler ve ithalatçılar için soruşturmalar açılmakta ve yerli piyasanın korunması için önlemler alınmaktadır.

Anti-Damping Başvuru Koşulları

Her ülkenin ulusal kamu otoritesi tarafından başvuruları alınan anti-damping önlemi aynı zamanda uluslararası olarak da DTÖ tarafından düzenlenir. Dış ticaret aktörlerinin anti-damping başvuru konusu olarak ele alabilmesi için koşullar ise aşağıdadır.

Zarar Gören Yerel Endüstrinin Başvurusu

Anti-damping önlemleri genellikle yerel endüstrinin bir başvurusu üzerine başlatılmaktadır. Yerli üretici, ithal edilen ürünlerin düşük fiyatları nedeniyle zarar gördüğünü iddia ederek başvuru konusu ortaya çıkarabilir.

Maliyet Dampingin Belirlenmesi

Anti-damping başvurusu, ithal edilen ürünlerin normalde sahip olması gereken fiyatla karşılaştırılarak maliyet dampinginin varlığını tespit etmektedir. Bu, bir ürünün üretim maliyetlerinin belirlenmesini içermektedir. Maliyet dampinginin gerçek örneği ise çalışmanın son bölümünde ele alınacak başvuru dosyası içinde ele alınacaktır.

İthalatın Nedenleri

Damping iddialarına karşı başvuruda bulunan ülke, dampingin sadece fiyat avantajı sağlamak amacıyla yapılmadığını, aynı zamanda belirli bir ülkenin ticaret politikalarına uygun olmadığını da belirtmekle yükümlüdür. Ticaret Bakanlığı tarafından yapılacak denetimlerde bu durumda göz önünde bulundurulacaktır.

Zarar Gören Sektörün Belirlenmesi

Anti-damping önlemlerinin meydana çıkması için zarar gören yerel endüstrinin belirlenmesini gerekmektedir. Bu, ithal ürünlerin yerel endüstri üzerindeki olumsuz etkilerinin açıkça gösterilmesi anlamına gelmektedir.

İlgili Kamu Kurumuna Başvuru

Anti-damping başvurusu, genellikle ülkenin ticaret otoritesine veya ticaret bakanlığına yapılmaktadır. Bu kurumlar, başvuruyu inceleyerek damping iddialarının geçerliliğini değerlendirmektedir. Ülkemizde başvuru süreçleri, önlemlerin uygulanması, denetlenmesi ve sürekliliğinin belirlenmesi için yetkili kurum, Ticaret Bakanlığı'dır. Ticaret Bakanlığı İthalat Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan Damping ve Sübvansiyon Dairesi Başkanlığı'dır.

Uluslararası Ticaret Kurallarına Uyum

Anti-damping önlemlerinin genellikle uluslararası ticaret kuralları ve anlaşmalarına uygun olarak uygulanması zorunludur. Bu durum, başvuru sürecinin adil ve şeffaf bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır.

7. ANTI-DAMPİNG BAŞVURU DOSYASI ÖRNEĞİ

Türkiye'nin ilk ve tek petrokimya üreticisi Petkim'in açmış olduğu önlem dosyası bu başlık altında incelenecektir. Dış ticaret politikası savunma araçlarının etkin kullanımı hususu petrokimya sektörü için daha ön plana çıkmakta ve piyasayı doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin en büyük endüstriyel holdingi ve en büyük dış yatırımcısı SOCAR Türkiye bünyesine 2008 yılında geçen Petkim, yerli üreticinin talebinin karşılanmasında stratejik rol oynamaktadır. Petkim tarafından anti-damping önlemlerinin etkin kullanılması tek yerli üretici olarak ticari önemi haizdir. Aşağıda Petkim tarafından üretilen 3904.10.00.00.19 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (G.T.İ.P.) numaralı Polivinilklorür (süspansiyon türü) (PVC-S) ürünü için açılan anti-damping önlemi dosyası ele alınacaktır. Dosya ile 2020 yılında başvuru yapılmış ve halihazırda devam eden gümrük vergisinin süresinin uzatılması için Yerli Üreticiler İçin Nihai Gözden Geçirme Soruşturması Başvurusu yapılmıştır. Bu çalışmada bahse konu başvuru formunun Resmi Gazete'de yayımlanmış formatı olan "Gizli Olmayan Nüsha" dokümanı üzerinde analiz yapılacaktır.

Tablo 1. Anti-Damping Terimleri

No	Kavram	Tanım
1	Damping	"Damping, bir malın Türkiye'ye ihraç fiyatının, benzer malın normal değerinin altında olmasını ifade etmektedir."(3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)
2	İhraç Fiyatı	"İhraç fiyatı, ihraç amacıyla satılan mal için fiilen ödenmiş olan veya ödenmesi gereken fiyattır." ."(3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)
3	Benzer Mal	"Benzer mal, dampinge konu mal ile aynı özellikleri taşıyan bir malı, böyle bir malın bulunmaması halinde ise benzer özellikleri taşıyan başka bir malı ifade eder." ."(3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)

4	Normal Değer	“Benzer malın menşe ülkesindeki imalat maliyetine genel, idari ve satış giderleri ile makul bir karın eklenmesiyle oluşturulan fiyat (oluşturulmuş fiyat) ’tır.” (3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)
5	Adil Karşılaştırma	“Fiyat karşılaştırmasında; satış şartları, vergilendirme, ticari aşamalar, miktarlar ve fiziksel özelliklerdeki farklılıklar ile karşılaştırmayı etkileyen diğer farklılıklar göz önüne alınır.” (3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)
6	Damping Marjı	“Damping marjı, normal değer in ihrac fiyatını aştığı miktarı ifade eder.” (3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik)

Kaynak: 3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik

Örnek dosyada başvuruya konu olan PVC-S ürünüde tek yerli üretici Petkim’dir. Petkim tarafından büyük üretim kapasitelerine sahip ABD ve Almanya ülkelerine karşı açılan bu soruşturma 2021 yılında 5 yıl daha uzatılmıştır.”(3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik).

Başvuru dosyasının ilk kısmında Şirket ile ilgili ticari bilgilere yer verildikten sonra başvuruya konu ürünle ilgili sorulara yanıt verilmektedir. (C Kısmı Başvuru Sahibi Yerli Üretici Firma)

Bir sonraki kısım ise doğrudan ürün ile ilgili ticari yeterlilik ve koşullara yer verilen kısımdır. Yerli üretim dalı kısmında mevzuatsal yeterliliklere yer verilmektedir. Aşağıda da görülebileceği üzere yerli üretici başvuru yapabilmek için Türkiye’de toplam benzer ürün üretiminin %25’inden fazlasını gerçekleştirmekle yükümlüdür.”(3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik).

Başvuru sahibi yerli üreticinin aynı ürünü başvuruya konu ülkelere veya diğer ülkelere ithalatını yapıyorsa belirtmesi istenmektedir. Ardından başvuruya konu ürün pazarı, kullanım alanı ve üretim süreci ile ilgili kısımda gerekli açıklamalar yapılmaktadır. Önlemin uygulanmaya başlandığı süre zarfında yerli üreticinin yapmış olduğu yatırımlara ilişkin bilgilerin de paylaşılması talep edilmektedir. Türkiye’ye yapmış olduğu ithalattaki fiyatlar da oldukça önem arz etmektedir. Damping marjının hesaplanmasında metrik değerler böylelikle oluşturulmaktadır. Bu veriler ışığında normal değer hesaplanmaktadır. Dampinge ilişkin diğer muhtemel unsular bölümünde ise önleme tabi ABD menşeli PVC ihracatları için damping uygulayan ülkeler hakkında bilgilere yer verilmektedir. Hesaplama yapılmasından sonra dampingin devamı ya da yeniden meydana gelmesi kapsamında sayısal değerler üzerinden analiz yapılmaktadır.

Başvuru sahibi yerli üretici yurt içi satış fiyatı ve ithalatıyla haksız rekabet yaptığı iddia edilen başvuruya konu ülkedeki fiyatlarla birlikte fiyat kırılması ve fiyat bastırılması hesaplanmaktadır. Bu hesaplama Ticaret Bakanlığı uzmanları tarafından incelenmekte ve bir sonraki kısımda yer alan üretici firmaya ait ekonomik göstergeleriyle sağlaması yapılmaktadır. Petkim’in üretim kapasitesi ve üretim maliyetleri de detaylı olarak eklenmekte ve ortaya çıkan dampingin devamlı olarak yerli üreticiye olumsuz etki ettiği gösterilmektedir. Diğer faktörlerle birlikte zararın devamı ya da yeniden meydana gelmesi ihtimali de yazılı olarak kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu Nihai Gözden Geçirme Soruşturması sonucunda başvuru sahibi Petkim, ABD ve Almanya’dan Türkiye’ye yapılan haksız rekabet oluşturan ithalata vergilendirme getirmiş ve kendi üretimi olan PVC-S ürünün Türkiye piyasasında dampinge maruz kalmasını önlemiştir. Ülkemiz dış ticaret politikası savunma araçlarının etkin kullanıldığı ve dosya sayısı da çok olan bir ülkedir. DTÖ tarafından denetlenen bu süreçte yetkin uzmanların da sayısı her geçen gün artmaktadır. Uygun koşullar altında anti-damping başvuru koşulları adına örnek dosya niteliğinde PVC-S dosyası çalışmamızda detaylı hem teorik hem de uygulama olarak ele alınmıştır.

SONUÇ

Dış ticaret politikası savunma araçlarının etkin kullanımı geçmişten geleceğe önemli olmaya devam edecektir. Bu çalışmada ele alınan dış ticaretin ilk ortaya çıkışındaki insanın etkisi ve yerinden, günümüz küresel dünyasındaki insanın ve ticaretin yerine kadar detaylı değerlendirmeler yapılmıştır. Günümüzdeki ticari ağın gelişmişliği, kaynakların dünya çapında tedarik edilebilmesi, üretim maliyetlerinin düşmesi, arz-talep dengesinin gelişmişliği etkisi ve para politikaları çerçevesinde yatırımlarının artmasıyla birlikte dış ticaret, güneşin her gün doğuşu gibi insanlığın kanıksadığı bir unsur haline gelmiştir. Çalışmamızın konusundaki sektör olan petrokimya ise geleceğimizin aynası rolüne sahiptir. Evimizde kullandığımız ürünlerin hemen hemen hepsinde bulunan, ayakkabı-mont ve diğer kıyafetleri oluşturan, arabaların iç ve dış aksamalarının birçoğunda bulunan, bilgi çağının temelinde yatan bilgisayarın iç ve dış donamında bulunan maddelere kadar petrokimyasal ürünler insan hayatının ta kendisini oluşturmaktadır. Siyasi ve küresel değişmelerin etkisinde dış ticaret ulusal ve uluslararası otoriteler tarafından düzenlenmeye ve denetlenmeye başlayınca ortaya çıkan dış ticaret politikası savunma araçları, gelişmiş ülkelerde etkin kullanılmaya başlanmıştır. Gelişmiş ülkelere ek olarak büyük pazar olan ülkeler tarafından da başvuruya konu edilmeye başlanmış ve yeri geldiğinde alınan önlemlerle iç-dış piyasa dengesi sağlanmıştır. Petrokimya sektörü gibi ülkemiz tarafından sahipsiz bırakılan önemli bir sektörde yaklaşık 60 yıldır faaliyetleri sürdüren Petkim'in iyi örnekleri incelenmiştir. Petrokimya, Türkiye ekonomik büyümesine ve endüstriyel gelişmesine önemli katkıda bulunmaktadır. Sürdürülebilir geleceğin inşa edilmesi için üretim işlemlerinde kullanılan ham maddelerin değişmesiyle ve gelişmesiyle birlikte karbon emisyonu daha az üretim mümkün olabilecektir. Dış ticaretimizin olumlu etkileneceği bu ortamda katma değerli üretim ile ülkemizin kalkınmasına ve müreffeh medeniyet seviyesine ulaşmasında stratejik rol oynayacaktır. Aynı zamanda petrokimya sektöründeki entegre tesislerle birlikte endüstriyel çeşitlilikte sağlanabilecektir. Araştırma ve geliştirme çalışmalarının da artırılmasıyla birlikte Türkiye'nin uluslararası ortamda rekabetçi özelliği de artacaktır. Petrokimya, endüstriyel kalkınmamız temelinde bulunan ana unsur sektördür. Bu çalışma, başta ülkemiz olmak üzere dış ticaret politikası savunma araçlarının etkin kullanımımız ve uygun koşulların değerlendirilmesi amacıyla kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Budak, A. C. (1991). Yeni Korumacılık, Anti-Damping, Avrupa Topluluğu ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1 (1&2) , 333-352.
- Dong, H. (2019). Research on the status and transformation of Jiangsu petrochemical industry trade in the new Era. *IOP Conference Series*.
- Düztepe, Ş. (1993). Dış Ticarete Haksız Rekabet ve Haksız Rekabete Karşı Korunma -Türkiye Uygulaması – Damping, Anti Damping Sübvansiyon, Telafi Edici Vergiler. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hanılçe, M. (2009). Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak. *Tarih Okulu Dergisi*, 2010(VII).
- Irmak, E. (2023). Uluslararası Ticarete Dijitalleşme: E-Ticaret Kapsamında E-İhracat. *The Journal of Social Science*, 7(14) , 180-200.
- Kara, O. (2016). Petro-Kimya Endüstrisine Yönelik Etkinlik Analizi: Dea ve Tobit Model Uygulaması. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 5-24.
- Onursal, E. (2004). Dış Ticaretin Finansmanı, <https://www.tml.web.tr/download/Dis-Ticaretin-Finansmani.pdf>, E.T.:21.10.2023
- Page, T. W. (1924). Book Review: Dumping: A Problem in International Trade, *Journal of Political Economy*. V32.N4.

Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat*, İstanbul: Güzem Can Yayınları

Şerefli, M. (2016). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme zerine Etkisi: Türkiye rneđi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 136-143.

Wells, H. G. (1959). *Kısa Dünya Tarihi*, ev. Ziya İhsan Varlık Yayınları İstanbul 1959, s. 215

12. Kalkınma Planı Kimya Sanayine İlişkin Raporu, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası, 2023
https://www.kmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=6623&tipi=&sube=0

İthalatta Haksız Rekabetin nlenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2021/29), Ticaret Bakanlığı,
14.07.2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazete,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-4.htm>

İthalatta Haksız Rekabetin nlenmesi Hakkında Yönetmelik,
[https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonetmelikler/ithalatta-haksiz-rekabetin-onlenmesi-hakkinda-
yonetmelik/madde-5](https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonetmelikler/ithalatta-haksiz-rekabetin-onlenmesi-hakkinda-yonetmelik/madde-5)

Türkiye İhracatla Yükseliyor, Haziran 2023, TİM
https://tim.org.tr/files/downloads/TIM_2023/TIMReport220.pdf

G7 ÜLKELERİNİN TİCARİ İLİŞKİLERİ: ABD VE JAPONYA¹

1. Sayed Samiullah Sadat²

ORCID No 0000-0002-7012-0302

Başvuru Tarihi: 19.01.2024

Kabul Tarihi: 04.02.2024

Yayın Tarihi: 26.06.2024

ÖZET

1975 yılında politik ve ekonomik bir forum olarak Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bir araya gelmesiyle kurulan G7 (Group of Seven) dünya ekonomisindeki önemini her geçen gün artırmaktadır. Bu birlik içerisindeki ABD dünyanın en büyük ekonomisi olurken onu Çin'in ardından üçüncü sırada Japonya izlemektedir. Özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi temel değerleri paylaşan G7'nin liderleri, G7 Zirvelerinde küresel ekonomi, bölgesel ilişkiler ve çeşitli küresel sorunlar gibi uluslararası toplumun o dönemde karşı karşıya olduğu önemli zorluklar konusunda samimi görüş alışverişinde bulunmaktadır. Bu makalede ABD ve Japonya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler ele alınmaktadır. Ayrıca iki ülkenin üyeleri olduğu Yediler Grubu'nun ülke ekonomileri de incelenmektedir. Çalışmada, G7 grubundaki üye ülkelerin konumunu ve dünya ekonomisine olan etkilerini değerlendirildikten sonra, ABD ile Japonya arasındaki ekonomik ilişkilerin geleceğine dair bir perspektif sunulmaktadır. Çalışma sonucunda ABD-Japonya ittifakının Hint-Pasifik stratejisinin merkezine yerleştirildiği ve bölgesel diplomatik, güvenlik ve ekonomik girişimlerde koordinasyon ve iş birliği yapıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari Diplomasi, Yedili Grup Ekonomileri, Ekonomik İlişkiler, ABD, Japonya

TRADE RELATIONS OF G7 COUNTRIES: USA AND JAPAN

ABSTRACT

G7 (Group of Seven), which was established in 1975 as a political and economic forum by the coming together of Canada, France, Germany, Italy, Japan, the United Kingdom and the United States, is increasing its importance in the world economy day by day. While the USA within this union is the world's largest economy, it is followed by Japan in third place after China. Sharing core values such as freedom, democracy and human rights, the leaders of the G7 exchange candid views at the G7 Summits on important challenges facing the international community at that time, such as the global economy, regional relations and various global issues. This article discusses the political and economic relations between the USA and Japan. In addition, the economies of the Group of Seven, of which the two countries are members, are also examined. In the study, after evaluating the position of the member countries in the G7 group and their impact on the world economy, a perspective on the future of economic relations between the USA and Japan is presented. As a result of the study, it was observed that the US-Japan alliance was placed at the center of the Indo-Pacific strategy and there was coordination and cooperation in regional diplomatic, security and economic initiatives.

Key Words: Commercial Diplomacy, Group of Seven Economies, Economic Relations, ABD, Japan

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Sayed Samiullah Sadat, İstanbul Ticaret Üniversitesi, samiullahsadat40@gmail.com

1. GİRİŞ

Ekonomik ve politik alanda önemli ülkelerden oluşan Yediler Grubu, her ne kadar bu ülkeler de bahsedeceğimiz zorluklarla karşı karşıya olsa da genel olarak dünya gayri safi üretimine ve ticaret borsalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Dolayısıyla bu makalede, bir yandan bu grubun küresel ekonomideki bireysel ve kolektif rolünü, diğer yandan da küresel ekonomiyi incelemek amacıyla üye ülkelerin ekonomik koşulları incelenmeye çalışılmıştır. Bu grubun en önemli ülkelerinden ikisi olan ABD ve Japonya'nın ticari ilişkileri ele alınmıştır. Ancak açık olan şu ki, ABD-Japonya ittifakı Pasifik'te barışın "temel taşı" olarak nitelendiriliyor.

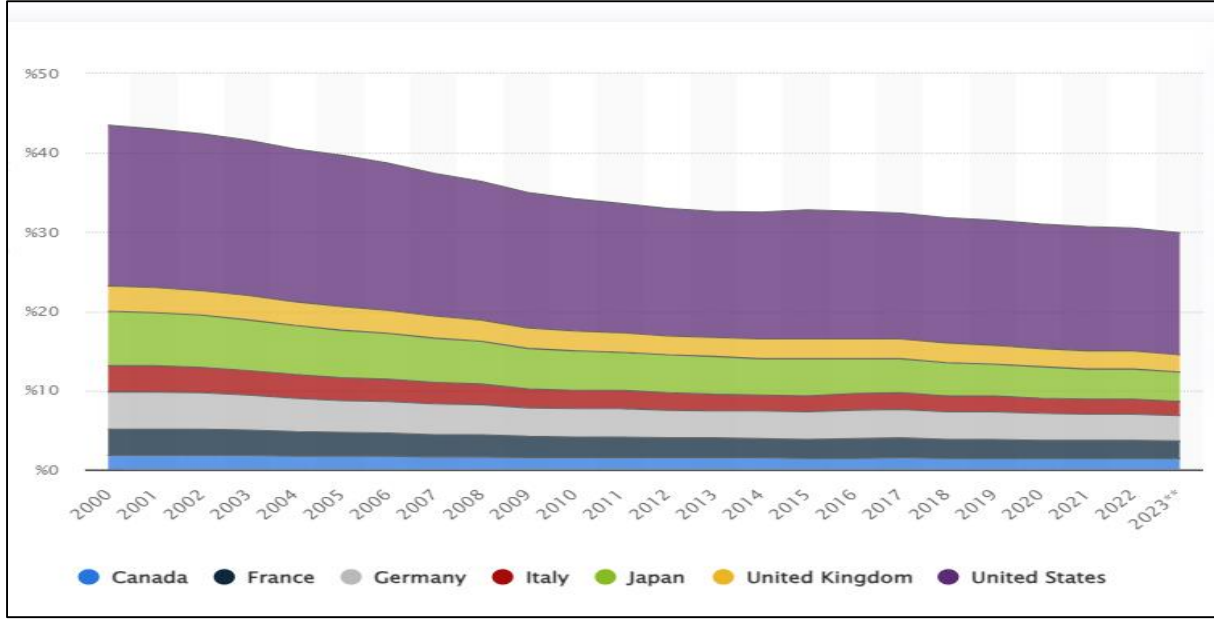
Ayrıca, G7'nin etkisi, G20 gibi diğer forumlarla da desteklenmektedir, çünkü bu forumlar gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin daha geniş temsilini içerir. G7 ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliği, ticaret, finans, yatırım, kalkınma yardımları ve politika koordinasyonu gibi çeşitli alanları kapsamaktadır ve bu özellikler de çalışmanın farklı bölümlerinde incelenmektedir. Şu anda bu grubun üyeleri dünyanın en sanayileşmiş ekonomilerine sahip olduklarını iddia etmektedir. Ancak gerçek şu ki, G7 yıllardır bir ekonomi kulübü olmaktan çıkıp siyasi-ideolojik bir kulübe dönüşmüş durumda ve üyeleri de bu konuyu hatırlatmaktan çekinmemektedir. Yıllar geçtikçe ittifak ilişkisi güçlenmiş ve kurumsallaşmıştır. Ancak bu çalışmada da vurgulandığı gibi ilişkileri farklı düzeylerde zorluklarla karşı karşıya olup sorun yaşayabilmektedir. Bu açığın devam etmesi diplomatik ve operasyonel düzeyde yanlış beklentilere yol açabilir ve gelecekte ittifakı zayıflatabilir.

2. G7 (GROUP OF SEVEN) TARİHİ SÜRECİ

G7, uluslararası güvenlik, enerji politikaları ve küresel ekonomik konular gibi konuları tartışmak üzere her yıl bir araya gelen, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya ve Birleşik Krallık'ın da aralarında bulunduğu yedi sanayileşmiş ülkeden oluşan bir gruptur. Aslında G7'nin kökenleri, ABD Hazine Bakanı George Shultz'un İngiltere, Almanya ve Fransa'nın maliye bakanlarını resmi olmayan bir tartışma için Beyaz Saray kütüphanesine davet ettiği 25 Mart 1973'e kadar uzanabilir. Uluslararası parasal durumu tartıştılar, görüşmelerin devam etmesi konusunda anlaşıldılar ve Japonları da gruplarına davet ettiler. Dönemin basını bu toplantıyı "Beşli Grup" ya da "G5" toplantıları olarak adlandırdılar (US Department of State, 1997).

1975'te Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, İtalya, Fransa, Büyük Britanya ve Batı Almanya bir araya gelerek G5 toplantılarını oluşturdular. Altılı Grup: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) yaptırımlarının yol açtığı durgunluk ve enflasyonun da dahil olduğu ekonomik kaygıları gidermek amacıyla ertesi yıl Kanada da bu gruba katıldı (Council on Foreign Relations, 2023). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Rusya, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Doğu ile Batı arasındaki işbirliğinin teşvik edildiğine işaret eden. 7'li Grup'a katılmaya başladı ve bu da sonunda 7'li Grup'un kurulmasına yol açtı. Ancak Rusya'nın Ukrayna'dan Kırım'ı ilhak etmesinin ardından üyeliği askıya alındı (Webster, 2019). Çünkü Rusya'nın bu çabası "Ukrayna'nın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün ihlaliydi" (Miller, 2014).

G7 ülkelerinin 2000-2023 yılları için dünya GSYİH'sinden almış oldukları paylar Şekil 1'de gösterilmektedir. 2000 yılına G7 gurubu dünya GSYİH 'sının %40'ından fazlasını temsil ederken bu oran azalarak 2023 yılı tahminlerinde %30 olarak hesaplanmıştır. G7 ülkeleri içerisinde Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) açısından en yüksek GSYİH payına %15,5 ile ABD sahipken, sırayla Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, Kanada ve İtalya yer almaktadır.

Şekil 1. G7 Ülkelerinin GSYİH Payları: 2000-2023

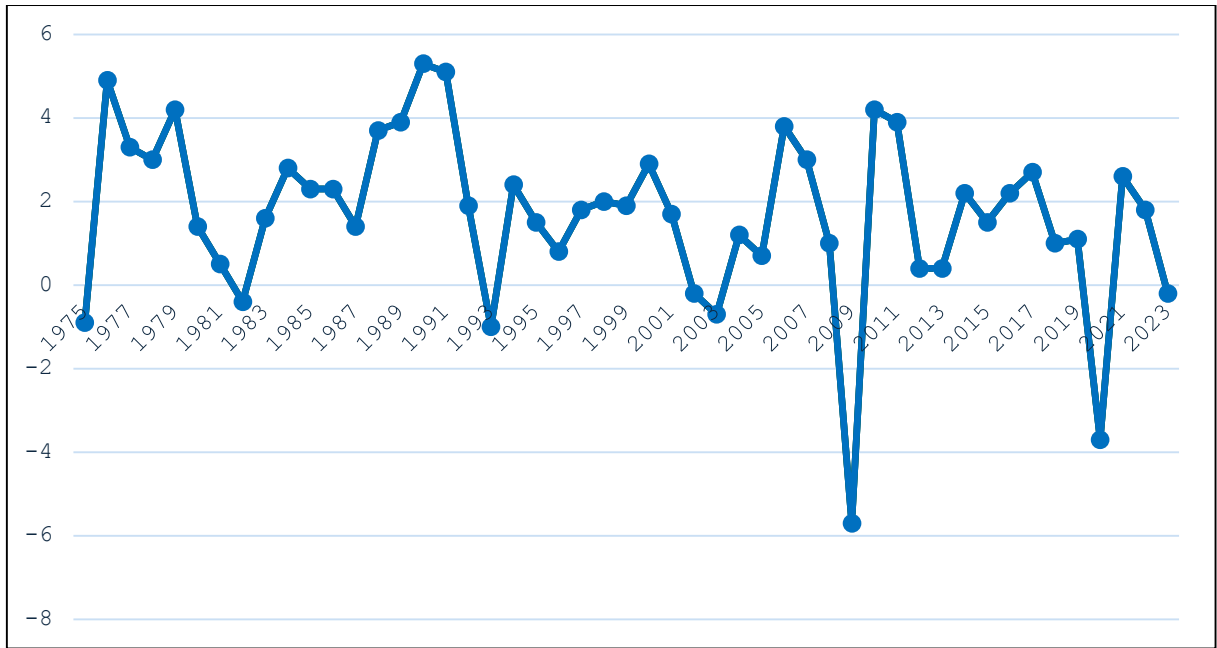
Kaynakça: Statista, 2023

Her ne kadar G7, birden fazla ülkeden oluştuğu için herhangi bir yasa çıkarmasa da küresel düzeyde önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, 2002'de sıtma ve AIDS'le mücadele için küresel bir fon oluşturulmasında etkili oldu ya da başka bir örnekte, 2021'de G7 maliye bakanları çokuluslu şirketleri daha fazla vergi ödemeye zorlamanın yolunu açtı. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere mali yardım sağlanmasında ve iklim değişikliğiyle mücadelede de aktif rol oynadılar (BBC, 2022).

3. G7 ÜLKELERİ EKONOMİK GÖSTERGELERİ

3.1. Almanya Ekonomisi

21. yüzyılın ilk on yılının son yıllarında, Alman ekonomisi dünya ekonomisinin gelişme aşamasına girdi ve bu da Almanya'yı bu büyümeden en fazla yararlanan dünyanın en çok ihracat yapan ülkelerinden biri haline getirdi. Bazı analistler Hart'ın reformlarını artan ekonomik büyüme ve işsizliğin azaltılmasıyla ilişkilendirirken, diğerleri bu reformların yaşam standartlarında keskin bir düşüşe yol açtığına ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin geçici ve geçici olduğuna inanıyor. Alman ekonomisi, başta Euro Bölgesi dışında olmak üzere artan ithalat ve ihracat siparişleri ve pazar talebindeki istikrar nedeniyle 2009 yılının ikinci ve üçüncü çeyreğinde resesyondan çıkmıştır. 2011 yılında Almanya dünyanın üçüncü büyük ihracatçısı ve üçüncü büyük ithalatçısıydı. Almanya'nın en büyük ihracatı makine yapımı, otomobil, kimyasal ürünler ve metaller gibi mühendislik alanlarındadır. Bu ülke aynı zamanda rüzgâr türbinleri ve güneş enerjisi santrallerinin inşasında da önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır (US Central Agency, 2023). 2011 yılı Alman ekonomisi için rekorların kırıldığı bir yıl oldu, çünkü Alman şirketleri bu yıl 1 trilyon avronun üzerinde mal ihraç etti; bu ülkenin tarihindeki en yüksek miktar. Bir başka rekor da 2011 yılında 41,6 milyon kişinin istihdam edilmesidir (Spiegel International, 2011). 2012 yılında Alman ekonomisi diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında iyi bir büyüme yaşamıştır (New York Times, 2012). IMF tahminlerine göre Almanya, Ukrayna'daki savaşın etkileriyle boğuşurken bu yıl resesyona (GSYİH 'da yaklaşık %0,3'lük bir düşüş) yaşayan tek G7 ülkesi olacak. Bu zayıflığın kaynağı, enerji baskılarının, Çin'in talebinin azalmasının ve sıkı para politikalarının en ağır yükünü çeken imalat sektörüdür. Alman iktisatçı, Ifo Ekonomik Araştırma Enstitüsü başkanı ve Münih Üniversitesi Ekonomik Araştırmalar Merkezi yöneticisi Clemens Fust, "Alman ekonomisinin bu durgunluktan çıkmakta gerçekten zorluk yaşadığına" inanıyor (Bloomberg, 2023).

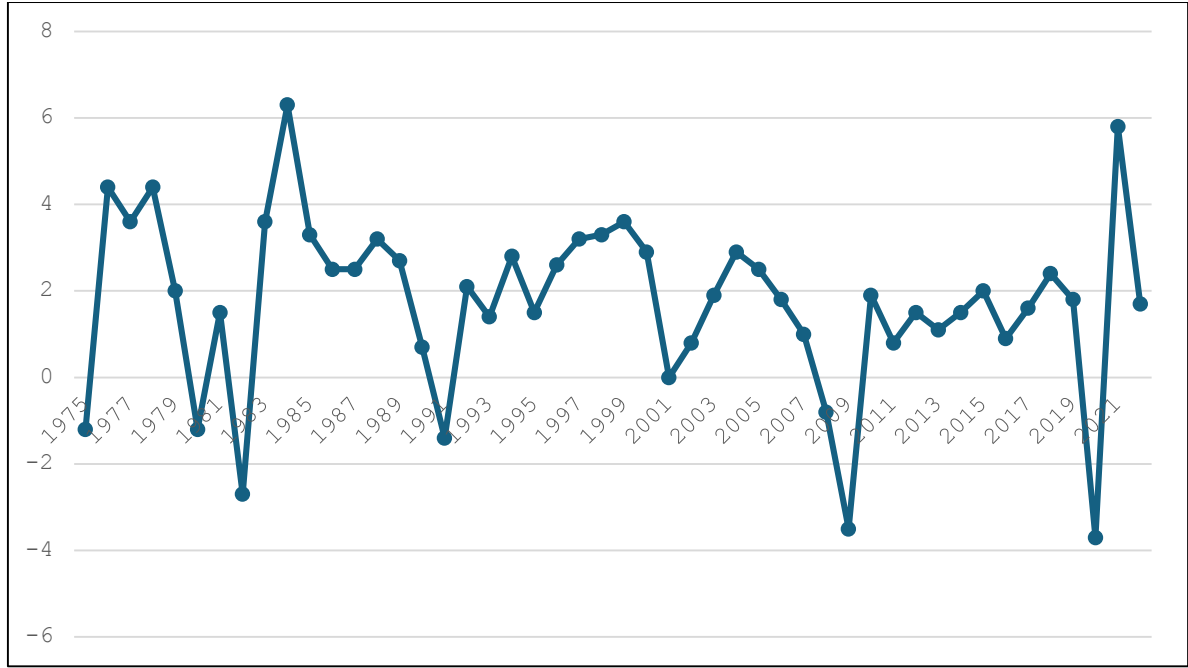
Şekil 2. Almanya'nın Yıllık GSYİH Büyüme Oranları

Kaynakça: Dünya Bankası, 2023

Almanya'nın yıllık GSYİH büyüme oranları Şekil 2'ye göre 1976 yılında yüzde 4.9 büyüme kaydetmiştir. 1979 yılında itibaren ekonomi büyüme yavaşlarken 1982 yılında gelince yüzde -0.4 oranda daralma meydana gelmiş. Tekrara 1990 yılında yüzde 5.3 oranda büyüme elde etmiştir. 1991 ile 2006 arasında daralmayla Beraber 2008 yılında dünya ekonomi krizinden etkilenerek 2009 yılındaki büyüme oranı yüzde -5.7 oranda küçülmüştür. 2009 Krizinin bitişiyle toparlanmaya geçerek 2010 yılında yüzde 4.2 oranda büyüme kayıt etmiştir. 2010 yılında yüzde 4.2 büyüme ile 2019 yılın sonlarında yani COVID-19 salgının Almanya'ya yayılmamasından önce 1.1 orandayken, Salgının yayılmasıyla Almanya'nın ekonomisi ciddi oranda zarar görmüştür. Salgının tam yayıldığı 2020 yılı Almanya ekonomisi yüzde -3.8 oranda küçülmüş. Salgın bitişine doğru hızlı toparlanma ile 2021 yılında yüzde 3,2 ve 2022 yılında ise yüzde 1.8 oranında yıllık GSYİH büyümesini göstermektedir.

3.2. Amerika Ekonomisi

Büyüklüğü ve uluslararası bağlantıları nedeniyle ABD ekonomisindeki gelişmelerin küresel ekonomi üzerinde önemli etkileri olması kaçınılmazdır. Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en büyük ekonomisidir (piyasa döviz kurlarına göre), küresel üretimin yaklaşık yüzde 22'sini ve borsa kapitalizasyonunun üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır. ABD ekonomisi aynı zamanda neredeyse tüm küresel pazarlarda öne çıkıyor ve küresel ticaret akışının yaklaşık onda birini, küresel doğrudan yabancı yatırımın beşte birini, işçi dövizlerinin yaklaşık beşte birini ve küresel enerji talebinin beşte birini oluşturuyor. ABD doları, küresel ticaret ve finansal işlemlerde en yaygın kullanılan para birimi olduğundan, ABD para politikasındaki ve yatırımcı duyarlılığındaki değişiklikler, küresel finansman koşullarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda küresel ekonomi ABD için de önemlidir. Yurt dışında faaliyet gösteren ABD'li çokuluslu şirketlerin bağlı kuruluşları ve ABD merkezli yabancı şirketlerin bağlı kuruluşları, üretimin, istihdamın, sınır ötesi ticaretin ve finansal akışların önemli bir payını oluşturuyor. Amerikalı tüketicilerin tüketim mallarının satın alımlarının altıda biri, otomobil ve tüketici elektroniğinde daha büyük paya sahip olan ithal mallardır (Kose et al, 2017). Amerika Birleşik Devletleri 2022 yılında dünya ekonomisinin nominal olarak %25,4'ünü, SAGP bazında ise yaklaşık %15,6'sını oluşturmaktadır (Statista, 2023).

Şekil 3. ABD'nin Yıllık GSYİH Büyüme Oranları
Kaynakça: Dünya Bankası, 2023

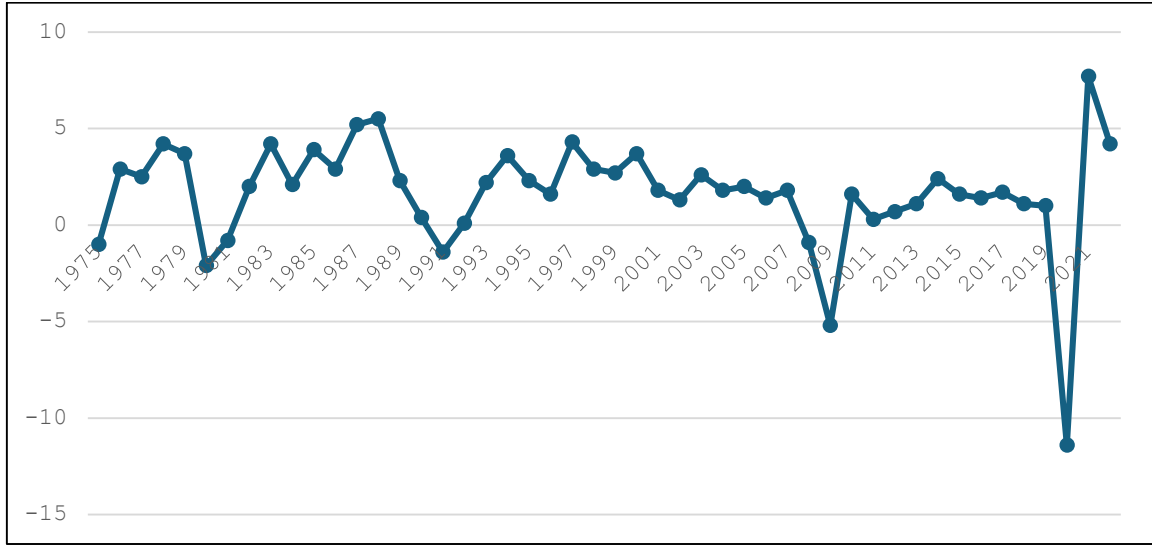
Amerika Birleşik Devletleri 1976-2022 yılları arasında GSYİH büyüme oranları için Şekil 3'e göre 1976 yılında büyüme oranı yüzde 4.4 oranında seyrederken 1982 yılında yüzde -2.7 oranında düşüş yaşamıştır. 2 sene içinde tekrar toparlanarak 1984 yılında yüzde 6.3 oranıyla tüm zamanların en büyük büyüme oranını yakalamıştır. 2008 yılında başlayan ekonomi krizi sebebiyle ABD ekonomisi 2009 yılında yüzde -3,5 oranda daralmış. 2010-2019 yükselmiş ve COVID-19 'un dünya çapında yayılması ile ABD ekonomisi de zara görerek 2020 yılında son dönemlerin en düşük büyüme oranı yüzde -3.7 seviyesinde daralmış. COVID-19 bitmesiyle 2021 yılında yüzde 5.8 oranında büyüme sağlamıştır. 2022 yılında ise yüzde 1.7 oranında yıllık GSYİH büyümesini göstermektedir.

3.3. İngiltere Ekonomisi

Birleşik Krallık en küresel ekonomilerden birine sahiptir. 2020 yılında Birleşik Krallık dünyanın en büyük beşinci ihracatçısı ve dünyanın en büyük beşinci ithalatçısı oldu. Geçen yıl ayrıca Britanya'nın Avrupa Birliği ile ticareti, ülkenin ihracatının %49'unu ve ithalatının %52'sini oluşturdu. İngiltere, 2020 yılın sonunda AB'nin tek pazarından ve gümrük birliğinden ayrıldı. O zamandan beri Birleşik Krallık'ın AB ile ticaret ve İşbirliği Anlaşması'na tabidir. Bu, Birleşik Krallık ile AB arasında gümrüksüz ticarete izin verecek olsa da ticaret engelleri eskisinden daha yüksektir. Brexit'in Birleşik Krallık iş dünyası üzerindeki etkisini analiz etmek bir dizi sorun nedeniyle karmaşık hale geliyor. COVID-19 salgını ve Ukrayna'daki çatışma gibi diğer faktörler ticaret akışlarını etkiledi. Bu durum Brexit'in etkilerini diğer faktörlerden ayırmayı zorlaştırıyor. Ayrıca Brexit, iş verilerinin toplanma biçiminde değişiklik yapılması anlamına da geliyor. Bu veri sorunları, ticaret verilerinin yorumlanmasında dikkatli olunması gerektiği anlamına gelir (House of Commons, 2023). 2021 yılında artan enerji ve ulaşım maliyetleri nedeniyle TÜFE tüketici fiyat enflasyonu keskin bir şekilde yükselmeye başladı. Britanya da diğer ülkeler gibi acı çekti: Pandemi ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali nedeniyle küresel enflasyon son 40 yılın en yüksek seviyesindeydi (Financial Times, 2022). Ancak Eylül 2022 itibarıyla ülke, yurt içi elektrik fiyatlarının en yüksek olduğu, Avrupa'nın ise en yüksek gaz fiyatlarının olduğu ülke oldu.

Ağustos 2023'te ONS (Ulusal İstatistik Ofisi), Birleşik Krallık'ın ekonomik performansına ilişkin analizini revize ederek Birleşik Krallık GSYİH'sının 2021'in son çeyreğinde Covid-19 öncesi seviyeleri aştığını, bunun pandemiden çok daha erken bir iyileşme olduğunu belirtti. İngiltere ekonomisinin 2021'in dördüncü çeyreğinde 2019'un son çeyreğine göre %0,6 daha büyük olduğu, daha önce diğer ülkelere göre %1,2 daha küçük olacağı tahmin ediliyordu (Milliken, 2023). Ayrıca, Uluslararası Para

Fonu'nun yakın zamanda yayınladığı tahminlere göre, Britanya'nın önümüzdeki yıl Yediler Grubundaki ülkeler arasında en yavaş ekonomik büyümeye sahip olacağı ve ülkenin muhtemelen yeni bir hükümet seçeceği öngörülüyor (Reuters, 2023).

Şekil 4. İngiltere'nin Yıllık GSYİH Büyüme Oranları

Kaynakça: Dünya Bankası, 2023

1976-2022 yılları arası İngiltere'nin GSYİH büyüme oranları şekil 4'e göre 1976 yılında yüzde 2.9 ile 1980 yılında ise yüzde -0.8 oranında daralmış. 1988 yılında yüzde 5.5 oranında büyüme kaydetmiş. 1991 yılına baktığımızda büyüme yüzde -1.4 oranında düşüş göstermiştir. 1997 yılında yüzde 4.3 oranında yükselmiş. 2008 yılı dünya ekonomik kriziyle beraber İngiltere bu krizden ciddi zarar görerek 2009 yılında yüzde -5.2 oranında küçülmüştür. 2011-2018 yılları arasında büyüme oranları normal seyrederken COVID-19'un çıkmasıyla beraber 2020 yılında İngiltere'nin GSYH'si yüzde 11.4 oranında çok ciddi bir düşüş yaşamıştır. COVID-19'un bitişi ile birlikte 2021 yılında yüzde 7.7 oranında yükselirken 2022 yılında ise yüzde 4.2 oranında GSYİH büyümesini göstermektedir.

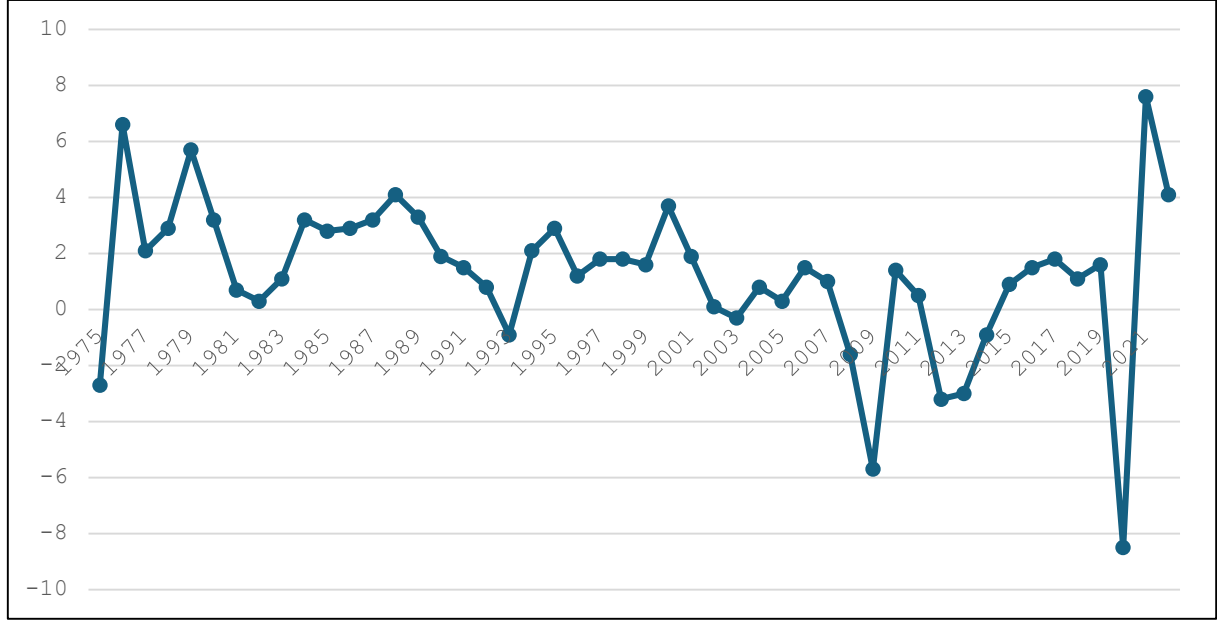
3.4. İtalya Ekonomisi

İtalyan ekonomisi oldukça gelişmiş bir sosyal piyasa ekonomisidir (Hall ve Soskice, 2001). Bu ülke, Avrupa Birliği'nin üçüncü büyük ulusal ekonomisi, Avrupa'nın ikinci büyük imalat sanayii ve dünyanın yedinci büyük ekonomisidir. İtalya, imalatçı ülkeler listesinde yedinci sırada yer alırken, İtalya'nın ekonomik yapısı büyük ölçüde imalat ve sanayileşmeye dayanmaktadır. İtalya'nın imalat sanayinin üretim değeri yaklaşık 264 milyar dolar olup, ülkenin başlıca ihracatı metal ürünleri, giyim ve ayakkabı, taşıtlar ve kimyasalları içermektedir. Üretim tek başına ülke ekonomisine yaklaşık 314 milyar dolar katkı sağlıyor (World Population Review, 2023).

İtalya, 2008-2009 Büyük Durgunluğu ve ardından Avrupa borç krizinden en çok zarar gören zengin ülkeler arasında yer aldı. Ülke ekonomisi tüm dönemde yüzde 6,76 oranda küçülerek toplam yedi çeyrek durgunluğa ulaştı (Sanderson, 2011). Bu durgunluk sonraki yıllarda zirveye ulaştı ve İtalyan iktisatçıları ülke ekonomisini iyileştirme konusunda düşünmeye yöneltti. Borç krizini savuşturmak ve büyümeyi hızlı bir şekilde başlatmak için bir şok terapisi olarak, ekonomist Mario Monti liderliğindeki Ulusal Birlik Hükümeti, bütçe açığını azaltan ancak ülkeyi 2012'de çift dipli bir durgunluğa sokan kapsamlı kemer sıkma önlemleri içeren bir program başlattı. Ama 2013 yılında ise birçok ekonomistten eleştiri aldı (Krugman, 2013).

2014-2019 döneminde ekonomi, Büyük Durgunluğun neden olduğu yıkıcı kayıplardan kısmen güçlü ihracat sayesinde kurtuldu, ancak yine de büyüme oranı oldukça yüksekti. Avro Bölgesi ortalamasının altında kaldı, bu da İtalya'nın GSYH'sininin 2019'da hala %5. Yani 2008'deki seviyesinden daha düşüktü

(Romei, 2019). Şubat 2020'de İtalya, ABD'nin ardından COVID-19'den ciddi şekilde etkilenen ilk Avrupa ülkesi oldu. Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin çoğunun karantinaya alınması sonucunda ekonomi büyük bir şok yaşadı. Üç ay sonra yani 2020 Mayıs ayı sonunda salgın kontrol altına alındı ve başta imalat sektörü olmak üzere ekonomi toparlanmaya başladı. Çoğu Batı ülkesinde olduğu gibi GSYİH keskin bir şekilde düşmesine rağmen genel olarak şaşırtıcı derecede dirençli kaldı (Krugman, 2020). İtalyan ekonomisi, tıpkı pandemiden çıkış sırasında olduğu gibi, Ukrayna'daki savaşın sonuçlarına da güven verici bir tepki verme yeteneği gösterdi. Son on yılda şirketlerin yeniden yapılanma süreçleri, bazı sektör ve bölgelerde eksik ve düzensiz olsa da İtalyan üretim sistemini daha güçlü hale getirmiştir (Bank of Italy, 2023).

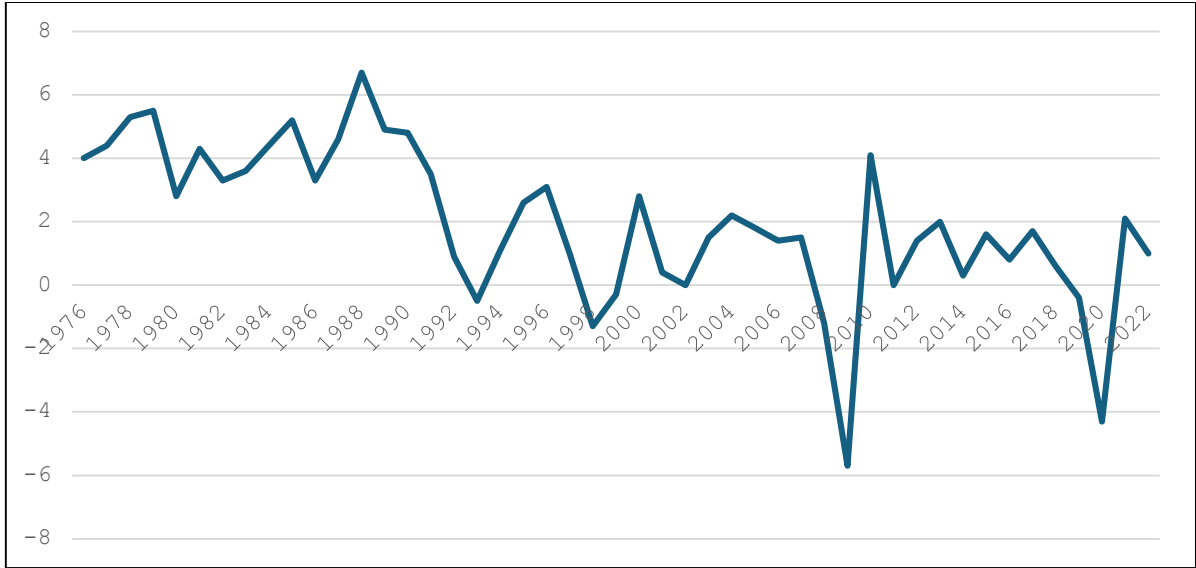

Şekil 5. İtalya'nın Yıllık GSYİH Büyüme Oranları
Kaynakça: Dünya Bankası, 2023.

İtalyanın 1976-2022 yılları arasında GSYİH büyüme oranı şekil 5'e göre 1976 yılında yüzde 6.6 büyüme oranı kaydetmiştir. 1977 yılında başlayan ekonomi küçülme 2008 kriziyle beraber 2009 yılında yüzde -5.7 oranında daralmış. COVID-19 dünyaya yayılmasıyla 2020 yılında GSYİH büyüme seviyesi iki kat azaldı yani yüzde -8.5 oranında daralma yaşamış. 2021 yılı COVID-19 salgının bitişine doğru ekonomi toparlamayla yüzde 7.6 oranında bir büyüme elde etmiştir. 2022 yılında ekonomi yavaşlamayla birlikte yüzde 4.1 oranında GSYİH büyümesini göstermektedir.

3.5. Japonya Ekonomisi

Japonya G7 grubunun en önemli ülkelerinden biri. Ekonomi, çevre, enerji ve gıda güvenliği, "Küresel Güney'i hedef alan Japonya'nın G7 gündeminin merkezinde yer alıyor. Küresel enflasyon ve daraltıcı para politikaları, COVID-19 salgını sırasında Japonya Ekonomik Araştırma Merkezi'nden Jun Saito'nun salgının Japonya'nın uzun süredir devam eden ekonomisine "son bir darbe" vurduğunu belirtmesiyle Japon ekonomisi etkilendi (Huang, 2020). Ekim 2020'de, salgın sırasında Japonya ve Birleşik Krallık, ticareti yaklaşık 15,2 milyar £ artıracak olan Brexit sonrası ilk serbest ticaret anlaşmasını resmen imzaladı. Bu, Japonya'ya yapılan ihracatın %99'unda gümrüksüz ticaret olanağı sağlıyordu (Takenaka & Kaneko, 2022). Haziran 2023'te Japon hükümeti, Başbakan Fumio Kishida'nın Yeni Kapitalizm Girişimi Uygulama Planının gözden geçirilmiş bir versiyonunu yayınladı. "Yeni Bir Kapitalizm Biçimi İçin Büyük Tasarım ve Eylem Planı" başlıklı 2022'nin orijinal versiyonu, insanlara, start-up'lara, yeşil ve dijital dönüşümlere, bilime, teknolojiye ve inovasyona daha fazla yatırım yapılması çağrısında bulunan iddialı hedeflerin ana hatlarını çiziyordu (Okina, 2023). Bu yatırımlar hem ekonomik büyümeyi artırmayı hem de işçi ücretlerinin uzun vadeli durgunluğu ve iklim değişikliği gibi sosyal sorunları çözmeyi amaçlıyordu (Yashiro, 2023).

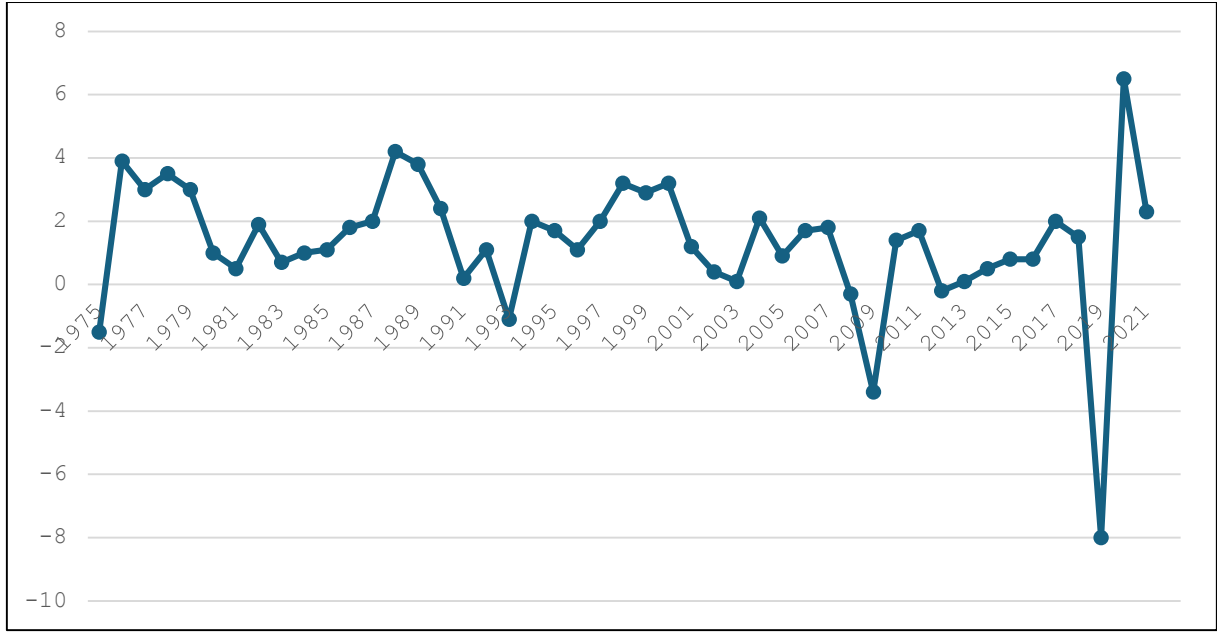
Şekil 6. Japonya'nın Yıllık GSYİH Büyüme Oranları
Kaynakça: Dünya Bankası, 2023

Japonya'nın 1976-2022 yılları arasında GSYİH büyüme oranlarını Şekil 6'ya göre 1976 yılında yüzde 4 oranında büyümeye yükselirken 1988 yılında ise yüzde 6.7 oranında bir büyüme elde etmiştir. 1990 yılı itibarıyla ekonomi büyüme daralmaya başlayarak 2009 yılında yüzde -5.7 seviyesinde ciddi bir küçülme durumuna gelmiştir. 2010 yılında yüzde 4.1 seviyesinde büyüme elde etmişken Covid-19 etkisiyle 2020 yılında ise yüzde -4.3 oranında küçülmüştür. 2021 yılında toparlanarak yüzde 2.1 seviyelerinde büyürken, tekrardan 2022 yılında daralma ile yüzde 1 oranda GSYİH büyümesini göstermektedir.

3.6. Fransa Ekonomisi

Fransa ekonomisi, hükümetin stratejik sektörlerde önemli ölçüde dahil olduğu oldukça gelişmiş bir sosyal piyasa ekonomisidir (Prasad, 2006). COVID-19 salgını nedeniyle 2020'de AB ülkeleri arasında en sert ekonomik daralmalardan birini (-%8) yaşayan Fransız ekonomisi, 2021'de güçlü bir toparlanma gösterdi (+%6,8). Ancak Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve ardından gelen enerji krizi, tüketicinin satın alma gücünü azaltarak, güveni azaltarak ve arz yönlü (IMF) sorunları şiddetlendirerek toparlanmayı yavaşlattı. 2021'deki COVID-19 salgınının ardından güçlü bir ekonomik toparlanmanın ardından 2022'de Fransız ekonomisi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin neden olduğu bir enerji krizinden etkilendi. Nükleer enerjiye bağımlı olmasına ve Rus gazına bağımlılığının düşük olmasına rağmen Fransa, ekonomik aktivitede keskin bir düşüş ve yüksek enflasyonla karşı karşıya kaldı. Sonuç olarak, krizle başa çıkmak için gaz ve elektrik fiyatlarının dondurulması, hanelere nakit transferleri, yakıt fiyatlarında indirimler ve şirketlere (IMF) destek (IMF) dahil olmak üzere GSYİH'nin %2'sinden fazlasına eşdeğer güçlü bir politika tepkisi benimsendi. Bütçe açığı 2021'de GSYH'nin -%5,1'inden 2022'de GSYH'nin -%4,5'ine düştü, ancak 2023'ün sonuna kadar genişlemesi (GSYİH'nin -%4,8'i) ve 2024'te düşüşe geçmesi (-%4,3) bekleniyor. IMF'nin mali konsolidasyon tedbirlerine. Avro Bölgesi'ndeki en yüksek borçlardan biri olan kamu borcu, 2021'de GSYH'nin %112,6'sından 2022'de GSYİH'nin %111,8'ine hafif bir düşüş gösterdi. 2023'ün öncelikleri arasında enflasyonla mücadele ve hane halkının desteklenmesi, işsizlikteki artışın en aza indirilmesi, çevresel dönüşümün hızlandırılması ve sağlık hizmetleri ile eğitimin desteklenmesi yer alıyor. Fransa 2030 programının amacı inovasyonu ve hayati yatırımları teşvik etmektir.

Fransa, COVID-19 virüsünün yeni türleri ve azalan aşı etkinliği riskine ek olarak yapısal zorluklarla da karşı karşıya: yüksek yapısal işsizlik, zayıf rekabet gücü ve yüksek kamu ve özel borç yükleri. Özellikle gençler arasındaki yüksek işsizlik oranları, politika yapıcılar için giderek artan bir endişe kaynağı olmaya devam ediyor (Santander Trade, 2023).

Şekil 7. Fransa'nın Yıllık GSYİH Büyüme Oranları
Kaynakça: Dünya Bankası, 2023

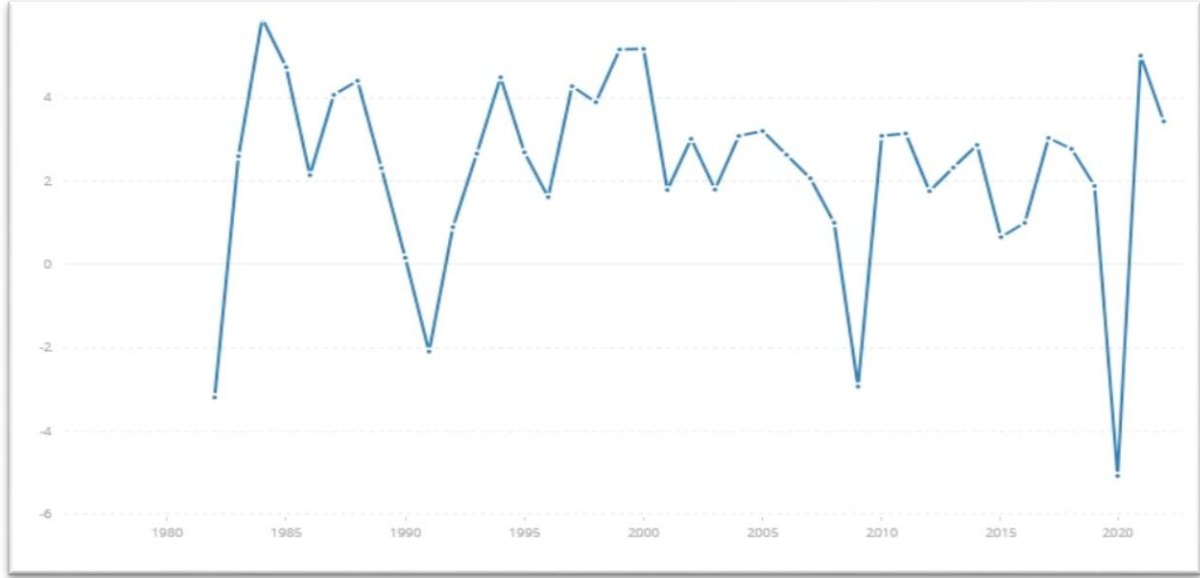
Fransa'nın 1976-2022 yılları arasında GSYİH büyüme oranı incelemek için bakıldığında Şekil 7'ye göre 1976 yılında yüzde 3.9 büyüme oranını elde etmişken, 2008 yılındaki dünya ekonomi krizi yetkisiyle 2009 yılında ise yüzde -3.4 oranında küçülme görülmüştür. COVID-19 salgını nedeniyle Japonya ekonomisinde ciddi bir şekilde etkileyerek 2019 yılın sonlarında büyüme oranı yüzde -8 oranda yani ciddi bir daralma yaşamış. 2020-2021 yılında toparlanarak yüzde 6.5 oranda büyümeye ulaşmış. 2022 yılında ise yüzde 2.3 oranında GSYİH büyümesini göstermektedir.

3.7. Kanada Ekonomisi

Kanada'nın ekonomik sistemi genellikle özel girişim ve kamu girişimi unsurlarını birleştirir. Devlet teşebbüsünün birçok yönü, özellikle sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri telafi edecek kapsamlı bir sosyal refah sisteminin geliştirilmesi, 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra benimsendi (Rees, 1999). Kanada, 1 Ocak 1995'ten bu yana Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurucu üyesidir ve 1 Ocak 1948'den beri GATT'in çekirdek üyesidir. Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika tarafından Kanada ile imzalanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), 1 Ocak 1994'te yürürlüğe girerek GSYİH açısından dünyanın en büyük serbest ticaret alanını yaratmıştır (Ontario Canada, 2013). Kanada dünyadaki en yüksek ekonomik özgürlük seviyelerinden birine sahiptir ve bugün Kanada, piyasa odaklı ekonomik sistemi ve üretim modeli açısından Amerika Birleşik Devletleri'ne çok benzemektedir (The World Fact, 2007).

2019 yılı itibarıyla Kanada, Forbes Global 2000 listesinde 56 şirketle Güney Kore'nin hemen arkasında ve Suudi Arabistan'ın önünde dokuzuncu sırada yer almaktadır (Forbes, 2023). Aslında uluslararası ticaret, Kanada ekonomisinin, özellikle de doğal kaynaklarının büyük bir bölümünü oluşturur. 2009'da tarım, enerji, ormancılık ve madencilik ihracatı Kanada'nın toplam ihracatının yaklaşık %58'ini oluştururken, makine, ekipman, otomotiv ürünleri ve diğer imalat sektörleri 2009'daki ihracatın %38'ini oluşturdu. 2009 yılında ihracat Kanada'nın GSYİH 'sının yaklaşık %30'unu oluşturuyordu.

Kanada'nın 2006 yılındaki toplam ihracat ve ithalatı tüm ülkeler arasında 8. sırada yer almıştır (Statistics Canada, 2011). Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre Kanada, önümüzdeki iki yıl için öngörülen reel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi açısından yalnızca ABD (2023'te) ve İspanya'nın (2024'te) ardından geliyor. Reel GSYİH, bir ülkenin genel ekonomik sağlığının ortak bir göstergesidir (Sivakumar, 2023).

Şekil 8. Kanada'nın Yıllık GSYİH Büyüme Oranları
Kaynakça: Dünya Bankası, 2023.

Kanada'nın 1976-2022 yılları arasında GSYİH büyüme oranı Şekil 8'e göre 1982 yılında yüzde -3.2 oranda küçülmüştür. 1983 yılında toparlanarak 1984 yılında ise yüzde 5.9 oranında büyüme kaydetmiştir. 1991 yılında -2.1 küçülmüşken 2000 yılında ise 5.2 oranında büyüme kaydetmiştir. Tekrar 2009 yılında yüzde -2.9 oranında düşüş yaşamış, ardından toparlanarak 2017 yılında ise yüzde 3 oranında büyüme elde etmiştir. Dünya çapında hızla yayılan COVID-19 salgını 2020 yılında büyüme oranını yüzde -5.1 oranında daralmış. 2021 yılında ülke ekonomisi toparlanarak yüzde 5 oranında büyüme kaydetmiştir. 2022 yılına doğru yüzde %3.4 oranında GSYİH büyümesini göstermektedir.

4. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE JAPONYA SİYASİ İLİŞKİLERİ

4.1. Tarihi Süreç

Meiji hanedanının 1868'den sonra yeniden canlanması, Japonya'da modernleşme ve batılılaşmaya büyük önem verilen yeni bir dönemin başlangıcıydı. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'nın modernizasyon çabalarını destekledi ve Amerikalı danışmanlar Japonya'nın kalkınmasında rol oynadı. Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne göçü (1868-1900), çok sayıda Hawaii'ye (1898'de Amerika Birleşik Devletleri'ne katıldı) ve ayrıca Batı Yakası'ndaki tarım arazilerine ve balıkçı kasabalarına ulaştı. Bu dönemde Japonya'nın nüfusu ABD'de hızla arttığı içim gerilime ve ayrımcılığa neden oldu (Conroy, & Miyakawa, 1972).

Aslında ABD ile Japonya arasında İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin çözülmemiş en hassas tarihi konu, ABD'nin Japon şehirlerini havadan bombalaması ve savaşın sonunda iki atom bombası kullanmasıdır. 9 ve 10 Mart 1945'te Amerika Birleşik Devletleri Tokyo'yu bombaladı, 100.000 ila 120.000 insanı öldürdü ve bir milyon evi yıktı. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları 210.000 sivil öldürdü.

Diğer 63 şehrin bombalanması 100.000'den fazla insanı öldürdü. İkinci Dünya Savaşı sırasında tüm şehirlerin geleneksel silahlarla yok edilmek üzere havadan bombalanması tartışmalıydı. Aynı zamanda ABD'nin savaşın başında belirlediği standardı da ihlal etti (Liu, 2018). Başkan George ve W. Bush yönetiminin Japonya ile daha güçlü bir ittifakı vardı; bu, Japon birliklerinin Irak'a konuşlandırılması, Japonya'nın Bush'un "teröre karşı savaşına" lojistik destek sağlaması ve füze karşıtı savunma sistemlerinin ortak geliştirilmesiyle kanıtlanmıştır (NBC, 2006).

Görünüşe göre Amerika ve Japonya'nın altın çağı Bush yönetimi ve Başbakan Koizumi döneminde yaşandı. Ancak bazıları, Bush yönetimi sırasında ABD ile Japonya arasındaki işbirliğinin boyutunun

aslında abartıldığına inanıyor. Bu ittifak Bush-Koizumi yıllarında güçlendi ancak ittifakın siyasi temelleri genişlemedi (Johnston, 2008). Japonya Öz Savunma Gücü (SDG), 11 Eylül terör saldırılarının hemen ardından, muharebe operasyonlarına destek amacıyla ilk kez denizaşırı ülkelere, ABD'nin Afganistan'daki operasyonlarına yardımcı olmak üzere önce Hint Okyanusu'na, daha sonra da Irak'a konuşlandı. Ayrıca bu kuvvetler, Güney ve Güneydoğu Asya'daki HADR insani yardım ve afet yardımı operasyonlarına katılmak üzere daha geniş bir uluslararası rol oynamaya devam etti (Konishi, 2016). Obama iktidara geldiğinde Asya'ya yönelme planını önerdi ve bu da Amerika'nın Asya bölgesindeki varlığını güçlendirdi. Bu eksenin ana odağı ABD ile Japonya arasındaki ittifakın güçlendirilmesi olmuştur. Temmuz 2013'te Japonya, Trans-Pasifik Ortaklığı (TTP) müzakerelerine tam katılımcı oldu (Löfflmann, 2016). Obama, Japonya ile ittifakın ABD'nin Pasifik'teki güvenlik politikasının temel taşı olduğuna inanıyordu.

Japonya ile ittifak, yalnızca ABD'nin Doğu Asya'nın, özellikle Kuzey Kore'nin ve Çin'in yükselişinin zorluklarına odaklanmasına yardımcı olmakla kalmıyor, aynı zamanda ABD'ye daha geniş küresel sorunlar, iklim değişikliği, Orta Doğu'daki barış operasyonları, ekonomik sorunlar gibi konular ve Kalkınma ile demokrasinin desteklenmesi için yardımcı oluyordu (Johnston, 2008). Başbakan Abe'nin döneminde, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) oluşturulduğunu ve Aralık 2013'te ilk güvenlik raporunu yayınlandı bu, ABD-Japonya ittifakının güçlendirilmesini temel bir stratejik öncelik haline getirdi. ABD kuvvetleriyle işbirliğinin ve birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi, aynı zamanda "Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki deniz ve hava faaliyetlerinin hızla genişlemesini ve yoğunlaşmasını" Japonya'nın çevre konusunda karşı karşıya olduğu büyük bir zorluk olarak tanımlayan 2013 Ulusal Savunma Programı yönergelerinin de temel bileşenleriydi. Gelişmekte olan güvenliğin bununla karşı karşıya olduğunu belirtti (Japan's Ministry of Defense. (2013). 2015 yılında Japon politika yapıcılar, SDG'nin kolektif meşru müdafaa hakkını kullanmasına izin verecek şekilde anayasalarını yeniden yorumladılar; örneğin silahlı saldırı altında Amerikan gemilerini savundular. Japonya'nın konumu zaten BM Tüzüğü'nde yer alıyordu; bu, Japonya-ABD Savunma İşbirliği Yönergelerinin 1997'de yenilenmesine yol açarak ittifakın hızla değişen güvenlik ortamına daha uygun hale getirilmesine yol açtı (Japan Ministry of Defense, 2015).

Trump, başkan olarak ABD'yi, çoğu kişinin Japonya'ya bir darbe olarak gördüğü Trans-Pasifik Ortaklığından çıkardı. 2018'in sonlarında Trump, Japonya'ya metal tarifeleri uygularken, Avrupa Birliği, Kanada, Avustralya, Güney Kore gibi diğer müttefiklerin tümü muaf tutuldu; bu, ABD ile Japonya arasındaki ilişkinin kötüleştiğine işaret ediyordu (Rich, 2018). Trump ayrıca Japonya'yı, Japonya'daki ABD askeri üslerine yıllık sübvansiyon ödemelerini artırmaya ikna etme umudunu da defalarca dile getirdi. Ancak kışkırtıcı söylemlere rağmen Japon Başbakanı Shinzo Abe, Trump ile samimi bir ilişki geliştirmeyi başardı ve 2019 yılında iki ülke arasındaki gümrük vergilerini azaltacak ikili bir ticaret anlaşması müzakere etmeyi başardı. Bununla birlikte, Japon arabalarına uygulanan tarifeler yürürlükte kaldığından (otomobiller Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne en büyük ihracatıydı) ve bazı Japon medyası anlaşmadan "eşit olmayan bir anlaşma" olarak söz ettiğinden, anlaşmanın ABD için daha faydalı olduğu söylendi (Hufbauer & Jung, 2021).

4.2. Günümüz İlişkileri

Başbakan Suga ve Joe Biden'ın Nisan 2021'de Beyaz Saray'da görüşmesinin ardından iki taraf, içeriği Tayvan meselesine atıfta bulunan, orada istikrarın bölge için önemli olduğunu ve bu anlaşmazlığın karşılıklı olduğunu belirten liderler düzeyinde ortak bir bildiri imzaladı. Boğaz sorunları barışçıl yollarla çözülmeli. Bu konu son elli yılda eşi benzeri görülmemiş bir durum olduğundan dikkate alınmıştır (Sacks, 2022). Ancak 2022'de ittifak birçok açıdan bir dönüm noktasındaydı. Trump ve Biden yönetimleri altındaki ABD artık ticaretin serbestleştirilmesinin dayanağı değil ve her iki yönetim de son otuz yıldır tanımlanan kurallara dayalı düzene yönelik artan zorluklar bağlamında ABD'nin yakın müttefikleriyle ilişkilerini yeniden düzenlemeye çalıştı. Bu ittifak bugüne kadar varlığını sürdürürken, bir kısmı iç kaynaklı olan ve iki ülkenin güvenlik ilişkilerini her zaman etkileyecek zorluklar da var. Örneğin, Deniz Piyadeleri Hava Üssü Futenma'nın planlanan yer değiştirmesi, ABD ordusunun Okinawa'daki artan varlığı, Tayvan'ın savunması ve Tokyo'nun bu konuyu ele alma talebi birçok Okinawalı tarafından ayrıntılı olarak tartışılmamaktadır (Lamont & Ordaniel, 2022).

Japonya Başbakanı Fumio Kishida'nın 13 Ocak 2023'te lider olarak Washington'a yaptığı ilk ziyaret, ABD-Japonya ittifakında büyük bir değişime işaret etti. Japonya'nın yeni güvenlik reformları ve Tokyo'nun Ukrayna krizine aktif tepkisi Washington'da sıcak bir şekilde karşılandı. Japonya'nın savunma yeteneklerini güçlendirme ve bölgesel caydırıcılık konusuna katkıda bulunma konusunda daha kararlı olduğunu, uluslararası düzene yönelik ciddi zorluklarla başa çıkmak için ikili işbirliğini kullanma konusunda yeni bir potansiyel gösterdiğini vurguluyorlar (Solís, 2023). Yine 2023'ün başlarında Japonya Ticaret, Ekonomi ve Sanayi Bakanlığı başkanı Yasutoshi Nishimura, siber güvenlik işbirliğini güçlendirmek ve küresel tedarik zincirlerinde zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak amacıyla ABD İç Güvenlik Bakanlığı ile anlaşmalar imzalamak üzere Washington'da bulunmuştu (Homeland Security, 2023).

5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE JAPONYA TİCARİ İLİŞKİLERİ

ABD-Japonya ekonomik ilişkileri güçlü ve karşılıklı yarara dayalıdır. İki ekonomi, mal ve hizmet ticareti yoluyla oldukça bütünleşmiştir; bunlar birbirlerinin ihracatı için büyük pazarlar ve önemli ithalat kaynaklarıdır. Daha da önemlisi, Japonya ve ABD sermaye akışı açısından birbirine yakın. Japonya, ABD ulusal borcunun ana dış finansman kaynağıdır ve ABD'nin artan kamu borcunun finansman gerektirmesi ve ABD yurt içi tasarruflarının yatırım ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olması nedeniyle öngörülebilir gelecekte de bu şekilde kalması muhtemeldir. Japonya ve ABD'nin birbirlerinin ekonomik ortakları olarak göreceli önemi azaldı. Bu eğilim kısmen Çin'in ve diğer yükselen ekonomik güçlerin yükselişinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Çin, ABD ulusal borcunun en büyük dış finansman kaynağı olarak Japonya'yı geride bıraktı. Bununla birlikte, ticaret ve diğer ekonomik verilerin analizi, ikili ilişkinin hâlâ önemini koruduğunu ve her iki ülkenin politika liderlerinin bunu yönetme zorluğuyla karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Bu eğilim, aynı zamanda, 2008'de başlayan küresel ekonomik durgunluk ve Mart 2011'de meydana gelen tsunami, deprem ve nükleer kazalar gibi diğer aksiliklerle daha da kötüleşen, Japonya ekonomisinin son yirmi yıldaki vasat performansından da kaynaklanıyor. Japonya hâlâ sürdürülebilir ekonomik toparlanmayı sağlamaya çalışıyor. Ancak geçtiğimiz on yıllarda ABD ve Japon politika liderleri, 1970'ler, 1980'ler ve 1990'ların ilk yarısında ekonomik ilişkilere hâkim olan sürtüşmeleri büyük ölçüde azaltmak için ortak bir çaba sarf etmiş görünüyorlar. Bu sakin atmosfer bir yandan ikili ilişkileri istikrara kavuşturuyor ve iki ülkenin ulusal güvenlik gibi ortak çıkarları ilgilendiren diğer konulara odaklanmasına olanak tanıyor. Öte yandan, bazılarının iddia ettiği gibi, daha dostane bir ortam ciddi sorunlar yaratır ve Japonların ABD ihracatına yönelik uzun süredir devam eden pazar erişim engellerini kaldırma konusundaki başarısızlığı gibi daha fazla dikkat gerektiren konulara izin vermezlerdi. Geriye kalan bu sorunlar iki ülke arasındaki sürtüşmeyi artırabilir (Cooper, 2014). Ekim 2019'da ABD ve Japonya, ikili ticareti serbestleştirmek için iki anlaşma imzalandı. ABD-Japonya ticaret anlaşması USJTA, pazar erişimini iyileştirmek için sınırlı tarife indirimleri ve kota genişletme sağlıyordu.

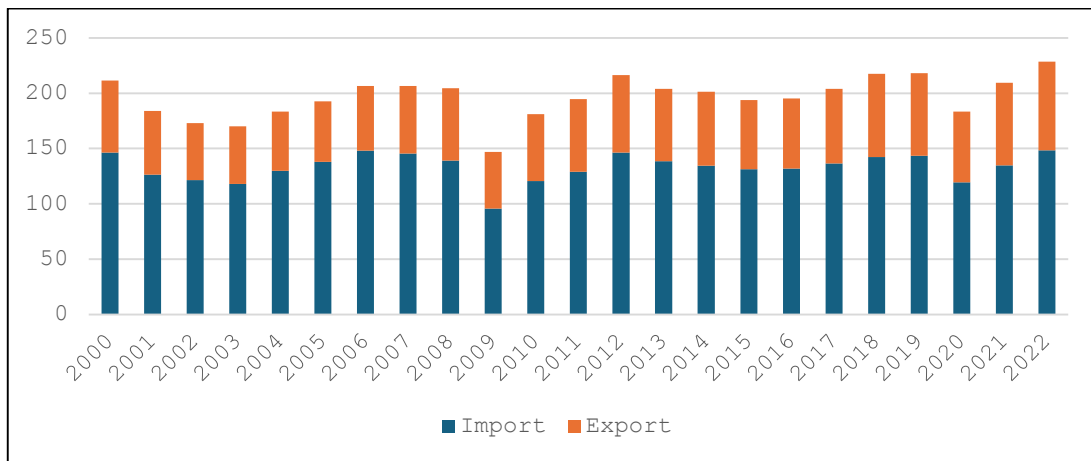
ABD-Japonya Dijital Ticaret Anlaşması, uluslararası ticaretin dijital yönleriyle ilgili kuralları kapsamaktadır. Ocak 2020'de resmi bir kongre eylemi olmadan yürürlüğe giren ticaret anlaşmaları, Trump ve Abe yönetimlerinin o zamanlar daha geniş bir ABD-Japonya ticaret anlaşmasının "ilk aşaması" olarak tanımladığı şeydi, ancak daha fazla görüşme gerçekleşmedi. Trump yönetiminin Japonya ile yalnızca bazı tarifeleri ve dijital ticareti kapsayan sınırlı kapsamlı bir anlaşma yapma kararı, genellikle kapsamlı bir müzakereyi içeren geçmiş ABD serbest ticaret uygulamasından bir sapmaydı. Kongre'nin birçok üyesi, ABD'li işletmeler ve diğer paydaşlar daha kapsamlı bir anlaşmayı güçlü bir şekilde destekledi. TPA ticareti teşvik organizasyonunun gerektirdiği şekilde 2018'de yayınlanan ABD müzakere hedefleri aynı zamanda hizmetler, yatırım ve fikri mülkiyet de dahil olmak üzere daha geniş bir konu yelpazesinin kapsanmasını önermektedir. Trump yönetimi bu tür konuları gelecekteki müzakerelerde ele alacağını duyurdu ancak sonuçta bunu takip etmedi. Analistler, ABD-Japonya anlaşmasının, STA'ların "esasen tüm ticareti" kapsamasını gerektiren GATT Genel Tarifeler ve Ticaret Anlaşması'nın XXIV. Maddesine ne ölçüde uyduğunu sorguladılar. Biden yönetimi, bazı paydaşları ilk anlaşmalardan kalan konularla ilgili müzakereleri sürdürmeye çağırmasına rağmen Japonya ile ikili ticaret görüşmelerini sürdürmedi (Cimino-Isaacs, 2022).

6. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE JAPONYA TİCARİ İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Aslında ekonomik güvenlik ve ulusal güvenlik sorunları Amerika ile Japonya arasındaki ekonomik ilişkileri de etkilemiştir. Ancak bu, ilişkilerinin bozulduğu anlamına gelmez. Bunun yerine ekonomi ve teknoloji gibi bazı alanlarda temkinli davranıyor, aynı zamanda ortak düşmanları Çin'in hayatına yönelik herhangi bir tehdidi en aza indirmek için birbirleriyle yakın iş birliği içerisinde bulunuyorlar. Bu bağlamda, Amerikan Brookings Enstitüsü'nden bazı uzmanlar, hızlı teknolojik değişimlerin ve uluslararası sistemdeki artan gerilimin ortasında, ABD ve Japonya'nın, bilimi ve bilimi teşvik etmek amacıyla sanayi politikasına yeni bir vurgu yaparak ekonomi politikalarını yenilediklerine inanıyor. İleri üretim yeniliği Tedarik zincirlerinin güçlendirilmesi ve Çin'e bağımlılığın azaltılması bu alanları güçlendirecektir (Brookings, 2022). İki ülke, son açıklamalarında, G7 liderlerinin, stratejik bağımlılıklar ve sistemik zayıflıklar yaratmak ve güçlendirmek için giderek daha fazla kullanılan piyasa dışı politikalar ve önlemlere yönelik ekonomik esneklik ve ekonomik güvenlik hakkındaki açıklamasını vurguladı. Çünkü bu piyasa dışı politika ve uygulamalar sistemik bir meydan okuma yaratmakta ve temel bir sapma yaratıp yurt içi ve küresel pazarlara hâkim olmak ve küresel tedarik zincirlerinde kırılabilirlik yaratmak için stratejik, sistematik ve bir arada kullanılmaktadır. Bu nedenle, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri, piyasa dışı politika ve uygulamalardan kaynaklanan sistemik zorlukları, uluslararası yasa ve normların yanı sıra araçların kullanımı ve geliştirilmesi yoluyla ele almak için, benzer düşüncelere sahip diğer ortakların yanı sıra ikili olarak çalışmaktadır.

İki ülke ayrıca, G7 Hiroşima ve G20 Yeni Delhi zirvelerini temel alan G7 Küresel Altyapı ve Yatırım Ortaklığı (PGI) kapsamında yatırımların güçlendirilmesinde somut ilerleme kaydetmek için ortak ülkelerle çalışmaya devam etmeyi planladıklarını da vurguladı. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, kaliteli altyapı projelerini onaylamak için Mavi Nokta Ağı Sekreterliği'nin oluşturulmasını desteklemektedir. İki ülke ayrıca, Japonya-ABD Ticaret ve Sanayi Ortaklığı (JUCIP) aracılığıyla sınır ötesi veri akışlarını ve küresel olarak etkili veri koruma ve gizliliğini kolaylaştırmak için birlikte çalışmaya devam etme sözü verdi. Sınır Ötesi Gizlilik Kuralları Küresel Forumu'nu (CBPR) desteklemek ve genişletmek için ortaklarla ikili ve çok taraflı olarak koordinasyon sağlayacaktır (US Department of State, 2023). 2000 yılından 2022'ye kadar olan süre için ABD'nin Japonya ile olan mal ticaretinin toplam değeri milyar dolar cinsinden Şekil 9'de gösterilmektedir. Şekle göre 2022'de ABD'nin Japonya ile yaptığı mal ticaretinin toplam değeri yaklaşık 230 milyar ABD dolarını bulmuştur. Ayrıca 80 milyar dolarlık ihracat ve 148 milyar dolarlık ithalat değerlerine ulaşılmıştır. ABD 2022 yılında Japonya ile gerçekleştirdiği dış ticarettten 68 milyar dolarlık bir ticaret açığına sahip olmuştur. Tüm yıllar için şekle bakıldığında ticaret açığının her dönem farklı olmakla beraber ABD ekonomisi için sürekli olduğu görülmektedir.

Şekil 9. ABD-Japonya Mal Ticareti

Kaynakça: Statista, 2023. İhracat ve İthalat Toplam Değeri, 2000-2022 Yılları, Milyar USD.

Bu konular göz önüne alındığında, Amerika'nın Asya'daki uluslararası politikasının, Hint-Pasifik ekonomilerinin daha fazla entegrasyonuna, özellikle dijital ekonomi gibi yeni alanlarda çerçeve ve yasaların belirlenmesine ve güvenli ve esnek tedarik zincirleri. Ayrıca ABD-Japonya ekonomik ilişkileri çok yönlüdür ve çeşitli sektörlerdeki işbirlikleriyle karakterize edilir. Zorluklar ve ticari sorunlar olsa da genel ekonomik ilişki güçlü. Her iki ülke de ekonomik ortaklıklarının önemini farkındadır ve ticaret engellerini kaldırmak ve pazara erişimi artırmak için çaba sarf edilmektedir. Tartışılanlara göre ABD ve Japonya'nın ekonomi politikalarının hem benzerlikleri hem de farklılıkları var. Benzerliklere bakıldığında her iki ülkenin de özel girişim, inovasyon ve rekabetin ön planda olduğu piyasa odaklı ekonomilere sahip olduğu söylenebilir. Bazı düzenleyici değişikliklere rağmen genellikle serbest piyasa ilkelerini desteklerler. Her iki ülke de uluslararası ticarete aktif olarak yer almaktadır. Yaklaşımları farklı olsa da farklı ülkelerle ikili ve çok taraflı ticaret anlaşmaları peşinde koşuyorlar. Her ikisi de çok taraflı ticaret görüşmelerine ve çeşitli ortaklarla ikili ticaret müzakerelerine katıldı. Temel farklılıklara gelince, iki ülkenin tarih boyunca siyasetçileri tarafından kullanılan farklı para ve maliye politikaları ve yaklaşımlarından bahsedebiliriz. Yani her iki ülke de fiyat istikrarını ve ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik para politikaları izlerken yaklaşımları farklı olabiliyor. ABD ve Japonya'nın maliye politikasına farklı yaklaşımları var. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle durgunluk sırasında mali teşvik dönemleri ve mali sorumluluk konusundaki tartışmalar yaşadı. Öte yandan Japonya, yüksek düzeydeki kamu borcu nedeniyle zorluklarla karşı karşıyadır.

SONUÇ

Bu çalışmada genel olarak G7 Gruba üye ülkelerin ekonomileri, özelde ise Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasındaki ticari ilişkiler incelenmiştir. Aslında 7 ülkeden oluşan Grubun temel amacı ekonomi dahil çeşitli alanlarda koordinasyon oluşturmaktır. Bu koordinasyon, küresel ekonomik istikrarı ve büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Üyeler, koordineli bir yaklaşım sağlamak için maliye ve para politikası, döviz kurları ve ticaret gibi konuları tartışır. Ayrıca tarihsel olarak bu ülkeler küresel ekonomik yönetim çerçevesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

G7'deki tartışmalar sıklıkla Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası ekonomik kurumları etkileyen anlaşmalara ve girişimlere yol açıyor. Ayrıca söz konusu materyallerden de anlaşılacağı üzere büyük ekonomik güç olan G7 ülkeleri, küresel finans piyasaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Politikaları ve kararları dünya çapında para değerlerini, faiz oranlarını ve yatırımcı güvenini etkileyebilir. Üye devletlerin liderleri, finansal piyasaları istikrara kavuşturmak ve daha derin bir durgunluğu önlemek için müdahalelerin koordine edilmesinde de önemli bir rol oynayabilir. ABD ile Japonya arasındaki ilişkilere bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkilerin siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda oldukça derin olduğu ve tarih boyunca birçok değişim ve dönüşüme uğradığı söylenebilir. Ekonomik alanda iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça güçlü olup her iki ülke de ana ticaret ortaklarıdır. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, karşılıklı ticaret ve yatırımı teşvik etmek için ticaret ve ekonomik ortaklık anlaşmaları imzaladılar. Gelecekte, devam eden ticari müzakereler, ortak ticari girişimler, inovasyon ve girişimcilik gibi alanlardaki işbirlikleri ile ekonomik ilişkilerin gelişmeye devam etmesi kuvvetle muhtemeldir. Tarihsel olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya yakın siyasi ilişkileri sürdürdüler. Her iki ülke de birleşmiş durumda ve demokrasi ve kurallara dayalı uluslararası düzene bağlılık gibi ortak değerleri paylaşıyor. Bu siyasi işbirliği sıklıkla bölgesel ve küresel güvenlik konularını da kapsamaktadır.

Siyasi ilişkilerin, iki ülke arasındaki iş birliğiyle bölgesel güvenlik (özellikle Kuzey Kore ile ilgili), ekonomik işbirliği ve küresel zorluklara çözüm bulma gibi konulara odaklanması bekleniyor. Amerika, siyaset ve güvenlik alanında aslında Çin'in dışlanması yarattığı boşluğu Japonya ile iş birliğini artırarak telafi etmeye çalışıyor. Uluslararası makro düzeyde Japonya, Amerika'nın Çin ile olan ticaret boşluğunu doldurmak için çok güçlü bir üs ve küresel olarak meydana gelen stratejik boşlukları doldurmak için güçlü bir üs olarak görülüyor. Temel farklılıklara gelince, iki ülkenin tarih boyunca siyasetçileri tarafından kullanılan farklı para ve maliye politikaları ve yaklaşımlarından bahsedebiliriz. Yani her iki ülke de fiyat istikrarını ve ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik para politikaları izlerken yaklaşımları farklı olabilmektedir. ABD ve Japonya'nın maliye politikasına farklı yaklaşımları var. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle durgunluk sırasında mali teşvik dönemleri ve mali sorumluluk

konusundaki tartışmalar yaşadı. Öte yandan Japonya, yüksek düzeydeki kamu borcu nedeniyle zorluklarla karşı karşıyadır.

KAYNAKÇA

Bank of Italy. (2023). *Annual Report of the Governor's Concluding Remarks: 2022 – 129th Financial Year*, https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/interventi-governatore/integov2023/en-cf_2022.pdf?language_id=1 adresinden alınmıştır

BBC. (2022). *G7: What is the G7 and what is it doing about Ukraine?*, <https://www.bbc.com/news/world-49434667> adresinden alınmıştır

Bloomberg. (2023). *Germany Will Suffer G-7's Only Contraction This Year, IMF Says*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-25/germany-will-suffer-g-7-s-only-contraction-this-year-imf-says> adresinden alınmıştır

Brookings. (2022). *US-Japan Relations in an Era of Economic Statecraft*, <https://www.brookings.edu/events/us-japan-relations-in-an-era-of-economic-statecraft/> adresinden alınmıştır

Conroy, H., & Miyakawa, T. (1972). *East across the Pacific: Historical & sociological studies of Japanese immigration & assimilation*. California: ABC-CLIO.

Council on Foreign Relations. (2023). *What Does the G7 Do?*, <https://www.cfr.org/background/what-does-g7-do> adresinden alınmıştır

East Asian Forum. (2023). *Japan's G7 high-wire balancing act*, <https://www.easiaforum.org/2023/04/17/japans-g7-high-wire-balancing-act/> adresinden alınmıştır

Forbes, (2023). *The World's Largest Public Companies*, <https://www.forbes.com/lists/global2000/?sh=669889d5ac04> adresinden alınmıştır

Hall PA, Soskice D. (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.

Homeland Security. (2023). *Readout of Secretary Mayorkas's Meeting with Japanese Minister Nishimura*, <https://www.dhs.gov/news/2023/01/06/readout-secretary-mayorkas-meeting-japanese-minister-nishimura> adresinden alınmıştır

House of Commons.(2023). *Statistics on UK-EU trade*, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7851/> adresinden alınmıştır

Huang, E. (2020). *Japan's economy has been dealt the 'final blow' by the coronavirus pandemic, says analyst, CNBC*, <https://www.cnn.com/2020/04/07/japans-economy-has-been-dealt-the-final-blow-by-the-coronavirus-pandemic.html> adresinden alınmıştır

Hufbauer, G. C., & Jung, E. (2021). *Will Auto Trade Be a Casualty of US-Japan Trade Talks?*, *The Peterson Institute for International Economics*, <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/will-auto-trade-be-casualty-us-japan-trade-talks> adresinden alınmıştır

Japan Ministry of Defense. (2015). *The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation*, <https://www.mofa.go.jp/files/000078188.pdf> adresinden alınmıştır

- Japan's Ministry of Defense. (2013). *National Security Strategy*, https://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/index.html adresinden alınmıştır
- Johnston, E. (2008). The Future of US-Japan Relations in a McCain or Obama Presidency: Does Japan Matter?, *The Asia Pacific Journal*.
- Konishi, S. (2016). *Is disaster relief revolutionising Japan's security affairs?*, *East Asia Forum*, <https://www.eastasiaforum.org/2016/07/06/is-disaster-relief-revolutionising-japans-security-affairs/> adresinden alınmıştır
- Kose, M., Lakatos, A. , Ohnsorge, C, & Stocker, M. (2017). *The Global Role of the U.S. Economy: Linkages, Policies and Spillovers*, *World Bank Group*, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/649771486479478785/pdf/WPS7962.pdf> adresinden alınmıştır
- Krugman, P. (2013). *Austerity, Italian-Style*, *The New York Times*, 24 February 2013, <https://www.nytimes.com/2013/02/25/opinion/krugman-austerity-italian-style.html> adresinden alınmıştır
- Krugman, P. (2020). *Why Can't Trump's America Be Like Italy?*, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2020/07/23/opinion/us-italy-coronavirus.html> adresinden alınmıştır
- Lamont, Ch., & Ordaniel, J. (2022). *An Alliance Renewed? Future-proofing U.S.-Japan Security Relations. Issues & Insight*, 1-71 adresinden alınmıştır
- Liu, Ch. (2018). *Obama's Pivot to Asia and Its Failed Japan-South Korea Historical Reconciliation*, *East Asia*, 293–316
- Löfflmann, G. (2016). *The Pivot between Containment, Engagement, and Restraint: President Obama's Conflicted Grand Strategy in Asia*, *Asian Security*, 92-110.
- Miller, J. (2014). *World Leaders Cancel G-8 Summit in Russia After Ukraine Crisis*, *Time*, <https://time.com/35965/world-leaders-cancel-g8-summit-in-russia-after-ukraine-crisis/> adresinden alınmıştır
- Miller, M. (2018). *Let's Not be Laughed at Anymore: Donald Trump and Japan from the 1980s to the Present*, *Journal of American-East Asian Relations*, 138–168.
- Milliken, D. (2023). *UK economy surpassed pre-COVID size in late 2021, new data shows*, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/uk/uk-statistics-office-revises-up-strength-post-covid-bounce-back-2023-09-01/> adresinden alınmıştır
- NBC. (2006). *Bush & Koizumi have unique relationship*, <https://www.nbcnews.com/id/wbna13613148> adresinden alınmıştır
- New York Times. (2012). *Brain Drain Feared as German Jobs Lure Southern Europeans*, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2012/04/29/world/europe/germany-looks-to-southern-europe-to-fill-jobs.html> adresinden alınmıştır
- Okina, Y. (2023). *Japan's new vision for economic growth*, *East Asia Forum*, <https://www.eastasiaforum.org/2023/08/26/japans-new-vision-for-economic-growth/> adresinden alınmıştır

Ontario Canada. (2013). *Proximity to Market*, https://web.archive.org/web/20140502211022/http://www.investinontario.com/en/Pages/WO_PTM_default.aspx adresinden alınmıştır

Prasad, M. (2006). *The Politics of Free Markets: The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France, Germany, and the United States* Chicago: The University of Chicago Press.

Rees, D. J. (1999). *Global Systems*. London: Arnold Publishing.

Reuters, (2023). *UK set to have weakest growth among G7 in 2024*, IMF forecasts, <https://www.reuters.com/world/uk/uk-set-have-weakest-growth-among-g7-2024-imf-forecasts-2023-10-10/> adresinden alınmıştır

Rich, M. (2018). *Misreading Trump: Ally Japan Is Spurned on Tariff Exemptions*, *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/03/23/world/asia/japan-trump-tariffs-trade-.html> adresinden alınmıştır

Romei, V. (2019). *Italy exits recession as exports boost growth*, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/5715b188-6b35-11e9-80c7-60ee53e6681d> adresinden alınmıştır

Sacks, D. (2022). *Enhancing U.S.-Japan Coordination for a Taiwan Conflict*, *The Council on Foreign Relations*, <https://www.jstor.org/stable/resrep38830> adresinden alınmıştır

Sanderson, R. (2011). *Italian deficit narrows in third quarter*, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/7756acd4-1cdf-11e0-8c86-00144feab49a#axzz1SIwD9iir> adresinden alınmıştır

Santander T. (2023). *France: Economic and political outline*, <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/france/economic-political-outline> adresinden alınmıştır

Schneider-Petsinger, M. (2023). *Five priorities for G7 to strengthen economic security*, *Chatham House*, <https://www.chathamhouse.org/2023/05/five-priorities-g7-strengthen-economic-security> adresinden alınmıştır

Sivakumar, V. (2023). *Canada has G7's 2nd highest projected real GDP growth in 2023 and 2024*, *CIC News*, <https://www.cicnews.com/2023/04/canada-has-g7s-2nd-highest-projected-real-gdp-growth-in-2023-and-2024-0434567.html#gs.0hqkd3> adresinden alınmıştır

Solís, M. (2023). *As Kishida meets Biden, what is the state of the USJapan alliance?*, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/articles/as-kishida-meets-biden-what-is-the-state-of-the-us-japan-alliance/> adresinden alınmıştır

Spiegel International, (2011). *Will German Growth Stall in 2012?*, Spiegel International, <https://www.spiegel.de/international/business/defying-the-euro-crisis-will-german-growth-stall-in-2012-a-805554.html> adresinden alınmıştır

Statista. (2023). *G7 countries' share of world's GDP 2000-2023*, <https://www.statista.com/statistics/1370614/g7-country-gdp-share-world/> adresinden alınmıştır

Statistics Canada. (2011). *Exports of goods on a balance-of-payments basis, by product*, *Statistics Canada*, <https://web.archive.org/web/20111102044929/http://www40.statcan.gc.ca/101/cst01/gblec04-eng.htm> adresinden alınmıştır

Tabnak. (2023). *The new initiative of the G7 leaders*, <https://www.tabnak.ir/fa/news/1176061/> adresinden alınmıştır

Takenaka, K. & Kaneko, K. (2020). *Britain signs first major post-Brexit trade deal with Japan*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-britain-japan-trade-idUSKBN2780AL/> adresinden alınmıştır

The Economist. (2023). *The German economy: from European leader to laggard*, *The Economist*, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/08/17/the-german-economy-from-european-leader-to-laggard> adresinden alınmıştır

The White House. (2023). *G7 Hiroshima Leaders' Communiqué*, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/20/g7-hiroshima-leaders-communicue/> adresinden alınmıştır

The world fact book. (2007). *Canada, Central Intelligence Agency*.

TIME, <https://time.com/35965/world-leaders-cancel-g8-summit-in-russia-after-ukraine-crisis/> adresinden alınmıştır

US Central Agency. (2023). *CIA Fact book: Germany*, <https://web.archive.org/web/20160211075204/https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html> adresinden alınmıştır

US Department of State. (1997). *G7/Summit of The Eight: History and Purpose*, https://1997-2001.state.gov/issues/economic/summit/fs_summit_history.html adresinden alınmıştır

US Department of State. (2023). *Joint Statement of the Japan-U.S. Economic Policy Consultative Committee*, <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-japan-u-s-economic-policy-consultative-committee/> adresinden alınmıştır

Vogel. (2002). *S.T. U.S.-Japan Relations in a Changing World*. Washington DC: Brookings Institution Press, 5.

Webster, J. (2019). *What Does the G7 Stand For?*, TIME, <https://time.com/5657375/what-is-g7/> adresinden alınmıştır

World Population Review.(2023). *Manufacturing by Country 2023*, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/manufacturing-by-country/> adresinden alınmıştır

Yashiro, N. (2023). *Kishida strikes back on stagnant wages*, *East Asia Forum*, <https://www.eastasiaforum.org/2023/08/02/kishida-strikes-back-on-stagnant-wages/> adresinden alınmıştır

GAYRİMENKUL DANIŞMANLARININ MESLEKİ DOYUM VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ¹

1.Busenur Acar²

ORCID No 0009-0002-5427-8457

Başvuru Tarihi: 26.10.2023

Kabul Tarihi: 17.03.2024

Yayın Tarihi: 26.06.2024

ÖZET

Bu çalışma ile gayrimenkul danışmanlarında mesleki doyum ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmanın modeli nicel verilere dayalı tarama modeli olarak tercih edilmiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki gayrimenkul danışmanları örneklemini ise araştırmaya katılmaya gönüllü olan 392 gayrimenkul danışmanı oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında 3 bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Formun ilk bölümünde demografik özellikleri belirlemek için 6 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde 20 maddeden oluşan Mesleki Doyum Ölçeği, üçüncü bölümde ise 5 maddeden oluşan Yaşam Doyum Ölçeği yer almaktadır. Verilerin analizinde SPSS 29 programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda gayrimenkul danışmanlarının mesleki yaşam doyumları ile yaşam doyumları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gayrimenkul Danışmanlığı, Mesleki Doyum, Yaşam Doyumu

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN REAL ESTATE CONSULTANTS' PROFESSIONAL SATISFACTION AND LIFE SATISFACTION

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between professional satisfaction and life satisfaction in real estate consultants. For this purpose, the model of the study was preferred as a survey model based on quantitative data. The universe of the research consisted of real estate consultants in Istanbul and the sample of 392 real estate consultants who volunteered to participate in the research. A questionnaire consisting of 3 parts was used to collect the data. In the first part of the form, there are 6 questions to determine the demographic characteristics. In the second part, there is the Occupational Satisfaction Scale, which consists of 20 items, and in the third part, the Life Satisfaction Scale, which consists of 5 items. SPSS 29 program was used in the analysis of the data. As a result of the research, it has been determined that there is a positive relationship between the professional life satisfaction of real estate consultants and their life satisfaction.

Keywords: Real Estate Consulting, Professional Satisfaction, Life Satisfaction

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Busenur Acar, İstanbul Ticaret Üniversitesi, buse14acar@windowslive.com

1. GİRİŞ

Mesleki doyum bireylerin mesleklerini icra ederlerken yaşamış oldukları mutluluğu, bir üretimde bulunmaktan duydukları gururun ifadesidir. Meslekten sağlanan doyum bireylerin çalışma performanslarını ve üretim kapasitelerini de etkilemektedir (Aslan, 2001). Çalışanların mesleklerini yaparlarken aldıkları doyumun hangi değişkenlerden ne düzeyde etkilendiğinin biliniyor olması bu konularda bilimsel çalışmalar yapanlar ve karar vericiler için önemlidir (Örücü, Yumuşak ve Bozkır, 2006). Çünkü örgütlerin mesleki doyumları yüksek olan çalışanlara ihtiyaçları vardır. Meslekten sağlanan doyum bireylerin yalnızca meslek yaşamlarını etkilemekle kalmamakta, insan yaşamının da bütünlük içinde olmasından dolayı aile ve sosyal hayatlara tesiri de bulunmaktadır. İş hayatında mutsuz olan, üretimde bulunmanın verdiği haz ve gururu yaşamayan bir bireyin yaşamında da mutsuz olması ihtimal dahilinde görünmektedir. Tüm bu durumların çalışan bireylerin yaşam doyumlarını da olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir (Özpehlivan, 2018).

Yaşam doyumunu toplumların ulaşmayı istedikleri en önemli evrensel hedeflerinin başında gelir. Yaşam doyumunu özetle bireylerin psikolojik ve fiziksel yaşamlarından hoşnutluk hali olarak tanımlanabilir. Yaşam doyumunu bireylerin yaşamış oldukları yaşam alanı, sosyo-ekonomik çevre, sağlık koşulları, gelir düzeyi, boş zaman aktiviteleri, mesleki doyum gibi pek çok unsurdan etkilenir (Aydiner Boylu ve Paçacıoğlu, 2016).

Bireylerin yaşamlarındaki en önemli bağlardan biri işleridir. İnsanlar yaşamlarının önemli bir kısmını çalışarak geçirirler (Güvel, 2019). Literatür incelendiğinde yaşam doyumunu üzerinde etkili olan faktörlerin, cinsiyet (Ünal vd., 2001), yaş (Gün ve Bayraktar, 2008), medeni hal (Özdoğan, 2018), yaşam kalitesi (Demir vd., 2021), ekonomik durum (Chow, 2005), eğitim durumu (Keser, 2003), kişilik (Guindon ve Cappeliez, 2010), çalışma koşulları (Kesgin ve Bay, 2019), boş zaman faaliyetleri ve iş hayatı olduğu görülmektedir. Bu makalede gayrimenkul danışmanlarının mesleki doyum ve yaşam doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yaşam Doyumu Kavramı

1961'de yaşam doyumunu ilk kez Neugarten ifade etmiştir. Yaşam doyumunu, kişinin yaşamındaki beklentileri ile gerçekte sahip oldukları karşılaştırıldığında çıkan netice veya durumdur (Özer ve Karabulut, 2003). Dikmen'e (1995) göre yaşam doyumunu tanımlamak için önce yaşam kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Yaşam bireyin belirli bir ücret karşılığında, günün belirli bir zaman diliminde kendisinden beklenen işleri tamamladığı ve iş dışında geçirdiği zamanın tümüdür. İş dışı vakti ise boş ve diğer iş dışı vakit olarak ikiye ayırmıştır. Boş vakit bireyin kendi hoşlandığı şeylerle ilgilenmek için ayırdığı vakittir. Birey çoğunlukla iş dışı zamanın tümünü kendisi için ayıramamaktadır. Eşi, çocuğu, arkadaşları ile vakit geçirmesi ve ev ile ilgilenmesi gerekmektedir. Bu nedenle diğer iş dışı vakit bireyin evliliğine ve çevresine uyum sağlamak için ayırdığı vakittir. Yaşam doyumunu ise kişinin çalışma ve çalışma harici vakit şeklinde tanımladığı hayata yönelik verdiği duygusal tepki şeklinde tanımlamıştır. Bireylerin ruh halleri ve duyguları, yaşanan olaylarla bağlantılı tepkileri yansıtmaktadır. Her birey aynı zamanda bir bütün olarak kendi hayatının yanı sıra evlilik ve iş gibi alanları hakkında da daha geniş yargılarda bulunmaktadır (Diener, 2000). Diener ve Seligman (2004) yaşam doyumunu genel bir iyi oluş yargısı şeklinde tanımlamaktadır. İyi oluş, insanların yaşamları ve yaşamlarının bileşenleri hakkında yaptıkları hem bilişsel hem de duygusal değerlendirmelerin tümünü içermektedir. Öznel iyi oluş ise bireylerin hayatlarına dair sübjektif olarak tecrübe ettikleri iyi oluş seviyesini ifade etmek amacıyla kullanılan genel terimdir (Diener ve Ryan, 2009).

2.1.1. Yaşam Doyumunu Etkileyen Faktörler

Yaşam doyumunu etkilediği düşünülen ve üzerinde araştırma yapılan birçok faktör vardır. Yaşam doyumunu yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum, iş, aile yaşantısı, kişilik özellikleri ve çevresel faktörler gibi değişkenle bağlantılıdır. Yetim (1991) yaptığı çalışmanın sonuçlarında yaşam doyumunu etkileyen en önemli faktörleri sağlık, aile yaşantısı, iş yaşantısı, gelir düzeyi ve çevre olarak sıralamıştır.

Yaşam doyumu yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sosyoekonomik durum, iş, aile yaşantısı, kişilik özellikleri ve çevresel faktörler gibi değişkenle bağlantılıdır.

Yaş: Yaşam doyumuyla yaş arasındaki ilişkilerin incelendiği çeşitli çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalar yaşam doyumu ve yaş arasında ilişki olduğunu ifade ederken bazıları yaş unsurunun yaşam doyumunda bir tesirinin bulunmadığını göstermektedir. Gün ve Bayraktar (2008) Türkiye’de iç göçün ergenlerin uyum süreci üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında 12-15 yaş aralığındaki ergenlerin yaşam doyumlarının yaşlarına bağlı olarak değişmediğini ifade etmişlerdir. 23-76 yaş arasındaki 210 tane evli bireyle yapılan bir çalışmada, partnere duyulan saygı ile yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiş ve bireylerin yaşam doyumları üzerinde yaşın bir etkisinin olmadığını tespit edilmiştir (Değer, 2017).

Cinsiyet: Sosyal medya platformu olan Facebook kullanan üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ ve yaşam doyumlarının incelendiği çalışmada yaşam doyumunun cinsiyetler arasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Bektaş, 2014). Yapılan başka bir çalışmada da “yetişkinlerin bilinçli farkındalık düzeylerinin iyimserlik ve yaşam doyumuna etkisi” incelenmiş ve “cinsiyet değişkeni ile yaşam doyumu” ve iyimserlik arasında anlamlı bir fark olmadığı ifade edilmiştir (Özdoğan, 2018).

Eğitim Durumu: Eğitim düzeyinin yaşam doyumu üzerinde etkisi gelir düzeyi ve statü sahibi olmakla birlikte değerlendirildiğinde olumlu etkiye sahip olurken, bireylerin eğitim düzeyleri doğrultusunda girdikleri beklentilerinden kaynaklı olarak yaşamdan aldıkları doyum düşme eğilimi gösterebilmektedir (Keser, 2003). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020 verilerine göre kendini en mutlu olarak değerlendiren grup %50,3 ile ilkökul mezunları, %46,8 ile lise mezunları ve %46,1 ile yükseköğretim mezunları olmuştur.

Ekonomik Durum: Ekonomik durum ile yaşamdan alınan doyum arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Ekonomik durum arttıkça bireylerin hayat şartları da pozitif yönde artmaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin yaşam doyumları da artış göstermektedir (Yetim, 1991). Türkiye’ye ait bir araştırmada algılanan gelir durumunun yaşam doyumu ile anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Orta ve yüksek gelir düzeyine sahip olduğunu düşünen kişiler düşük gelir sahibi olduğunun düşünen kişilere göre daha yüksek düzeyde yaşam doyumu puanları sergilemiştir (Altun, 2021).

İş Yaşantısı: Yapılan bir çalışmada Hakkâri il ve ilçelerinde görev yapmakta olan 738 kadrolu ve sözleşmeli öğretmenlerin mutluluk korkusunu yordayan değişkenler araştırılmıştır. Kadrolu ve sözleşmeli istihdamda sahip olan öğretmenlerin yaşam doyumlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı ifade edilmiştir (Elmas, 2021).

Aile Yaşantısı: Özdoğan (2018) yaptığı bir çalışmada evli kişilerin yaşam doyumunun bekar kişilerden yüksek olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde bekar kişilerin yaşam doyumlarının boşanmış kişilerden düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kişilik: Kişilik gereği diğeriyle daha sık sosyalleşebilen bireylerin sosyal desteğin de aracılığıyla yaşam doyumlarının olumlu etkilendiği ortaya çıkmıştır (Guindon ve Cappeliez, 2010). Hayatta karşılaştıkları olaylara pozitif yaklaşabilen bireyler genel olarak stresten uzak durmaya ve huzurlu bir yaşam sürmeye çaba gösterirler. Olaylar karşısında negatif tepkiler verme eğiliminde olan bireyler ise daha stresli ve hayattan memnun olmayan bir yapıya sahiptirler (Özdevecioğlu, 2003). Kişilik özelliklerinin yaşam doyumunu etkileyip etkilemediğini araştıran çalışmalar incelendiğinde olaylar karşısında iyimser bir perspektife sahip olan bireylerin yaşamdan aldıkları doyum düzeyi de yüksektir (Ryan ve Deci, 2001).

Çevresel Faktörler: Çalışanların farklı kurum ve kuruluşlarda iş bulma olanaklarının ve bağlı oldukları sendikalardan dolayı haklarının olup olmaması yaşam doyumlarını etkilemektedir. Ayrıca ülkelerde bulunan enflasyon oranları toplumdaki bireylerin alım gücünü etkilediğinden yaşam doyumunu da etki etmektedir (Deveci, 2014).

2.1.2. Yaşam Doymu ile İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu başlığı altında yaşam doymuyla ilgili alan yazında yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

Yazıcı Çelebi ve Çelebi'nin (2018) farklı liselerde öğrenim gören 311 öğrenci ile yaptığı araştırmada ise lise öğrencilerinin yaşam doymunu etkileyebilecek faktörler incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre “yaşam doymunun cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı ve okul türü” değişkenleri çerçevesinden anlamlı farklılığının olmadığı bulunmuştur.

Yalçınsoy (2017) tarafından yapılan çalışmada 2015-2016 yılında Dicle Üniversite'ne bağlı 15 farklı fakültede eğitim görmeye devam eden üniversite öğrencilerinin “yaşam doymu, kaygı ve motivasyon” seviyelerinin birbirleriyle ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde erkek öğrencilerinin motivasyon düzeyleri kız öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur. Bekar öğrencilerin yaşam doymu, gelecek kaygısı ve motivasyon düzeyleri evli öğrencilere göre daha yüksek görülmüştür. Yaş değişkenine göre 31 ve üzeri yaşındaki öğrencilerin yaşı küçük olan öğrencilere göre yaşam doymu, gelecek kaygısı ve motivasyon düzeylerinin daha düşük olduğu belirtilmiştir.

Koç (2018), Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nin çeşitli bölümlerinde 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim görmeye devam eden 462 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada “akademik motivasyon düzeyleri ile yaşam doymu” ilişkisi incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin akademik motivasyon seviyeleriyle yaşam doymu ilişkisinde anlamlı düzeyde pozitif bir ilişkiye rastlanmıştır.

Ateş (2021) ise çeşitli fakültelerde öğrenim gören 420 üniversite öğrencisinin katılım sağladığı çalışmada “yaşam doymu ile motivasyon arasındaki ilişkide problem çözme becerilerinin aracı rolü” incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre problem çözme ile motivasyon ve problem çözme ile yaşam doymu ilişkisi negatif ilişki mevcutken motivasyon ile yaşam doymu arasında düşük seviyede olumlu ilişki saptanmıştır.

Hong ve Giannakopoulos'un (1994) 1747 yetişkin ile yaptıkları araştırmada ise yaş, cinsiyet ve üniversite durumunun yaşam doymuna etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlere göre yaşam doymu daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada 17 ila 22 yaşları arasındaki bireylerin gelecekle ilgili belirsizlik yaşayabilecekleri ve bu nedenle yaşamlarındaki olaylar üzerinde genellikle bir kontrol duygusu sürdüren olgun yetişkinlere göre doym oranı daha düşük olabileceği belirtilmiştir.

Wood vd. (1989) iyi oluşun dört ölçüsüne (mutluluk, yaşam doymu, olumlu duygulanım ve genel değerlendirme) göre cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. 93 çalışmanın incelendiği meta-analiz sonucunda kadınların mutluluk ve yaşam doymu seviyesi erkeklerle kıyaslandığında daha yüksek düzeydedir. Bunun yanında ise cinsiyet ve olumlu duygulanım arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

2.2. Meslek Kavramı

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe sözlüğünde meslek tanımlaması; “Belirli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş” şeklindedir (TDK, 2018). Bu tanıma göre bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için çalışmak zorundadır ve bu çalışma süreklilik arz ettiği için meslek kavramı birey açısından kritik önemdedir. Çünkü meslek bireyin toplumdaki statüsünü, kazancını, psikolojik doymunu ve yaşam standartlarını belirleyen, bireyin yaşamını etkileyebilecek derecede hayati bir öneme sahiptir (Karslı, 2004).

2.2.1. Mesleki Doym Kavramı

Gereksinimlerini gidermek amacıyla çalışmak zorunda olan insanlar, bir günlerinin önemli bir kısmını çalışarak geçirirler. Dolayısı ile çalışma hayatında geçen süredeki durum ve memnuniyet düzeyi, hem çalışan, hem çevresi açısından büyük önem taşımaktadır (Recepoglu ve Tümlü, 2016). İş yaşamındaki durumu açıklamak için mesleki doym kavramı ortaya atılmıştır. Mesleki doym, çalışanların iş hayatında ve sonucunda kazandıkları duygu, düşünce, tutum, davranış, değer ve inançların tamamını ifade eden kavramdır. Bu nedenle mesleki doym, iş yaşamlarıyla birlikte çalışanların kalan hayatlarında da geliştirilen tutum ve davranışlarda en etkili faktörlerin başında gelmektedir (Aykaç,

2016). Mesleki doyum kavramı, çalışanın işine ve çalışma yaşamına dair oluşturduğu tutumdur (Selvi, 2017).

2.2.2. Mesleki Doyumu Etkileyen Faktörler

İş görenlerin örgüt içinde geçirdikleri zamana bağlı olarak iş doyum düzeylerini etkileyen çeşitli faktörler olduğu görülmektedir. Bu unsurlar iki kategoride incelenir: Bireysel ve örgütsel. Bireysel unsurlar arasında cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, kişilik yapısı ve yaş bulunurken, örgütsel faktörler arasında ücret, işin niteliği, çalışma ortamı, çalışma arkadaşları, ödüllendirme ve terfi gelmektedir (Arslan, 2006).

Bireysel Faktörler: Bireysel özelliklerle birlikte, bireysel ihtiyaçlar ve bireysel beklentiler, iş doyumunun belirlenmesinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, kişilik yapısı ve yaş bireysel faktörleri oluşturmaktadır (Kaynak, 2018).

Yaş: Yapılan araştırmalar, yaşın artmasıyla iş doyumunun da arttığını, farklı bir anlatımla aralarında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucunu göstermektedir. İş görenler açısından yaş ilerledikçe, iş becerisi artarak tecrübe edinilir. Tecrübeyle birlikte performans ve verimlilik artışı da beraberinde gelir. Bu durum yaşın ilerlemesiyle daha kolay iş doyumunu sağlandığını göstermektedir (Korkutan, 2018).

Cinsiyet: Araştırma sonuçları, cinsiyete göre iş doyumunu düzeylerinde genellikle erkeklerin daha yüksek doyum sağladıklarını göstermesine karşın, aksi sonuçların da azımsanmayacak sayıda olduğu görülmektedir (Samadov, 2006).

Medeni Durum: Yapılan araştırmalar, medeni durumun iş doyumunu sağlanmasında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Güner, 2007). Araştırma sonuçlarına bakıldığında, genellikle evli iş görenlerin bekâr veya yalnız yaşayan iş görenlere oranla anlamlı şekilde daha fazla iş doyumunu sağladıkları görülmüştür (Kaya, 2007).

Eğitim Düzeyi: Eğitim düzeyi yükselen iş görenler, öncelikle benzer statüde çalışanlarla çalışma koşulları ve ücret düzeylerini karşılaştırma yapmaktadırlar. Herhangi bir farklılık gözlemleyen veya farklılık beklentisine giren iş görenlerin iş doyum düzeyleri azalmakta, hatta doyumсузлук gibi istenmeyen sonuçlara ulaşabilmektedir (Çiğerci, 2004).

Kişilik: Kişilik özelliklerine bakıldığında, kararlı ancak esnek bir yapıya sahip iş görenlerde daha kolay iş doyumunu sağlandığı gözlenmiştir. Buna karşılık katı bir yapıya sahip ve çevresel faktörlerin etkisi altında kalan iş görenlerin ise iş doyum düzeylerinin daha düşük olduğu, hatta iş doyumсузлугу gibi problemlerle sıklıkla karşılaşıldığı ifade edilmiştir (Çimen ve Şahin, 2000).

Örgütsel Faktörler: İş görenler, belirlenen çalışma ortamlarında ve saatlerde, örgütün amaçlarına ulaşması için çalışırlar. Çalışma hayatı sürecinde iş görenler, örgüte ve işine karşı bazı değerler ve tutumlar geliştirir. İş doyumunu olarak ifade edilen bu durum, kişisel özelliklerin yanında sosyo-ekonomik beklentilerden de etkilenmektedir (Eğinli, 2009).

Ücret: İş görenler yaptıkları işlerin karşılığında elde ettikleri ücreti, ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır. İş gören, aldığı ücreti hak ettiğine inanır ve ihtiyaçlarını karşıladığını düşünürse çalıştığı örgütteki ücret sisteminin adil olduğuna inanarak daha kolay iş doyumunu sağlamaktadır (Sevimli ve İşcan, 2005).

İşin Niteliği: İş görenler açısından işin niteliği veya iş görenin rolü, örgütsel faktörler arasında önemli bir etkidir. İş görenin aynı işte ve rutine binen görevleri, iş görende zamanla sıradanlaşma hissi ortaya çıkarmaktadır. Bu durum aynı işi uzun süre yapanlarda iş doyumunu düzeylerinin düşmesine, sürecin uzaması ise iş doyumсузлугу gibi istenmeyen sonuçlara ulaşır. İş zorluğu olmayan, aksine diğer işlere göre rizikosu olmayan ve neticesinin ne olduğu önceden bilinen bu tür işler daha kolay olmasına karşın iş doyumunu zamanla düşürmektedir. Riskli, sonucu önceden tahmin edilemeyen ve süreçte iş görene daha çok sorumluluk yükleyen işlerde ise iş doyumunu düzeyi artmaktadır (Bölüktepe, 1993).

Çalışma Ortamı: Çalışılan ortamdaki ses düzeyi, fiziksel koşullar, tehlike içeren ekipmanların varlığı, termal koşullar ve iş güvenliğini önlemleri, çalışma ortamının kalitesinde etkili faktörlerdir. Olumlu koşullar iş doyumunu kolaylaştırıp düzeyini yükseltirken, olumsuz koşullar iş doyumunu düşürmektedir (Keser, 2006).

Çalışma Arkadaşları: Günlük yaklaşık 8-10 saatini iş ortamında geçiren iş görenler açısından çalışma arkadaşları arasındaki iletişim ve etkileşim, sorunların konuşarak çözülebildiği bir ortam, iş görenlere güven duygusu aşılar. Çalışma arkadaşlarıyla iyi ilişkiler geliştiren ve iş yaşantısında kendini huzurlu hissedilen iş görenlerin iş doyumları beklenen şekilde yükselecektir.

Ödüllendirme: İş görenler açısından her zaman aynı düzeyde etkili ve verimli çalışmak mümkün gözükmemektedir. Performans bazı zamanlarda düşerken bazı zamanlarda da artabilmektedir. Özellikle çok yüksek performans göstererek başarılı sonuç alan iş görenlerin ödüllendirilmesi ve bu durumun bir sistem haline gelmesi, iş görenlerdeki iş doyumunu düzeylerini de arttıran bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Şen, 2011).

Terfi: İş görenler, çalışırken verdikleri emeklerin karşılığını başarı ve takdir edilmek olarak görmek isterler. Bununla birlikte iş hayatı boyunca başarılı olmak için çalışan iş görenler edindikleri birikim ve deneyimler ile kariyer oluştururlar. Kariyerinde daha yüksek pozisyon veya unvan elde etmek, tüm çalışanlar açısından büyük bir amaç olmakla birlikte bu amacın ulaşılabilir olduğuna inanmak, iş görenlerin iş doyumunu daha kolay sağlamalarına yardımcı olacaktır.

2.2.3. Mesleki Doyumsuzluğun Sonuçları

Örgütsel Sonuçları: Kuruluşlar için mesleki doyumsuzluğun olumsuz sonuçları devamsızlık, personel değişim hızı ve iş anlaşmazlıkları olarak sıralanmaktadır.

Devamsızlık: Devamsızlık, çalışanın hastalık dışında psikolojik, sosyal ve ekonomik nedenlerle işe gelmemesi olarak ifade edilmektedir (Beşiktaş, 2009). Devamsızlık durumunda normal işe gelmesi gereken personel çeşitli nedenlerle işe gelmemekte ve bunu alışkanlık hâline getirmektedir (Eroğlu, 2000).

Personel Devri ve İş Anlaşmazlıkları: Mesleki doyumsuzluğun bir diğer önemli sonucu da personel devri hızı olarak kabul edilmektedir. Personel devri, çalışanların iş tatmini ve işe bağlılığının önemli bir göstergesidir ve çalışanın örgütsel üyeliğini kendi isteği ile sonlandırması ve işinden ayrılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Humphreys, 2005).

Bireysel Sonuçları: Yöneticiler doğal olarak mesleki doyumunu yüksek çalışanları tercih etmektedirler. Bu nedenle çalışanların mesleki doyumunu sağlamak ve artırmak için imkânlarının ve deneyimlerinin elverdiği ölçüde çaba göstermektedirler (Akıncı, 2002).

Stres: Mesleki doyumsuzluk ile ilgili bir diğer sonuç da iş stresi olarak gösterilmektedir (Büte, 2011). Stres, çalışan tarafında artan mesleki doyumsuzluk, iş kazaları, artan devamsızlık, düşük performans ve çalışma sırasında diğer iş gücü sapmaları gibi önemli kayıplara neden olmaktadır. Bir işletmede olumsuz çalışma koşulları olduğunda çalışan iş yerine yabancılaşmış hissetmekte ve sadece finansal amaçlarla çalışan bir birey hâline gelerek gizli bir memnuniyetsizlik yaşamaya başlamaktadır (Eroğlu, 2000).

Gerginlik: İyi bir ruh sağlığı, kişinin kendini sevmesine ve saygı duymasına, sosyal faaliyetlere katılma ve sosyal olma isteğinin yanı sıra çalışma hayatının tüm yükleriyle başa çıkmasına yani stresle mücadele etmesine olanak sağlamaktadır. Birçok çalışma korku, kaygı, gerginlik ve kişiler arası çatışma gibi durumların neden olduğu sorunların mesleki doyum ile yakından ilişkili olduğunu göstermiştir. Kişinin saldırganlığı, karşılanmamış ihtiyaçlardan, çatışmalardan ve gerilimden kaynaklanmaktadır. Kişinin gerginliğe fiziksel tepkisi çok çeşitlidir ve fiziksel sonuçları çok ciddi olmaktadır (Üçüncü, 2016). Bu açıdan bakıldığında çalışanların mesleki doyumsuzluk sonucu ortaya çıkan bireysel faktörlerin duygusal sorunların yanı sıra fizyolojik sorunlara da yol açtığı söylenebilmektedir. Çalışan memnuniyetsizliği hem kendi ruhları ve bedenleri hem de tüm organizasyon için birçok olumsuz sonuç için bir temel oluşturabilmektedir. Bu nedenle yöneticilerin iyi bir gözlemci olarak memnuniyetsizlik oluşmadan önce sorunları çözme becerisine sahip olmaları gerekmektedir (Türk, 2007).

Hayal Kırıklığı: Hayal kırıklığı, amaca yönelik davranışı engelleyen bir engelden kaynaklanan psikolojik bir tepki olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin sayısız ve sınırsız ihtiyaç ve hedeflere sahip olması ancak bu ihtiyaç ve hedefleri karşılayacak olanakların ve araçların sınırlı sayıda olması, bloke etme hissine neden olan en önemli faktör olarak kabul edilmektedir (Eroğlu, 2000). Mesleki doyumsuzluğun bir sonucunun da bireyin hayal kırıklığı yaşamaya başlaması olarak görülmektedir.

2.2.4. Mesleki Doyum ile İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu başlığı altında mesleki doyum ile ilgili alan yazında yapılmış yerli ve yabancı araştırmalara yer verilmiştir.

Zaman (2006), “iş doyumunu ve örgütsel bağlılık” ilişkisinin incelendiği araştırmasında, öğretmenlerin iş doyumunun düzeyini yüksek, örgütsel bağlılık düzeyinin ise orta olduğunu bulmuştur. Eğitimcilerin iş doyumları ve örgütsel bağlılıkları cinsiyet ve kıdem açısından farklılık göstermemiştir. İş doyumunu puanları ve örgütsel bağlılık puanları arasında ise düzey olarak orta ve ilişki olarak pozitif yön tespit edilmiştir.

Samadov (2006), özel sektörde çalışanların iş doyumları ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, iş doyumunda cinsiyet açısından erkek çalışanların lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. İş doyumunda eğitim düzeyine göre bakıldığında yüksek lisans mezunu çalışanların doyum seviyeleri diğerlerine oranla yüksek bulgulanmıştır. Örgütsel bağlılık puanlarında cinsiyete göre duygusal bağlılık boyutunda erkek çalışanların lehine anlamlı fark bulunmuştur. Eğitim düzeyine göre örgütsel bağlılık puanlarının değiştiği, eğitim düzeyinin artmasıyla örgütsel bağlılığın da arttığı görülmüştür. İş doyumunu puanları ve örgütsel bağlılık puanları arasında ise düzey olarak düşük ve ilişki olarak pozitif yön tespit edilmiştir.

Tülek (2008), “İngilizce okutmanlarının iş doyumunu ve örgütsel bağlılıkları” ilişkisinin incelendiği araştırmasında, iş doyumunun yüksek düzeyde, örgütsel bağlılığın ise orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. İş doyumunu ve örgütsel bağlılık puanlarında cinsiyet, kıdem ve eğitim düzeyi bakımından anlamlı fark yoktur. İş doyumunu ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide, işin getirilerinin ve yönetici tutumlarının örgütsel bağlılığı artırdığı belirlenmiştir.

Adams, King ve King (1996) tarafından hem iş-aile çatışması hem de sosyal destek literatürlerinden değişkenleri içeren iş ve aile arasındaki ilişkinin bir modeli geliştirilmiş ve deneysel olarak test edilmiştir. Bu model, çift yönlü iş-aile çatışması, ailevi araçsal ve duygusal sosyal destek ve iş ve aile katılımını iş ve yaşam doyumuna bağlamaktadır. Veriler, en az 1 aile üyesiyle yaşayan 163 işçiden gelmiştir. Sonuçlar, iş ve aile arasındaki ilişkilerin iş ve yaşam doyumunda önemli etkiye sahip olabileceğini ve çalışanın işe ve aile rollerine atadığı katılım düzeyinin bu ilişkiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar aynı zamanda iş ve aile arasındaki ilişkinin aynı anda çatışma ve destekle karakterize edilebileceğini ortaya koymuştur. Aileye müdahale eden daha yüksek çalışma seviyeleri, daha düşük aile duygusal ve araçsal destek seviyelerini öngörülmüştür. Ailenin daha yüksek duygusal ve araçsal desteği, daha düşük aile düzeylerinin işe müdahale etmesiyle ilişkilendirilmiştir.

Graham ve Messner (1998), ABD’de ilk, orta ve yükseköğretim yöneticilerinin iş doyumunu tespit etmek hedefiyle yapılan çalışmada, 500 müdüre anket postalanmış ve 226 anket formu iade edilmiş ve kullanılabilir hâle gelmiştir, bu da %45,2’lik bir geri dönüş oranıyla sonuçlanmıştır. Ki-kare analizleri, bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri ve farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın verileri doğrultusunda mevcut iş, çalışma şartları, sorumluluk derecesi, terfi imkanları ve ücretin iş doyumunu etkilediği belirlenmiştir. Katılım sağlayanların sahip oldukları iş ve yükümlülük perspektifinden doyum elde ettikleri ama maaş, terfi imkanları bakımından aldıkları doyum seviyelerinin daha az olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Yücel (2006) “örgütsel güven ve iş tatmini ilişkisi ve bir araştırma” isimli çalışmada çalışanların iş tatmininde örgütsel güvenin rolünü ve önemini incelemiştir. Araştırma sonucunda “iş tatminiyle örgütsel güven arasında” ilişki varlığı tespit edilmiştir. Fakat kuruma duyulan güvenle işten ayrılma niyeti arasında güçlü bir ilişkiye rastlanılamamıştır.

İşcan ve Sayın (2010) “Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki” adlı çalışmalarında, kurumlarda “örgütsel adalet, güven ve iş tatmini” arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlamışlardır. Buradan hareketle hazırlanmış olan anket, Türk imalatçısı EAE Grup bünyesinde çalışan 190 kişiyle yapılmıştır. Araştırma neticesinde “örgütsel adalet, iş tatmini ve güven arasında pozitif bir ilişki” bulgusuna ulaşılmıştır.

Terekli, (2010) “Örgütsel Güven Boyutları ve İş Tatmini ilişkisi” adlı çalışmada “örgütsel güven boyutları ve iş tatmini arasındaki” ilişkileri incelemiştir. Bu hedefle hazırlanmış olan anket Eskişehir ilinde olan bir tekstil firması bünyesinde bulunan 742 kişiyle yapılmıştır. Araştırmanın neticesinde “örgütsel güven ve iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki” tespit edilmiştir.

Koç ve Yazıcıoğlu (2011) “Yöneticiye Duyulan Güven İle İş Tatmini Arasındaki İlişki: Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırması” adlı çalışmalarında iş görenlerin örgütsel güven çerçevesinde yöneticilerine hissettikleri güven duygusunun iş tatminlerine etkisinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda yöneticilere hissedilen güven hissiyle iş görenlerin işlerinden sağladıkları tatmin duyguları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında kamu ve özel sektör açısından karşılaştırma yapıldığı zaman yöneticilere duyulan güven ve İş Doyum düzeylerinde farklılaşmanın olduğu da araştırmanın bulguları arasındadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan bu araştırma, evrenden basit tesadüfî yöntemle seçilen örneklem üzerinden elde edilen veri setinden hareketle araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla nicel verilere dayalı tarama modelinde tasarlanmıştır (Büyüköztürk ve ark., 2014).

3.2. Evren-Örneklem

Alanyazında mesleki doyum ve yaşam doyumunu ile ilgili çalışmalar genellikle imalat sektörlerinde gerçekleştirilmiştir. Hizmet sektöründe mesleki doyum ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır. Bu nedenle araştırmanın hizmet sektörünün alt sektörlerinden bir olan gayrimenkul danışmanlığı alanında yapılması tercih edilmiştir. Araştırmanın bu anlamda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın evreni İstanbul ilinde yer alan gayrimenkul danışmanları oluşturmaktadır. Örneklem ise İstanbul ili evrende yer alan araştırmaya katılmaya gönüllü olan katılımcılardan oluşmaktadır. Yapılan bu araştırmada tüm katılımcılara ulaşılabilecek bir platformun olmaması nedeniyle kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan katılımcılardan başka katılımcıları önermesi istenmiş ve böylece katılımcı bireylere ulaşılmıştır.

Örneklem hacmi belirlenmesinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) tarafından farklı evren büyüklükleri, örneklem hatası ve farklı olasılıklar için hesaplanmış olduğu örneklem büyüklükleri tablosu kullanılmıştır. Tabloda, 100 milyon ve üzeri evren sayısında %95 güvenle, p ve q değerlerinin eşit olduğu durumlarda örneklem büyüklüğünün 384 olarak hesaplandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu araştırmada minimum örneklem hacmi 384 olarak hedeflenmiş ve 392 katılımcıya ulaşılmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcı bireylerden veri toplamak amacıyla kullanılan anket formunda 3 bölüm yer almaktadır. İlk bölümde yazar tarafından araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan demografik bilgi formu yer almaktadır. Bu bölümde 6 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde, katılımcı bireylerin mesleki doyum düzeylerini tespit edebilmek amacıyla literatür taraması sonucunda araştırmada kullanılmak üzere belirlenen “Mesleki Doyum Ölçeği” yer almaktadır. Ölçek Kuzgun vd. (1999) tarafından geliştirilmiştir. Yazarlar ölçeğin geliştirilmesi için yapılan çalışmada Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı için Cronbach alfa katsayısı hesaplamışlar ve ölçeğin geneli için Cronbach alfa katsayısını 0.9028 olarak bulmuşlardır. Kuzgun vd. (1999) yapmış oldukları analiz sonucunda ölçeğin iki alt boyuttan oluştuğunu tespit etmiş ve “niteliklere uygunluk” alt boyutu için Cronbach Alfa katsayısını 0.91 ve “Gelişme Fırsatı” alt boyutu için ise 0.75 olarak tespit etmişlerdir. Mesleki doyum ölçeğinde toplamda 20 madde bulunmaktadır. Ölçek Her zaman ile Hiçbir Zaman aralığında olan beşli likert derecelendirmesine sahiptir. Ölçekte iki alt boyut yer alıp “Gelişme Fırsatı” ve niteliklere uygunluk” olarak yazar tarafından adlandırılmıştır. Ölçekte 4., 9., 10., 11., 14., 19. Maddeler için ters kodlama yapılmaktadır. (Kuzgun vd., 1999:14-17, Mersin, 2002). Üçüncü bölümde ise Yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi için Diener vd., (1985), tarafından 1985’te geliştirilen ve Türkçeye uyarlanması Dağlı ve Baysal (2016), tarafından yapılan Yaşam Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Türkçe uyarlama çalışması sürecinde yazarlar dil, içerik, ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda sekiz uzmanın görüşlerine başvurmuş ve ölçeğe son halini vererek geçerlilik çalışmalarını yapmışlardır. Ölçekte Hiç katılmıyorum ile tamamen katılıyorum aralığında 5’li likert derecesine sahip 5 madde yer almaktadır. Yazarlar tarafından yapılan Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda tek faktörlü bir yapı ortaya konmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısını yazarlar 0,88 olarak hesaplamışlardır (Dağlı ve Baysal, 2016). Yapılan bu araştırmada veriler online olarak toplanmış ve mümkün olan en yüksek

oranda katılımcıya ulaşılması amacıyla kartopu örnekleme yöntemi ile online olarak ulaşılmıştır. Özellikle gelir ile ilgili seçeneklerde gelir sınıflandırması araştırmanın yapıldığı tarihe uygun olarak belirlenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri hazırlanmış olan ölçeklerin katılımcılara yüz yüze uygulanması ile toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Yapılacak bu çalışmada değişkenler için tanımlayıcı istatistik olarak frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Değişkenlerin normal dağılımı Kolmogorov Smirnov testi ile değişkenler arası ilişkilerde ise korelasyon analizi kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişki için Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Mann Whitney U testi (2 Bağımsız grup için) ve Kruskal Wallis H testi (ikiden fazla grup olduğunda) kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalar için Benferroni Düzeltmeli Dunn çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır. Analizler SPSS 29 programı ile yapılmıştır. $p < 0,05$ anlamlı kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu başlık altında katılımcı bireylerden elde edilen verilerden hareketle yapılan tanımlayıcı istatistikler ve araştırma sorularına cevap bulabilmek amacıyla yapılan analizlerin sonuçlarına ve bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlerin Dağılımı

		n	%
Yaş	18-25 Yaş	198	50,51
	26-35 Yaş	95	24,23
	36-45 Yaş	50	12,76
	46 Yaş ve Üzeri	49	12,50
Cinsiyet	Kadın	279	71,17
	Erkek	113	28,83
Eğitim durumu	İlkokul	4	1,02
	Ortaokul	6	1,53
	Lise	154	39,29
	Üniversite	199	50,77
Medeni durum	Yüksek Lisans/Doktora	29	7,40
	Evli	108	27,55
	Bekar	284	72,45
Mesleki çalışma süresi	1 Yıldan Az	131	33,42
	1-6 Yıl	125	31,89
	7-10 Yıl	36	9,18
	11-15 Yıl	29	7,40
	16 Yıl ve Üzeri	71	18,11
	Aylık gelir aralığı	8.500 TL ve Altı	121
8.501-13.000 TL Arası		83	21,17
13.001-18.000 TL arası		88	22,45
18.001 TL ve Üzeri		100	25,51

Katılımcı gayrimenkul danışmanlarının demografik özellikleri incelendiğinde, %50,51`sinin 18-25 yaş aralığında, %71,17`sinin kadın olduğu, %50,77`sinin üniversite mezunu olduğu, %72,45`sinin bekar olduğu ve %33,42`sinin 1 yıldan az süredir bu işi yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Mesleki Doyum ve Yaşam Doyumu Ölçeklerine İlişkin Güvenilirlik Analizi

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cronbach Alfa	Madde Sayısı
-----------------------	---------------	--------------

“Yaşam Doyum”	0,823	5
“Mesleki Doyum Ölçeği”	0,898	20
“Niteliklere Uygunluk”	0,881	13
“Gelişme Fırsatı”	0,663	7

Ölçekle vasıtası ile elde edilen veri setinin iç tutarlılığına bakıldığında en düşük seviyenin 0,663 ile mesleki doyum ölçeği alt boyutu olan Gelişme Fırsatı alt boyutu olduğu ve diğer alt boyut ve ölçek tamamı için katsayıların 0,823 üzeri olduğu tespit edilmiştir. Literatürde cronbach alfa katsayısının 0,60 ve üzeri olması veri setinin oldukça güvenilir olduğunu belirtmektedir (Alpar, 2016).

Tablo 3. Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Yaşam Doyumu Ölçeklerine İlişkin Normal Dağılım Sınaması

	Kolmogorov-Smirnov		
	İstatistik	<i>s.d.</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	0.073	392	<.001
“Gelişme Fırsatı”	0.099	392	<.001
“Mesleki Doyum” Toplam Puan	0.084	392	<.001
“Yaşam Doyum” Toplam Puan	0.094	392	<.001

Normal dağılım sınavası için yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonucunda tüm değişkenlerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Tablo 4. Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Yaşam Doyum Toplam Puan
“Niteliklere Uygunluk”	rho	0.372
	p	0.000
	n	392
“Gelişme Fırsatı”	rho	0.278
	p	0.001
	n	392
“Mesleki Doyum” Toplam Puan	rho	0.376
	p	0.000
	n	392

Yaşam Doyum Toplam Puan ile Niteliklere Uygunluk ($\rho=0.372$, $p=0.000$), Gelişme Fırsatı ($\rho=0.278$, $p=0.001$) ve Mesleki Doyum Toplam Puan ($\rho=0.376$, $p=0.000$) düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Mesleki doyum ölçeği genel düzeyi ve alt boyut düzeyleri arttıkça yaşam doyum düzeyi de artmaktadır. Bunun tam tersi de doğrudur.

Tablo 5. Yaş Değişkenine Göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi

	<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	χ^2	<i>s.d.</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	18-25 Yaş	198	47.87	9.73	7.83	3.00
	26-35 Yaş	95	47.25	9.98		
	36-45 Yaş	50	49.80	9.67		
	46 Yaş ve Üzeri	49	51.39	8.74		
“Gelişme	18-25 Yaş	198	25.96	5.32	4.56	3.00

Fırsatı”	26-35 Yaş	95	26.09	5.04			
	36-45 Yaş	50	27.14	3.81			
	46 Yaş ve Üzeri	49	27.47	4.44			
“Mesleki Doyum”	18-25 Yaş	198	73.83	13.74	8.17	3.00	0.043
	26-35 Yaş	95	73.35	14.22			
	36-45 Yaş	50	76.94	12.40			
Toplam Puan	46 Yaş ve Üzeri	49	78.86	12.00			
	18-25 Yaş	198	14.84	4.13	4.833	3	0.184
	26-35 Yaş	95	14.68	4.00			
Toplam Puan	36-45 Yaş	50	15.60	4.19			
	46 Yaş ve Üzeri	49	16.06	3.64			

Yaş değişkenine göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi için yapılan Kruskal Wallis H testi Sonucunda, Mesleki Doyum ölçeği alt boyutlarından, Niteliklere Uygunluk ($p=0.055$) ve Gelişme Fırsatı ($p=0.21$) alt boyutlarında ve Yaşam Doyum Toplam Puan ($p=0.184$) düzeylerinde yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Mesleki Doyum Toplam Puan ($p=0.043$) düzeylerinde yaşa göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek amacıyla yapılan Benferroni Düzeltmeli Dunn Çoklu karşılaştırmalar sonucunda, herhangi bir ikili yaş grubu arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkenine Göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	Kadın	279	49.01	9.60	13654.00	-2.077	0.038
	Erkek	113	46.90	9.90			
“Gelişme Fırsatı”	Kadın	279	26.15	5.02	14531.00	-1.216	0.224
	Erkek	113	26.78	4.92			
“Mesleki Doyum”	Kadın	279	75.16	13.46	14775.00	-0.973	0.330
	Erkek	113	73.68	13.85			
Toplam Puan	Kadın	279	14.75	3.99	13652.00	-2.085	0.037
	Erkek	113	15.79	4.17			

Cinsiyet değişkenine göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi için yapılan Mann Whitney U testi Sonucunda, Mesleki doyum ölçeği alt boyutu olan Gelişme Fırsatı ($p=0.224$) ve Mesleki Doyum Toplam Puan ($p=0.33$) düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların mesleki doyum genel düzeyi ve gelişme fırsatı düzeyleri birbirine benzerdir. Mesleki doyum ölçeği alt boyutu olan Niteliklere Uygunluk ($p=0.038$) ve Yaşam Doyum Toplam Puan ($p=0.037$) düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde, Niteliklere Uygunluk düzeylerinde kadınların erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilirken genel erkeklerinde yaşam doyum düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Eğitim Durum Değişkenine Göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	x^2	<i>s.d.</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	İlkokul	4	45.75	12.12	3.15896	4	0.532
	Ortaokul	6	52.17	11.44			
	Lise	154	48.91	10.01			
	Üniversite	199	47.81	9.29			
	Yüksek Lisans/Doktora	29	49.41	10.74			
“Gelişme Fırsatı”	İlkokul	4	26.00	4.24	2.201992	4	0.699
	Ortaokul	6	28.00	6.00			
	Lise	154	26.01	5.31			
	Üniversite	199	26.60	4.71			
	Yüksek Lisans/Doktora	29	25.93	5.18			
“Mesleki Doyum” Toplam Puan	İlkokul	4	71.75	16.28	1.44055	4	0.837
	Ortaokul	6	80.17	16.03			
	Lise	154	74.92	14.14			
	Üniversite	199	74.41	12.87			
	Yüksek Lisans/Doktora	29	75.34	15.04			
“Yaşam Doyum” Toplam Puan	İlkokul	4	18.75	2.22	5.879152	4	0.208
	Ortaokul	6	16.17	4.88			
	Lise	154	14.86	4.26			
	Üniversite	199	15.00	4.01			
	Yüksek Lisans/Doktora	29	15.69	3.16			

Eğitim değişkenine göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi için yapılan Kruskal Wallis H testi Sonucunda, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk (P=0.532), Gelişme Fırsatı (P=0.699) ve Mesleki Doyum Toplam Puan (P=0.837) düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan (P=0.208) düzeylerinde eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 8. Medeni Durum Değişkenine Göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	<i>U</i>	<i>z</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	Evli	108	51.52	8.92	11313.5	-4.02	0.000
	Bekar	284	47.22	9.77			
“Gelişme Fırsatı”	Evli	108	27.54	4.19	12478.5	-2.86	0.004
	Bekar	284	25.87	5.20			
Mesleki Doyum” Toplam Puan	Evli	108	79.06	12.04	11382.5	-3.95	0.000
	Bekar	284	73.10	13.78			
“Yaşam Doyum”	Evli	108	16.00	3.77	12804.00	-2.53	0.011

Toplam Puan	Bekar	284	14.69	4.12
-------------	-------	-----	-------	------

Yaş değişkenine göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi için yapılan Mann Whitney U testi Sonucunda, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk ($p=0.000$), Gelişme Fırsatı ($p=0.004$) ve Mesleki Doyum Toplam Puan ($p=0.000$) düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan ($p=0.011$) düzeylerinde medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk, Gelişme Fırsatı ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde evli olanların bekarlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Mesleki Çalışma Süresi Değişkenine Göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi

		<i>n</i>	\bar{X}	<i>S.s.</i>	χ^2	<i>s.d.</i>	<i>p</i>
“Niteliklere Uygunluk”	1 Yıldan Az	131	47.31	10.39	10.05	4.00	0.040
	1-6 Yıl	125	47.62	9.47			
	7-10 Yıl	36	49.89	8.69			
	11-15 Yıl	29	47.55	10.27			
	16 Yıl ve Üzeri	71	51.41	8.66			
“Gelişme Fırsatı”	1 Yıldan Az	131	25.50	5.63	8.49	4.00	0.08
	1-6 Yıl	125	26.09	4.87			
	7-10 Yıl	36	27.69	3.88			
	11-15 Yıl	29	26.76	4.31			
	16 Yıl ve Üzeri	71	27.42	4.44			
“Mesleki Doyum” Toplam Puan	1 Yıldan Az	131	72.82	14.92	11.16	4.00	0.025
	1-6 Yıl	125	73.70	13.01			
	7-10 Yıl	36	77.58	11.84			
	11-15 Yıl	29	74.31	13.78			
	16 Yıl ve Üzeri	71	78.83	11.82			
“Yaşam Doyum” Toplam Puan	1 Yıldan Az	131	14.50	4.17	7.88	4.00	0.10
	1-6 Yıl	125	14.94	4.08			
	7-10 Yıl	36	15.42	3.81			
	11-15 Yıl	29	14.83	4.15			
	16 Yıl ve Üzeri	71	16.17	3.78			

Mesleki Kıdem değişkenine göre Mesleki Doyum Ölçeği ve Alt boyutları ile Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi için yapılan Kruskal Wallis H testi Sonucunda, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Gelişme Fırsatı ($p=0.08$) ve Yaşam Doyum Toplam Puan ($p=0.100$) düzeylerinde mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk ($p=0.040$) ve Mesleki Doyum Toplam Puan ($p=0.025$) düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek amacıyla yapılan Benferroni Düzeltmeli Dunn Çoklu karşılaştırmalar sonucunda, Niteliklere uygunluk alt boyutunda, 1 yıldan az sürelik mesleki kıdeme sahip olanlar ile 16 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanlar arasında ($p=0,034$) anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. 16 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanların niteliklere uygun düzeyleri 1 yıldan az sürelik mesleki kıdeme sahip olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde ise herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada gayrimenkul danışmanlarının mesleki doyumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Bolu ilinde gayrimenkul danışmanlığı yapan 392 katılımcı dahil olmuştur. Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanmış demografik bilgilerin yer aldığı, iş doyum ölçeğinin ve yaşam doyum ölçeğinin bulunduğu form kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ortaya konmuş ve tartışılmaya çalışılarak bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Gayrimenkul danışmanlarının mesleki yaşam doyumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiler yaş, cinsiyet, medeni durum ve mesleki kıdeme göre incelenmiştir. Araştırmanın genel sonucu değerlendirildiğinde katılımcıların mesleki doyum genel düzeyi ve alt boyut düzeyleri arttıkça, yaşam doyum düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Bunun tersi olarak mesleki doyum düzeyleri azaldıkça yaşam doyumlarının da azaldığı bulgulanmıştır. Akgündüz (2013) çalışmasında konaklama işletmelerinde iş doyumunu ile yaşam doyumunu arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Çevik ve Korkmaz (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada iş doyumunu ve yaşam doyumunu değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiş ve iş doyumunun yaşam doyumunu artırdığı tespit edilmiştir. Alanyazındaki çalışmalarla karşılaştırıldığında bu çalışmanın da mesleki doyumun artmasıyla yaşam doyum düzeylerinin artışı konusunda benzer sonuçlar sunduğu görülmektedir. Dolayısıyla Çevik ve Korkmaz (2014) ile Akgündüz (2013)'ün yapmış olduğu çalışmalar bu çalışmayı destekler niteliktedir. Buradan hareketle işlerinden/mesleklerinden memnun olan çalışanların yaşamlarından da memnun oldukları, işlerinden/mesleklerinden memnun olmayan çalışanlarınsa yaşamlarından da memnun olmadığı söylenebilir. Özetle işlerini severek yapan, iş yerlerinde sorun yaşamayan, aşırı iş yükü dolayısıyla evine iş taşımayan, işten çıktığında iş ile ilgili tüm düşüncelerini iş yerinde bırakan çalışanlar evlerine daha mutlu bir şekilde gideceklerdir. Ailelerine daha fazla zaman ayırabileceklerdir. Bu da doğal olarak yaşam memnuniyetlerinin artmasını sağlayacaktır.

Yaş değişkenine göre mesleki doyum ile yaşam doyumunu arasındaki ilişki incelendiğinde, Mesleki Doyum ölçeği alt boyutlarından, Niteliklere Uygunluk ve Gelişme Fırsatı alt boyutlarında ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Doruköz (2022) ve Bayram vd. (2010) ise yaş arttıkça yaşam doyumunun arttığı bulgusuna ulaşmışlardır. Ergin Doğan (2022) de yaşa göre sağlık çalışanlarının İş Doyumu Ölçeği ve alt boyutlarına ait puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulmuştur. Yapılan farklı araştırmalarda da 40 yaş üzeri çalışanların iş doyumunun daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tekir vd., 2016; Öztürk vd., 2020). Mesleki doyum ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkileri yaş açısından inceleyen çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmanın tersi olarak yaş artışıyla iş doyumunun ve yaşam doyumunun arttığı gösteren çalışmaların olduğu görülmektedir. İş doyumunun ya da yaşam doyumunun yaş değişkenine göre artması, kişinin çalıştığı işte belirli bir noktaya geldiği, işinde uzmanlaştığı, iş ile ilgili daha az sorun yaşadıkları ile ilişkilendirilebilir. Yine yaşam doyumunun da yaşa bağlı olarak artması, kişinin hayatının belirli bir düzene oturması, beklentilerinin bir kısmını karşılayabilmiş olması ve beklentilerinin zaman içerisinde daha da azalması ile açıklanabilir.

Cinsiyet değişkenine göre mesleki doyum ile yaşam doyumunu arasındaki ilişki incelendiğinde, Mesleki doyum ölçeği alt boyutu olan Gelişme Fırsatı ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Mesleki doyum ölçeği alt boyutu olan Niteliklere Uygunluk ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre, Niteliklere Uygunluk düzeylerinde kadınların erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilirken genel erkeklerinde yaşam doyum düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Doruköz (2022) çalışmasında cinsiyet ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir fark bulamamıştır. Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005) araştırmalarında cinsiyete göre yaşam doyumlarında farklılaşma tespit etmemişlerdir. Demir (2001), çalışmasında sınıf öğretmenlerinin iş doyumunun cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermediğini bulgulanmıştır. Çalışmamızda iş doyumunu ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkide cinsiyetin yaşam doyumunu açısından farklılık gösterdiği, erkeklerin yaşam doyum düzeylerinin Niteliklere Uygunluk düzeyinde kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında iş ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkide cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Doruköz, 2022; Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005; Demir, 2001). Burada kadın çalışanların iş hayatlarının dışında kendilerine biçilmiş olan eşlik,

annelik rolü nedeniyle aile içerisinde de bir takım görevlerinin olması yaşam doyum düzeylerinin düşük olmasına neden olabilir.

Eğitim değişkenine göre mesleki doyum ile yaşam doyum arasındaki ilişki incelendiğinde, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk, Gelişme Fırsatı ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Doruköz (2022) eğitim düzeyinin arttıkça yaşam doyum düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda mesleki doyum ile yaşam doyum arasındaki ilişkide eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak Doruköz (2022) eğitim düzeyinin artışıyla yaşam doyumunun arttığını tespit etmiştir. Bu durum eğitim düzeyinin artması ile kişilerin yüksek ücret beklentilerinin karşılandığı ve buna bağlı olarak yaşam doyumlarının artabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Medeni durum değişkenine göre mesleki doyum ile yaşam doyum arasındaki ilişki incelendiğinde, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk, Gelişme Fırsatı ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk, Gelişme Fırsatı ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde evli olanların bekarlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Şahin (2008) araştırmasında; medeni durum açısından yaşam doyum ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışmamızda evli bireylerin bekar bireylere göre hem mesleki doyum hem de yaşam doyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Şahin (2008) ise çalışmamızdan farklı olarak anlamlı bir fark tespit edememiştir. Evli bireylerin mesleki doyum ve yaşam doyum düzeylerinin yüksek olması, işlerini ve hayatlarını büyük ölçüde bir düzene oturtmuş olmasından kaynaklanabilir.

Mesleki Kıdem değişkenine göre mesleki doyum ile yaşam doyum arasındaki ilişki incelendiğinde, Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Gelişme Fırsatı ve Yaşam Doyum Toplam Puan düzeylerinde mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Taşdan ve Tiryaki (2010), yaptıkları çalışmada öğretmenlerin, mesleki kıdem değişkeninin mesleki doyum düzeylerini etkileyecek herhangi bir fark tespit edilmemiştir. Çalışmamızın sonucunu destekler şekilde Taşdan ve Tiryaki (2010)'da çalışmalarında mesleki doyum ve yaşam doyum arasındaki ilişkide mesleki kıdem değişkeninin etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Mesleki doyum ölçeği alt boyutlarından olan Niteliklere Uygunluk ve Mesleki Doyum Toplam Puan düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Niteliklere uygunluk alt boyutunda, 1 yıldan az sürelik mesleki kıdeme sahip olanlar ile 16 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanlar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. 16 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanların niteliklere uygun düzeyleri 1 yıldan az sürelik mesleki kıdeme sahip olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada gayrimenkul danışmanlarının mesleki yaşam doyumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiler yaş, cinsiyet, medeni durum ve mesleki kıdeme göre incelenmiştir. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda farklı meslek gruplarında da çalışmanın gerçekleştirilmesi önerilebilir. Ayrıca her bir değişken için mesleki doyum ve yaşam doyum arasındaki ilişkiler ayrı ayrı incelenerek farklılıkların nedenlerinin daha ayrıntılı tespit edilmesi önerilebilir. Bunun yanında incelenen değişkenlerin yanında ekonomik durum, eğitim durumu, çocuk sayısı, yaşanan yer vb. değişkenlerle de araştırmanın tekrarlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Y. (2013). Konaklama İşletmelerinde İş Doyumu, Yaşam Doyumu ve Öz Yeterlilik Arasındaki İlişkinin Analizi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 180-204.

Akıncı, Z., (2002). Turizm Sektöründe İşgören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2(4), ss.1-25.

Alpar, R., (2016) *Spor Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik Güvenirlik SPSS'de Çözümleme Adımları ile Birlikte* (1. Baskı), Detay Yayıncılık Ankara

- Altun, G. (2021). *Geç ergenlik döneminde ebeveyn tutumları ile yaşam doyumu ve öz şefkat arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, Z. (2006). *Öğretmenlerde dindarlık, değerler ve iş doyumu üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, A. K. (2001). İlköğretim I. kademe öğretmenlerinin yaşam kalitesi ve mesleki doyumları, *Ege Eğitim dergisi*, 1(1), 63-82.
- Ateş, Ö. T. (2021). Motivasyon ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide problem çözme becerilerinin aracı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 1465-1487.
- Avşaroğlu, S., Deniz, M. E. ve Kahraman, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu, İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14), 115-129.
- Aydın Boylu, A. ve Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 137-150.
- Aykaç, F. (2016). *Mobbing, öznel iyi oluş ve mesleki doyum: Psikolojik danışmanlar üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Bayram, N., Sam, N., Aytaç, S. ve Aytaç, M. (2010). Yaşam Tatmini ve Sosyal Dışlanma, *İşGüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12(4), 79-92.
- Bektaş, E. (2014). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zeka ve yaşam doyumu ilişkisi (Facebook kullananlar üzerine bir araştırma)*. Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Beşiktaş, İ., (2009). *İş Tatmini ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Bölüktepe, E. (1993). *Kamu örgütlerinde iş tatmini* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Brief, A. P., Butcher, A. H., George, J. M., ve Link, K. E. (1993). Integrating bottom-up and top-down theories of subjective well-being: the case of health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(4), 646-653.
- Büte, M., (2011). *Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki*, Atatürk Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 25(1), 171-189.
- Chow, H. P. (2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie city: A multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70(2), 139-150.
- Ciğerci, Y. (2004). *Afyon bölgesinde çeşitli sağlık kuruluşlarında çalışmakta olan cerrahi hemşirelerinin iş doyumu düzeylerinin ve bunları etkileyen faktörlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Çevik, N. K. ve Korkmaz, O. (2014). Türkiye’de Yaşam Doyumu ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İki Değişkenli Sıralı Probit Model Analizi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 126-145.
- Çimen, M. ve Şahin, İ. (2000). Bir kurumda çalışan sağlık personelinin iş doyum düzeyinin belirlenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5 (4), 53-67.
- Dağlı, A. ve Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), 0-0. DOI: 10.17755/esosder.263229.
- Değer, G. (2017). *Evli bireylerde partnere saygı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Demir, E. (2001). *Sınıf Öğretmenlerinin İş Doyumunu Etkileyen Olası Faktörler ve Bu Faktörler Kapsamında Sınıf Öğretmenlerinin İş Doyum Düzeylerinin Ölçülmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, R., Tanhan, A., Çiçek, İ., Yerlikaya, İ., Kurt, S. Ç., ve Ünverdi, B. (2021). Yaşam kalitesinin yordayıcıları olarak psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 192-206.
- Deveci, S. (2014). *Sağlık çalışanlarında iş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi (Antalya Atatürk Devlet Hastanesi hemşireler örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Diener, E., ve Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal Of Psychology*, 39(4), 391-406.
- Diener, E., ve Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well being. *Psychological Science in The Public Interest*, 5(1), 1-31.
- Dikmen, A. A. (1995). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(03), 115-140.
- Doruköz, K. D. (2022). *Farklılıkların Yönetimi, Örgütsel Adalet Algısı, Yaşam Doyumu ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkilerinin Bir Model İçerisinde İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Eğimli, A. (2009). Çalışanlarda iş doyumu: kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumuna yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (3), 35-52.
- Elmas, İ. (2021). *Öğretmenlerin mutluluk korkusunu yordayan değişkenlerin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Ergin Doğan, S. (2022). *Sağlık Çalışanlarında Ergonomi Düzeyi, İş ve Yaşam Doyumu İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Adıyaman.
- Eroğlu, F., (2000). *Davranış Bilimleri* (5. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Graham, Michael W., Messner ve Philip E. (1998). Principals And Job Satisfaction. *International Journal of Educational Managemet*, 12(5), 196 – 202.
- Guindon, S. ve Cappeliez, P. (2010). Contributions of psychological well-being and social support to an integrative model of subjective health in later adulthood. *Ageing International*, 35(1), 38-60.
- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye'de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri dergisi*, 19(2), 167-176.
- Güner, A.R. (2007). *Sağlık hizmetlerinde örgütsel bağlılık, işe bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişkilerin modellenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Güvel, C. (2019). *Kişilik özelliklerinin iş doyumu üzerine etkileri: Adana Seyhan Belediyesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Hong, S. M., ve Giannakopoulos, E. (1994). Effects of age, sex, and university status on life-satisfaction. *Psychological Reports*, 74(1), 99-103.
- Humphreys, J. H., (2005). *Contextual Implications For Transformational and Servant Leadership*, Management Decision, 43(10), 1410-1431.
- Karşlı, M. D. (2004). *Öğretmenlik mesleğine giriş alternatif yaklaşım*. Ankara: Öğreti Yayınları.

- Kaya, İ. (2007). Otel İşletmeleri iş görenlerinin iş tatminini etkileyen faktörler: geliştirilen bir iş tatmin ölçeği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 355-372.
- Kaynak, R. (2018). *Kurumsal bakım hizmeti veren kuruluşlarda çalışan personelin mesleki doyum ve tükenmişlik düzeyinin incelenmesi: Gümüşhane İli örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Keser, A. (2003). *Çalışma yaşamında motivasyon ve yaşam tatmini*. Bursa: Alf Aktüel Yayıncılık.
- Keser, A. (2006). Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ile iş doyumunu ilişkisinin araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 96-104.
- Kesgin, M. T. ve Bay, B. (2019). Birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan sağlıkçıların sağlıklarına ve çalıştıkları ortamdaki risk etmenlerine ilişkin değerlendirilmesi. *ACU Sağlık Bilim Derg.* 10(4):676–82.
- Koç, H. ve Yazıcıoğlu, İ. (2011). Yöneticiye duyulan güven ile iş tatmini arasındaki ilişki, Kamu ve özel sektör karşılaştırması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), 46- 57.
- Koç, K. (2018). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yaşam doyum düzeyleri ile akademik motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 58-65.
- Korkutan, T. B.. (2018). *Meslek liselerinde çalışan öğretmenlerin mesleki doyumunu ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuzgun, Y. , Aydemir Sevim, S. & Hamamcı, Z. (1999). Mesleki Doyum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2 (11), 14-18.
- Örücü, E., Yumuşak, S. ve Bozkır, Y. (2006). Kalite yönetimi çerçevesinde bankalarda çalışan personelin iş tatmini ve iş tatminini etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 1 (13), 39-51.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle Üniversite Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, ss. 117-135.
- Özdoğan, H. (2018). *Yetişkinlerin bilinçli farkındalık düzeylerinin iyimserlik ve yaşam doyumlarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Özer, M., ve Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumunu. *Geriatrics*, 6(2), 72-74.
- Özpehlivan, M. (2018). İş tatmini: Kavramsal gelişimi, bireysel ve örgütsel etkileri, yararları ve sonuçları. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 43- 70.
- Öztürk, Z., Çelik, G. ve Örs, E. (2020). Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik ve İş Doyumu İlişkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği, *Usaysad Dergisi*, 6(2), 328-349.
- Recepoğlu, E. ve Tümlü, G. (2016). Üniversite akademik personelinin mesleki ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2 (4), 1851-1868.
- Ryan, R. ve Deci, E. (2001). On Happiness and on Hedonicand Human Potentials: A Review of Research Eudaimonic Well-Being. *Annual Review of Psychology*, 52 141-166.
- Samadov, S. (2006). *İş Doyumu ve örgütsel bağlılık: özel sektörde bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Selvi, A. (2017). *Ebelikte mesleki doyum ve mesleki doyum üzerine sosyal çevrenin etkisi (Konya Dr. Faruk Sükan Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi ve Konya Eğitim Araştırma Hastanesi ebeleri örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sevimli, F. ve İşcan Ö.F. (2005). Bireysel ve iş ortamına ait etkenler açısından iş doyumunu. *Ege Academic Review*, 5 (2), 55-64.

- Şen, B. (2011). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki doyumları ve hizmet içi eğitim ihtiyaçları üzerine bir araştırma (Uşak ili örneği)* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Taşdan, M. ve Tiryaki, E. (2008). Özel ve Devlet İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Doyumu Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 54-70.
- Tekir, Ö., Çevik, C., Arık, S. ve Ceylan, G. (2016). Tükenmişlik, İş Doyumu Düzeyleri ve Yaşam Doyumunun İncelenmesi, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18(2), 51-63.
- Terekli, G. (2010). *Örgütsel güven boyutları ve iş tatmini ilişkisi tekstil işletmesinde bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir).
- Tuzgöl D. M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (22), 132- 143.
- TÜİK, Yaşam memnuniyeti araştırması. (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2020-37209>. adresinden alınmıştır.
- Tülek, M. E. (2008). *Vakıf üniversitelerinde görev yapan İngilizce okutmanlarının iş doyumunu-örgütsel bağlılık ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (TDK). (2018). Erişim Tarihi: 01.1.2023 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6c534020264, adresinden alınmıştır.
- Türk, S. (2007). *Örgüt kültürü ve iş tatmini*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Üçüncü, K., (2016). *İş Tatmini ve Motivasyon*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Ünal, S., Karlıdağ, R. ve Yoloğlu, S. (2001). Hekimlerde tükenmişlik ve iş doyum düzeylerinin yaşam doyum düzeyleri ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4, 113-118.
- Wood, W., Rhodes, N., ve Whelan, M. (1989). Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status. *Psychological Bulletin*, 106(2), 249-264.
- Yalçınsoy, A. (2017). Yaşam doyumunu, kaygı ve motivasyon ilişkisi ile ilgili üniversite gençliğine yönelik bir araştırma: Dicle Üniversitesi örneği. *Kesit Akademi Dergisi*, 10, 422-434.
- Yazıcı-Çelebi, G. ve Çelebi, B. (2018). Lise öğrencilerinin yaşam doyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 2(2), 1-15.
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumunu*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yücel, Z. P. (2006). *Örgütsel güven ve iş tatmini ilişkisi ve bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).
- Zaman, O. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında çalışan alan dışından atanmış rehber öğretmenlerin iş doyumları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki (Ankara ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KARŞILAŞTIRMALI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ EKSENİNDE: KÜBA FÜZE KRİZİ¹

1. Güven Ali Yönet²

ORCID No 0009-0006-7153-0836

2. Oya Dağlar Macar³

ORCID No 0000-0002-8163-8721

Başvuru Tarihi: 14.03.2024

Kabul Tarihi: 03.04.2024

Yayın Tarihi: 26.06.2024

ÖZET

2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB'nin dış politikalarının, liderlerin yükselen etkisinin ve hızlanan rekabetin dünyaya birçok etkisi olmuştur. En büyük rekabetlerden birisi silahlanma alanında yaşanmıştır. Bu noktada Nükleer Silahların artışının dünyada ki dengelerin oluşmasında önemli etkisi olmuştur. Bu rekabetlerin sonuçlarını görebileceğimiz Küba Krizi ABD ve SSCB'yi direkt olarak karşı karşıya getirmiştir. Bu kriz sonucunda ABD ve SSCB kendi politikalarını tekrardan gözden geçirmiş ve liderlerin etkisiyle yumuşama dönemine geçişi hızlandırmıştır. Bu çalışma, "Küba Krizi ekseninde ABD-SSCB liderlerinin dış politikaya etkileri nasıl olmuştur?" sorusuna cevap ararken, karşılaştırmalı dış politika analizi yöntemi ile dış politikada liderlerin etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küba Füze Krizi, SSCB, ABD, John F. Kennedy, Nikita Khrushchev

ON THE AXIS OF COMPARATIVE FOREIGN POLICY ANALYSIS: CUBAN MISSILE CRISIS

ABSTRACT

During the Cold War period that began after the World War II, the foreign policies of the USA and the USSR, the rising influences of the leaders and accelerated competition had many impacts on the world. One of the major competitions took place in the field of armament. At this point, rise in nuclear weapons had significant impact on shaping global balances. The Cuban Missile Crisis, where we can see the consequences of these competitions, directly confronted the USA and the USSR. As a result of this crisis, the USA and the USSR reviewed their own policies and accelerated the transition to a period of détente with the influence of the leaders. This study seeks answers to the question "What was the impact of the USA-USSR leaders on foreign policy in the context of the Cuban Missile Crisis?" and aims to determine the influence of leaders in foreign policy with the comparative foreign policy analysis method.

Keywords: Cuban Missile Crisis, USSR, USA, John F. Kennedy, Nikita Khrushchev

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş ile birlikte dünya yeni bir düzene geçiş yapmıştır. 1947-1991 yılları arasında bu düzen devam etmiştir. Bu dönemde ABD ile SSCB kendi aralarında bir çok alanda rekabete girmiştir. Bu rekabetin dünya adına farklı sonuçlar doğurmuştur. ABD ve SSCB'nin başat güç olduğu Soğuk Savaş döneminde bir çok kriz yaşanmıştır. İki ülke bir çok kez dolaylı yoldan karşı karşıya gelseler bile, asıl

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Güven Ali Yönet, İstanbul Ticaret Üniversitesi, gali.yonet@istanbulticaret.edu.tr

³ Prof. Dr. Oya Dağlar Macar, İstanbul Ticaret Üniversitesi, oyadr@ticaret.edu.tr

sorun 1962 yılında Küba'da yaşanmıştır. Tüm dünyanın Küba Krizi olarak bildiği bu krizin dünyaya bir çok sonucu olmuştur.

Soğuk Savaş düzeninde oluşan doğu ve batı bloğu dünyayı ikiye böldüğünü söyleyebiliriz. Bu da yeni uluslararası sistemde var olmaya çalışan devletleri bir hayli zorlamıştır. Devletler varlıklarını sürdürebilmek için kendilerini belirli bir bloğa ait olmak zorunda hissettirmişlerdir. Bu durumun en önemli örneklerinden biri Küba devletinin var olma çabasıdır. Küba Devrimi ile birlikte başa geçen Fidel Castro, Amerika Kıtasında deniz komşusu olan ABD ile hem askeri hem de ekonomik anlamda zorlu bir döneme girmiştir. ABD'nin uyguladığı askeri operasyonlar ile ekonomik ambargolar devletin varlığını sürdürebilmesini zorlaştırmıştır. Bu noktada Fidel Castro dünya da yardım alacağı devlet olarak ve bu konuda gönüllü olan SSCB'yi seçmiştir. Krize giden süreç böyle başlamıştır.

Soğuk Savaş ile birlikte liderlerin önemi de artmıştır. SSCB'de bu dönemde Josef Stalin'in ölümünden sonra 1953 yılında Nikita Khrushchev SSCB'nin Genel Sekreteri olmuştur. Josef Stalin'in döneminde kalan sert dış politika uygulamalarından vazgeçmiş dünya devleti olma yolunda yeni dış politikalar benimsemiştir. Bu noktada dünyaya "Barış İçinde Bir Arada" yaşama politikasını tanıtmıştır. ABD'de ise John F. Kennedy başkanlık yapmaktadır. Bir önceki yönetimi eleştirerek propaganda yapan Kennedy başa geçtikten sonra SSCB tehdide dikkat çekmiş ve kendi kıtasında Latin Amerika'da ki sorunları çözmeye odaklanmıştır. Krizi'ne gidilen süreçte ve sonucunda bu iki lider aktif rol oynamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Küba Krizine gidilen süreçte ve sonucunda ABD ve SSCB devletlerinin dış politikalarını ve liderlerinin etkisini inceleyerek "Küba Krizi ekseninde ABD-SSCB liderlerinin dış politikaya etkileri nasıl olmuştur?" sorusuna cevap arayarak, Soğuk Savaş döneminde liderlerin etkisinin ne kadar önemli olduğunu tartışmaktır. Bu noktada çalışmamızda Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda makalede, ilk olarak karşılaştırmalı dış politika analizinin tanımlanması yapılmış, ikinci kısımda SSCB ve ABD liderleri analiz edilmiş, üçüncü kısımda Küba Krizi ve tarihsel süreci anlatılmış ve son kısımda krizin ABD ve SSCB adına sonucu analiz edilmiştir.

2. DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Dış Politika Analizi, devletler başta olmak üzere, dış politikada çeşitli aktörlerin birbiriyle etkileşimini inceleyen bir çalışma alanıdır. Dış Politika Analizi; incelemeler yaparken geleneksel analiz düzeyinde devletleri temel aktör olarak ele almaktadır. Fakat zaman içinde bu bakış açısı değişmiş özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra "devlet merkezli" bakış açısının dış politikayı analiz etmekte yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu noktada yeni aktörlerin analizlere entegre edilmeye başlandığı görülmüştür. Buna göre, Dış Politika Analizinde yeni analiz düzeyleri; devlet düzeyi, birey düzeyi ve sistem düzeyi olarak belirlenmiştir (Breuning, 2017: 15). Bu analiz düzeylerinin açıklamaya çalıştığı şeyler ise; kararlar, davranışlar ve sonuçlardır (Breuning, 2017: 16).

Devletlerin dış politikalarını tek bir unsur üzerinden incelemek yerine farklı analiz düzeyleri üzerinden, çeşitli aktörleri de dikkate alarak, dış politika analizi daha kapsayıcı bir hale gelmiştir (Öztop, 2016: 25). Dış Politika Analizi, dış politikanın oluşum sürecinde karar alıcılara, bürokrasiye, bireylere, basına, kanun yapıcılara, ideojilere ve kamuoyuna odaklanır (Ayдын, 1996: 96).

Dış Politika Analizi, analiz düzeyinde devletleri ele alırken, iç-dış etkenleri de dikkate almaktadır. Bunun sebebi; II. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin doğalarının değişmiş olması, iç-dış etkenlerin artık dış politikayı etkilediğini ve iç-dış etkenlerin aktör olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Ak, 2009: 9). Dış politika davranışını etkileyen çok sayıda iç-dış etkenin var olması analiz düzeyinde önemli bir yer edinmiştir (Herman ve Herman, 1989: 362).

Dış Politika Analizinde karar alıcıların hangi koşullarda ve nasıl karar aldıkları sorusu önemlidir. Dış politika kararları alınırken hangi koşulların mevcut olduğu, baskı altında olunup olunmadığı ve alınan kararın hangi sebeplere dayandırıldığı göz önünde bulundurulmuş önemli noktalarlardır.

Dış politika analizinde önemli unsurlardan biri de karar vericiler yani bireylerdir (Balamir ve Rüma, 2022: 49). Buna göre, dış politikayı sadece devletlerin kararı ve eylemleri olarak adlandırmaktan vazgeçilip bireylerin karar alma süreçlerindeki önemi de vurgulanmıştır (Balamir ve Rüma, 2022: 49). Bu çerçevede Dış Politika Analizi karar vericileri incelerken; liderlerin beklentilerine, önceliklerine,

kişiliklerine, bilişsel kapasitelerine ve algılarına ilişkin sorular yöneltir ve buna göre analiz yapmayı hedefler (Efegil, 2018: 30). Liderler incelenirken iki önemli husus vardır; birincisi, liderlerin kişisel özellikleri, inançları ve değerleridir. İkincisi ise, bireye ait özelliklerin hangi durumlarda dış politikaya yön verdiği ve alınan kararlara nasıl etki ettiği (Kardaş ve Balcı, 2022: 373).

2.1. Analiz Düzeyleri

Yukarıda da belirtildiği üzere, Dış Politika Analizi, Birey, Devlet, Sistem olmak üzere üç analiz düzeyinde dış politikayı açıklamaya çalışmıştır. Analiz düzeylerinin dış politika süreçlerinde hangi noktada ne kadar etkili olduğunu tespit etmek önemlidir. Böylece dış politikanın hangi değişkenler üzerinden şekillendirildiğinin cevabını bulmak da mümkün olmuştur.

2.1.1. Birey Düzeyi

Birey düzeyi analizlerde odak noktası liderler ve karar vericilerdir. Bu noktada geçmişten de örnek alınarak ilerlendiğini söyleyebiliriz. Çünkü liderlerin geçmişte tarihe yön verdiği algısı birey düzeyi analizde önemli bir yer tutmaktadır. Bu görüşle birlikte liderlerin her türlü özelliklerinin (kişilik, İdeoloji, İnanç vb.) incelenmesi ve bu özelliklerin dünyayı nasıl algıladığı sorusunun cevabı bu analiz düzeyinde aranmaktadır (Kardaş ve Balcı, 2022: 373). Birey düzeyinde inceleme yapılırken, tüm bireylerin ortak paydası olan ‘insan doğasını ele alarak, bireyin karar vermedeki etkisini açıklamak önemli bir çıkış noktası olmuştur (Nye Jr. ve Welch, 2021: 78). Öte yandan dış politikada liderlerin veya karar vericilerin tek başlarına karar almaları mümkün değildir. Bu noktada liderlerin, diğer karar vericiler (bürokratik kurumlar, danışmanlar vb.) ile arasında olan bağları ve alınan kararlar neticesinde dünya algılamalarının, sorunları tanımlamalarının ve seçenekler arasındaki tercihlerinin nasıl ve neden değiştiğini açıklamak da mümkün olabilmektedir (Efegil, 2018: 33). Ayrıca bu durum dış politika oluşturma sürecinde karar vericilerin ve liderlerin karar vermelerinin zorluklarını da ortaya çıkarmaktadır (Herman ve Herman, 1989: 362). Genel olarak birey analizi düzeyinde yapılacak incelemelerde iki önemli noktaya dikkat edilmesi gerektiği vurgulanabilir. Bunların birincisi; bireyin kişilik özelliklerin tanımlanmasıdır, ikincisi de bireylerin kişisel özellikleriyle birlikte onu etkileyen unsurların dış politika sürecine etkisidir (Singer, 1960: 455).

2.1.2. Devlet Düzeyi

Devlet düzeyi analizleri iki gruba ayrılabilir; birincisi, devletin belli niteliklerinin (askeri güç, ekonomik durumu, siyasi yapısı vb.) dış politika davranışına etkisi ve ikinci olarak devletin iç yapısında ki diğer aktörlerin (kamuoyu, medya, vb.) etkisinin araştırılması (Kardaş ve Balcı, 2022: 374). Devlet düzeyi analizlerinde, devletleri belirli dış politika davranışlarına girmeye zorlayanlar olarak devletin içindeki aktörlere odaklanılır ve bu tür analizler, devletin kurumsal çerçevesini (hükümetin, yürütme ve yasama organları arasındaki ilişkileri, hükümet bürokrasisinin örgütlenmesi veya devletin demokrasi olup olmadığı gibi), yerel seçmenleri (çıkarcı grupları, etnik gruplar veya daha genel olarak kamuoyu), ekonomik koşullara ayrıca devletin ulusal tarihi ve kültürüne odaklanır (Breuning, 2017: 13). Özetle, bu analiz düzeyinde devlet içi aktörlere odaklanmak önemlidir (Efegil, 2018: 33). Bu analizlerde, dış politika yapım sürecinde iç aktörlerin dış politikaya etkisi üzerinde durulur ve iç aktörlerin dış dünya yaklaşımlarının da bunu direkt olarak etkilediği savunulur (Nye Jr. ve Welch, 2021: 83). Dikkat edilen bir diğer nokta ise devletlerin yönetim şekilleri olmuştur. Demokratik yapıların analiz düzeylerinde daha net analizler yapılırken otoriter veya anti demokratik yapılarda analizlerin zorlaştığı görülmektedir (Arı, 2018: 45). Sonuç olarak bu analiz seviyesinde, vurgu, devletin içindeki faktörlerin o devletin uluslararası sistemdeki davranışını nasıl etkilediği üzerinedir (Breuning, 2017: 13).

2.1.3. Sistem Düzeyi

Sistem düzeyi analizlerde dört temel unsur incelenmektedir; ilk olarak devlet, ikinci olarak devlet dışı uluslararası aktörler, üçüncü olarak uluslararası sistemin yapısı ve son olarak uluslararası sistemin benimsemiş olduğu değerler (Efegil, 2018: 33). Sistem düzeyinde yapılan analizlerde genellikle, gerçekleşmiş olaylara odaklanır. Bu noktada gerçekleşen olayda aktörler arasında karşılaştırma yaparak ve aralarında ki etkileşimi incelemektedir. Sistem düzeyi analizinde devletlerin güçleri hakkında sorular sorarak cevap aranmaktadır. Örneğin; Küba Krizi gerçekleştiğinde dünyada hâkim olan sistem İki

Kutuplu Sistemdir. Bu sistemde gerçekleşen Küba Krizinde, devletlerin güçleri hakkında, geçerli olan sistemin devletleri nasıl etkilediği hakkında sorular sorar ve karşılaştırma yöntemini kullanır.

Bu analiz düzeyinde devletlerin ve uluslararası ilişkilerin normları incelenmektedir. Devletlerin dış politikalarını, devlet dışı aktörlerin şekillendirip şekillendiremediği incelenmektedir. Devletler arası etkileşim ve uluslararası sistemin yapısının devletlerin davranışlarına etkileri, devlet-dışı aktörlerin devletlerin dış politikalarına ve dünya siyasetine etkileri ile uluslararası hukuk başta olmak üzere, devletler topluluğunun kabul ettiği değerler, normlar ve ilkeler de bu analiz düzeyinde incelenmektedir (Öztop, 2016: 28). Sistem analizinde odaklanılan nokta uluslararası sistemdir ve uluslararası sistemin devletlerin dış politika oluşturma süreçlerine etkilerinin neler olduğudur (Hudson ve Vore, 1995: 210).

Dış politikayı açıklarken kullanılan bu analiz düzeylerinin her biri, farklı noktalardan açıklamalar yapsalar da bu üç analiz düzeyi aslında birbirini tamamlar niteliktedir. Üç analiz düzeyinden sadece birine odaklanıp diğerlerini göz ardı etmek dış politika analizinde boşluklar doğuracaktır. Çünkü ele alınan aktörler, sorulan sorular birleştirici ve karşılaştırmacıdır. Bu nedenle dış politika analizi yapılırken, bir analiz düzeyi tercih edilebilir ve buna odaklanılırken diğer analiz düzeylerine de bakılması ve etkilerinin ortaya konulması önemlidir.

2.2. Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi

Karşılaştırmalı Dış Politika Analizinin ortaya çıkışı James Rosenau'nun çok düzeyli bir dış politika teorisi oluşturma ve bu teoriyi titiz toplu ampirik testlere tabi tutma iddiasını üstlenenler, karşılaştırmalı dış politika olarak bilinen çalışma alanını yarattılar (Hudson ve Vore, 1995: 215). Karşılaştırmalı Dış Politika Analizine göre devletlerin dış politika davranışlarını anlayabilmek mümkündür ve bunun üzerine bir modelleme yapılabileceğini öne sürmüştür (Güleç, 2018: 87). Bu noktada karşılaştırma yapılabilmesi için belirli değişkenlerin belirlenmiş olması gerekmektedir (Ereker, 2010: 17). Bu değişkenler; devletlerin büyüklükleri, devletlerin rolleri, devletlerin gelişmişlikleri, devletlerin sorumlulukları, hükümetler, liderler, kişisel sebepler, sistemsel ve rol olarak örneklendirilebilir (Ereker, 2010: 17). Böylece bu değişkenler ile birlikte devletlerin davranışlarında ki benzerlikleri veya farklılıkları tespit edilebilecekti (Smith, Hadfield ve Dunne, 2016: 22-23). Bunun sonucunda karşılaştırmalı dış politika analizinin temel amacı olan gelecek krizlerini ön görebilme sağlanabilecekti.

Karşılaştırmalı dış politika analiz 1960'lı yılların ortasından itibaren dış politikanın sistematik yapısına ve ülkeler arası analizlerine vurgu yapmıştır (Neck, Hey ve Haney, 1995: 119). James Rosenau'nun yaptığı Pre-theories çalışması bu alanda önemli bir kaynaktır. Rosenau'nun amacı, devletlerin her türlü davranışlarının (savaş, anlaşma, dış politika çıktıları, görüşmeler, resmi yazışmalar) karşılaştırılması ve bu doğrultuda çıkarımlar yapılmasını sağlamaktır. Ancak karşılaştırmalı yöntem bu yollardan yalnızca biridir ve her amaç için en iyi yöntem olmayabilir (Rosenau, 1968: 308). Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi inşa edilirken amacı tüm devletlere ve sistemlere uygulanabilir bir teori inşa edilmek istenmiştir (Rosenau, 2016: 230). Bu alanda iki temel konuya önem verilmiştir; "olay verisi" ve "bütüncül yaklaşımlar" (Öztop, 2016: 31).

2.2.1. Olay Verisi

Olay verisinde, gazeteler, kronolojiler ve diğer dış politika olaylarının kaynakları araştırmacılar tarafından taranmaktadır (Smith, Hadfield ve Dunne, 2016: 22). Bu noktada toplanan verilerin kodlanması söz konusudur. Toplanan verilerle önceden çıkması olası krizlerin öngörülmesi ve uyarıcı olması amaçlanmaktadır. Olay verileri üzerine belli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Uluslararası Araştırma İçin Veri Gelişi (Data Development for International Research), Dünya Olay/ Etkileşim Anketi (World Event/Interaction Survey), Çatışma ve Barış Veri Bankası (Conflict and Peace Data Bank), Ulusların Olayları Üzerine Karşılaştırmalı Araştırma (Comparative Research on Events of Nations) ve Kansas Olay Veri Sistemi (Kansas Event Data System) (Efegil, 2018: 39). Olay verisi üzerine yapılan çalışmalar 1967-1981 yılları arasında gözle görülür bir biçimde artmıştır. Bu tip çalışmalara ABD'nin büyük önem verdiği bilinmekte ve 1981 yılına kadar ABD hükümetinin olay veri setlerinin geliştirilmesi için 5 milyon dolardan fazla finansal kaynak sağladığı düşünülmektedir (Hudson ve Vore, 1995: 215).

2.2.2. Bütüncül Yaklaşımlar

Bütüncül yaklaşımlar da farklı bağımsız değişkenler bulunmaktadır. Bu noktada farklı bağımsız değişkenler çeşitli dış politika davranışlarıyla eşitlenmiştir (Öztop, 2016: 31). Bağımsız değişkenler, bir dış politika girişimini başlatan aktörün içinde olan ve dışında olanlar olmak üzere iki ana türe ayrılabilir (Rosenau, 1968: 312). Micheal Brecher ve meslektaşlarının bu alanda yaptığı bazı projeler; IBA (Interstate Behavior Analysis), DON (Dimensions of Nations) ve CREON (Comparative Research on the Events of Nations) örnek gösterilebilir (Hudson ve Vore, 1995: 216). Bu çalışmalarla birlikte, bağımsız değişkenlerle dış politika davranışları yada özellikleri arasında ilişkiler kurmaya çalışmışlardır (Efegil, 2018: 39).

3. NİKİTA KHRUSCHEV ve SOĞUK SAVAŞ

Bu bölümde dış politika analizinin analiz düzeylerinden, birey analiz düzeyi ve dış politika analizinin alt dalı olan karşılaştırmalı dış politika analizi yöntemi kullanılarak Nikita Khrushchev ve John F. Kennedy'nin analiz edilecektir. Bu yöntemin kullanılmamasının amacı SSCB ve ABD'nin başında olan liderlerin Küba Krizi'ne olan etkisini tespit edebilmektir.

5 Mart 1953 yılında Josef Stalin'in ölümü ile SSCB'de bir iktidar sorunu ortaya çıkmış sonrasında bu iktidar boşluğunda geçici olarak Georgi Malenkov başbakan, Beria, Molotov, Bulgarin ve Kagnoviç başkan yardımcısı olmuştur (Armaoğlu, 2020: 352). Stalin sonrasında SSCB liderleri diktatörlük kurma yetenekleri olmadığı için bunu kullanmamıştır ve kolektif liderlik kavramını ortaya atarak iktidar mücadelesine girmişlerdir (Armaoğlu, 2020: 356). Yaşanan iktidar sorunu Nikita Khrushchev'in SSCB genel sekreterliğine gelene kadar sürmüştür. Josef Stalin'den sonra kısa da olsa Georgi Malenkov dönemi yaşanmış ve bu dönemde Stalin politikalarının devam edemeyeceği anlaşılmıştır (Kurban, 2022: 287). Georgi Malenkov döneminin ardından SSCB genel sekreterliğine Nikita Khrushchev geçmiştir.

Khrushchev iktidarından önce Josef Stalin'in iktidarı ilk yıllardan itibaren Batı'nın gerisinde olduğunu iddia etmiş ve politikalarını bu ekseninde belirlerken ilk olarak 10 yıl içinde planladığı politikalar için "ya başarırız, yada mahvoluruz" şeklinde tanımlıyordu (Sümer, 2021: 64). Stalin'i bu durumda politikalarında hata payına tahammülü olmayan bir lider konumuna getiriyordu. Stalin politikalarının temelini Batıya karşı güvensizliğinin de şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'nın mutlak galibi olan SSCB, müttefik devletlere olan güvensizliği Yalta Konferansında dünyaya göstermiştir (Sümer, 2021: 69). Dış politikada doğu bloğunda yer alan tüm devletlerin komünist hükümetler kurmasını sağlamış ve batı bloğuna ait komşu ülkelerden de açık şekilde toprak talebinde bulunmuştur (Armaoğlu, 2020: 324-325). Stalin'in iktidarı boyunca SSCB'nin sertlik ve çatışmadan kaçmayan bir dış politika anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta öyle ki Marksizm-Leninizm ideolojilerinden sonra Stalinizm ortaya çıkarmıştır (Armaoğlu, 2020: 356). Stalin'in diktatörlüğünü böylece meşrulaştırdığını söyleyebiliriz.

Nikita Khrushchev ile birlikte SSCB politikasında Stalin dönemine göre ciddi değişim yaşanmıştır. Khrushchev SSCB dış politikasını 4 temel ilke üzerinde şekillendirmiştir. Birinci ilke Komünizm; sosyalist devletler ile komünizmin hedeflerine hizmet etmek, ikinci ilke Enternasyonalizm; sosyalist devletlerle ilişkilerini geliştirmek, üçüncü ilke barışçılık; barış içinde bir arada yaşama fikri ve dördüncü ilke Anti-emperyalizm; anti-emperyalist ilkeyle birlikte sömürüyü ortadan kaldırmaya çalışmak (Oran, 2018: 509). Nikita Khrushchev, bu dört temel ilke ile birlikte hareket ederek, Josef Stalin'in batıya karşı sert politikalarından vazgeçmiş ve oluşturulan bu politikalarla belli yumuşamalar ile batılı devletlerle yakın ilişkiler kurulmasını hedeflemiştir. Khrushchev bu dış politika uygulamalarını iktidarını meşrulaştırırken de kullandı ve bu noktada sertlik politikasını benimseyenleri partiden tasfiye etti (Sümer, 2021: 336-337). SSCB adına bu dönemde yaşanan bir farklı olay ise NATO'ya başvuru yapmış olmasıdır. Ancak SSCB'nin yaptığı başvuru başta ABD olmak üzere diğer NATO üyesi ülkeler tarafından ciddi bir başvuru olarak kabul edilmedi bu noktada SSCB'nin asıl amacı Batı Bloğunda ki devletleri denetim altına almak istemesi üzerine planlamıştır (Sümer, 2021: 337).

Khrushchev Soğuk Savaş Politikasını netleştirmişti bu noktada artık daha az şiddet kullanarak ve daha az hoşgörüsüzlük göstererek politikasını şekillendirecekti (Kissinger, 2018: 548). Stalin döneminde SSCB kendi bloğunda yer alan Yugoslavya, Çin ve Romanya ile ilişkilerinde kopmalar yaşamıştır.

Khrushchev bu dönemde kendi bloğunda yer alan devletlerle ilişkilerini düzenlemiş ve geliştirmeyi amaçlamışken en önemli gelişmeyi Tito ile ilişkilerin normalleştirilmesiyle olmuştur (Tucker 1957: 577). SSCB'nin yeni dış politikasında ki asıl amaçlar şunlardır; batı ile olan güç dengesini sağlamak, Avrupa'da NATO'nun gücünün zayıflatılması ayrıca mümkün olursa dağıtılmasının sağlanması, Berlin Sorununun SSCB lehine çevrilmesi ve böylece Avrupa'da kendilerine elverişli bir ortam oluşturulması hedef olarak belirlenmiştir (Sander, 2016: 372).

Khrushchev ilk olarak batı bloğunda ki devletlerle ilişkilerini iyileştirmek için adım attığını söyleyebiliriz. Bu iyileştirmelerde komşusu olan Türkiye ile başlamıştır ve 30 Mayıs 1953 tarihinde SSCB, Türkiye'ye dostluk eli uzattı (Oran, 2018: 512). SSCB'nin uzattığı dostluk elinde üç önemli nokta vardı; ilk olarak SSCB'nin Türkiye ile ilişkilerini iyileştirme talebi, ikinci olarak Türkiye'den hiçbir şekilde toprak talep edilemeyeceği ve üçüncü olarak da Boğazlar konusunda ki görüşlerini tekrardan gözden geçireceğini Türkiye'ye iletmiştir (Kurban 2022: 274-285). Khrushchev bir diğer hamle olarak, Batı Almanya ile ticaretin önemine vurgu yaparak, Barış içinde yaşama fikrini öne sürmüştür (Karadeli, 2020: 60). Böylece Khrushchev döneminde Stalinizmden vazgeçilmiş ve Stalin döneminden daha farklı politikalar benimsenmiştir.

3.1. Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi ve Yeni Dönem

SSCB'nin hem dış hem de iç politika açısından en önemli dönüm noktalarından birisi 14-25 Şubat 1956 tarihinde gerçekleşen 20. Kongre olduğunu söyleyebiliriz. Bu kongrede yaşananlar, Nikita Khrushchev'in benimsediği ilkeler ve elinde bulundurduğu argümanlar ile birlikte SSCB tarihinde ki köklü değişimler bu kongre ile başlamıştır. Kongre üç temel noktaya ayrılmıştır; İç Politika, Dış Politika ve Parti (Oran, 2018: 511).

20. Kongre'nin en önemli konusu yabancı delegelerin alınmadığı ve sadece parti temsilcilerinin alındığı Nikita Khrushchev'in gizli oturumda, Stalin'e yaptığı suçlamalar olmuştur (Sander, 1967: 20-21). Stalin mitinin yıkılması büyük destek almış, yüksek düzey yöneticiler ve parti üyeleri Stalin'in otokrasisinin ve kişiliğinin putlaştırılmasını eleştirerek kolektif önderlik ilkesine ters düştüğünü belirtmişlerdir (Kruşçev, 1971a: 423-435). Khrushchev, Stalin'i şahsiyetiyle, büyük tasfiye dönemiyle ve Yugoslavya ile ilişkilerin kötü gidişatının sorumlusu olduğunu söylemiştir (Kruşçev, 1971b: 32-37). Stalin dönemi tam anlamıyla bitirilmiş, bu dönemde yaşanan olumsuzluklar ve hataların tüm suçlusu Stalin ilan edilmiştir.

Kongrede dış politika ile ilgili 'Barış İçinde Bir Arada Yaşama' prensibi kabul edilmiş ve Stalin dönemi sertlik politikalarından yumuşama politikalarına geçiş olarak belirlenmiştir (Khrushchev, 1959: 5). Bu prensibe göre kapitalist ve sosyalist devletlerin yan yana var oldukları gerçeği üzerinden kapitalizm ve sosyalizm arasında yaşanacak bir savaş fikrini reddeden temel üzerine inşa edilmiştir (Kennan, 1960: 171-172). Bu politika SSCB'nin kendine duyduğu güvenden kaynaklanıyordu ve teknolojik gelişmelerde batıyı yakalamasıyla alakalıydı (Oran, 2018: 510). SSCB, sürekli savaş psikozundan vazgeçerek ekonomik refahı Avrupa'ya gösterme hedefi olması ve bunu başarırca da ekonomik refah üzerinden Avrupa'ya sosyalizm entegrasyonu yapmayı hedeflemiştir (Armaoğlu: 2020: 357). SSCB hedefleri doğrultusunda, bir dünya devleti kimliğine bürünmeyi amaçlamıştır (Kennan, 1960: 173-174).

Khrushchev, Foreign Affairs dergisinde "Barış İçinde Yaşama" makalesini yayınlamış ve tüm dünyaya politikanın amacını ve kapsamını yazılı olarak açıklamıştır (Sander, 1967: 10). Komşunu sevip sevmemek önemli değildir, onunla arkadaşlık ziyaretlerinde bulunman da şart değildir ancak komşun yerinden vazgeçmek istemiyorsa onu yerinden edemezsin (Khrushchev, 1959: 1). Devletler arası ilişkiler de buna benzemektedir. Arzu etmediğin komşun için ortamı çok sıcak yaparak onun Mars'a ya da Venüs'e taşınmaya karar vermesini düşünmek mantıklı değildir, tam aksi de geçerlidir ve peki o zaman ne yapmalısın? (Khrushchev, 1959: 1). İki tane alternatifin olabilir; ya savaş, buda füze ve hidrojen bombası çağında tüm uluslar için en ağır sonuçları içermektedir ya da barış içerisinde bir arada yaşama (Sümer, 2021: 338).

Böylece Khrushchev Kongreden sonra bu politikalarını ABD ile de açık ve net bir şekilde paylaşmış oldu. Bu politikalar Marksist-Leninist düşünceye taban tabana zıt bir düşünceydi ancak Khrushchev bunun çözümlemesini yapmayı kendi üstlenmiştir (Sander, 2016: 337).

4. JOHN FİTZGERALD KENNEDY VE SOĞUK SAVAŞ

8 Kasım 1960 yılında ABD’de yapılan seçimi Demokrat Parti adayı John Fitzgerald Kennedy kazandı (Armaoğlu, 2020: 463). Kennedy başkanlık seçimi sürecinde yaptığı dış politika eleştirileriyle dikkat çekmiştir. Kennedy’e göre; Eisenhower yönetimi dış politika uygulamaları hantal ve kararsızdı. Kennedy’nin yaptığı bu eleştirilerin kendi ülkesinde kabul edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda ABD kamuoyu da Eisenhower’a dış politika eleştirileri yapmaya başlamıştır. Nitekim seçimi kazanan Kennedy, ilk olarak dış politika da düzenlemelere gitmiştir. Bu dönemde Latin Amerika bölgesi çalkantılı bir dönemden geçmekteydi. Bu durum ise ABD’nin kıtasında huzursuzluk ve SSCB tehdidi demektir. Bu noktada Kennedy, Fidel Castro’nun devriminin diğer Latin Amerika ülkelerine sirayet etmemesi için Gelişme İttifakı (Alliance for Progress-Alianza para Progreso) sistemini dış politikasında uygulamaya geçirdi (Kennedy, 1966: 28-29). Kennedy’nin Soğuk Savaş’a ve SSCB’ye olan bakışı da Eisenhower’dan farklıydı. Kennedy başkanlığında, Eisenhower yönetimine kıyasla daha fazla risk almış ve bu doğrultuda güvenlik stratejileri yerine caydırıcılık üzerine politikalar inşa etmiştir (Saunders, 2011: 93). Kennedy’nin dış politikada değiştirdiği diğer konu ise Avrupa’ya karşı tutumu olmuştur. Avrupa’da Atlantik ortaklığı vizyonu ile, Avrupa-ABD arasındaki bağları, işbirliğini, askeri alanda yapılacak yeni nükleer projeler ile ortak bir çatı altında Avrupa’nın ekonomik, askeri ve caydırıcılık gücünü yükselterek kuvvetli bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir (Kissinger, 2018: 595). Kennedy’nin fikri İngiltere açısından kabul görmüş olsa da Fransa’nın De Gaulle önderliğinde kendi başına bir güç olma isteğinden dolayı kabul görmediğini söyleyebiliriz. Charles De Gaulle Fransa adına ABD politikalarına karşı tarafsızlığı seçmeyi tercih etmiştir. Kennedy yönetimiyle birlikte dünyanın ABD’yi barış yanlısı, dinamik ve enerjik olarak imajını yenileyeceğini öne sürüyordu. Kennedy ABD’nin eksik kanadı olarak görülen üçüncü dünya ülkelerine karşı da politika geliştirmiştir. Bu politikaya göre; üçüncü dünya ülkelerinde saldırıya geçen devletin SSCB olduğunu düşünerek, karşı ayaklanmalar planlayarak, yıkıcı eylemleri destekleyerek bu planı dış politikasına dahil etmiştir (Sümer, 2021: 446). Böylece Kennedy politikalarında gerektiğinde sertlik yanlısı politikaları da benimsemiştir.

5. NÜKLEER SAVAŞIN EŞİĞİNDE: KÜBA FÜZE KRİZİ

Küba Bunalımı; iki kutuplu düzende ABD ve SSCB’yi doğrudan karşı karşıya getirerek nükleer savaşın eşiğine getirmiş olay olarak tanımlanabilir. Küba bunalımının dünyaya iki önemli etkisi olmuştur; ilk olarak ‘korkutucu’ olması, ikinci olarak da öğretici olmasıdır (Armaoğlu, 2020: 440). Bu da ABD ve SSCB’ye dünyanın bir dengeye ihtiyacının olduğunu ve bir anda iki tarafın nükleer bombaları ateşlemesiyle dünyayı felakete sürükleyebileceği gerçeğini göstermiştir.

5.1. Küba Füze Krizi Tarihi ve Fidel Castro

Küba olayının başlangıcı; ABD maşası konumundaki Batista’nın Fidel Castro tarafından 1 Ocak 1959’da devrilmesine kadar dayanmaktadır (Hook ve Spainer, 2016: 87). 26 yaşında Havana Hukuk Fakültesinden mezun olan Castro, kardeşi Raul ile birlikte devrimin ilk kıvılcımlarını atmak için harekete geçerek, ‘26 Temmuz Hareketi’ olarak bilinen olay ile 1953 yılında garnizona bir saldırıda bulunmuştur (Sümer, 2021: 459). Fakat bu girişimi başarısız olmuş ve Castro yakalanarak, idama mahkûm edilecekken Batista’nın affetmesiyle birlikte hapse mahkûm edilmiştir (Thomas, 1963: 449). Mahkeme sürecinde Castro yaptığı savunmayla tarihe geçtiğini söyleyebiliriz. Fidel Castro’nun Batista yönetimini devirmeye karşı yaptığı bu başarısız girişimin ardından, mahkeme sürecinde tarihe geçecek olan ünlü “Tarih Beni Aklayacaktır!” savunmasını yapmıştır (Gallo, 1974: 95). Savunmasında açıkça devlet başkanının iktidarda olduğu cumhuriyete ihanet ettiğini, görüş ayrılıkları olan herkesi hapsedip zulmettiğini belirtmiş, 70 arkadaşının katledilmesinin altını çizerek, kendisinin hapse girmekten korkmadığını açıklayarak, zor da olsa amaçlarını gerçekleştireceğini belirtmiştir (Gallo, 1974: 96). “Tarih Beni Aklayacaktır” savunması tarihte bir çok insana örnek olacak ve devrim ideali taşıyanlara kılavuzluk yapacaktır. Küba’da Batista yönetimini zor durumu düşüren bu konuşmayla Fidel Castro ani bir kararla Meksika’ya sürgünde edilmişti. Üç yıl sonra hapisten çıkan Fidel Castro, 1956 yılında yarım kalan devrimi tamamlamak için silahlı mücadeleye başlamış ve Ocak 1959 yılında devrimi gerçekleştirmişti. Devrimden sonra beklenen tepkinin aksine ABD Başkanı Eisenhower Küba Devrimi’ni memnuniyetle karşılamıştı (Ekmen, 2021: 95). Bu şaşkıncı bir durumdu. Çünkü ABD yanı başında bir ülkenin elinde bulundurduğu yönetimi kaybetmesi, ABD açısından olumsuz bir gelişme

olarak kabul edilebilir. Eisenhower'ın iyimser tutumunun sebebi de iyi ilişkiler çerçevesinde, Küba üzerindeki işbirliği adı altında yaptığı ticaretin zarar görmemesi olarak nitelendirilebilir (Gallo, 1974: 84). Fakat Eisenhower'ın yumuşak tutumuna rağmen; Fidel Castro yönetimi Eisenhower'ın hoş karşılamayacağı bir politika izleyerek ülkede ki ekonomiyi millileştirme kararı almıştı (Ekmen, 2021: 95). ABD açısından bu devrimin bir tesellisi olarak görülecek tek şey Fidel Castro'nun komünizm ile ilgili yaptığı açıklamalar ve komünizme başlarda sıcak bakmaması olmuştur (Gallo, 1974: 92). Ancak ekonominin millileştirilme kararı Eisenhower yönetimini bir yandan harekete geçirdiğini söyleyebiliriz. Bunun üzerine ABD 1948 yılında kurduğu Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) aracılığıyla Küba'ya yaptırım uygulamayı hedeflemiştir (Brenner, 1990: 117). ABD, Küba'ya ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır ve Küba ile ticaret yapan ülkelere de yaptığı yardımları kesme tehdidinde bulunmuştur. (Brenner, 1990: 117). Böylece Küba'ya ait malzemeleri içeren malları satın almayı reddetmiş ve ABD'nin müttefiklerine Küba ile ticari ilişkilerini sonlandırması için baskı uygulayarak ambargoyu genişletmeye çalışmıştır (Brenner, 1990: 117). Ancak bu yaptırımların Küba'yı etkilemediğini söyleyebiliriz. Küba kendisine uygulanan yaptırımlara herhangi bir tepki vermeyerek izlediği politikayı devam ettirmiştir. Uygulanan politikalar doğrultusunda Küba'da bulunan ABD varlıklarını kamulaştırarak kendi bünyesine almıştır. ABD'nin Küba'ya karşı baskıcı tutumuna karşılık, SSCB devrimi desteklemiş ve 1959 yılında adaya hibe silah yardımı yapmıştır (Hook ve Spainer, 2016: 87). Bu tarihlerde ABD'de yönetim değişikliği olmuş ve yeni seçimler ile iktidara Kennedy gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Kennedy'nin Eisenhower dönemi eleştirilerinden biri ABD'nin dış politikada hantal olmasıydı. Bu noktadan Kennedy ilk olarak aktif bir dış politikayla Küba konusunda önemli kararlar almaya başlamıştır. ABD'nin, Küba'ya yapmış olduğu ambargolar neticesinde, Küba yönetimi ticarete dünyaya açılarak SSCB ile ticaret yapmaya başlamıştır. Khrushchev-Castro yaklaşmasının bu ticari antlaşmalarla başladığını söyleyebiliriz. Khrushchev bu yaklaşmayı resmiyete dökmüş ve Küba'yı SSCB'nin meşru bir üyesi olarak tanıdıklarını açıklamıştır (Sümer, 2021: 465). SSCB ve Küba'nın bu yaklaşması ABD tarafında tepki ile karşılandı. Hatta 4 Mart 1960 yılında Havana Limanı'nda gerçekleşen ve çok sayıda insanın ölümüne neden olan patlamanın arkasında Fidel Castro ABD'nin olduğu iddia etti (Sümer, 2021: 465). Bu olaydan sonra Castro'nun Khrushchev ile kişisel bir yakınlaşmaya da girdiğini söyleyebiliriz. Bunun arkasında Castro'nun Küba'nın güvenliği konusunda duyduğu endişe yatıyordu. Bu arada CIA, 1957 yılından 1961 yılına kadar Küba'daki komünist yapılanma ile ilgili raporları Eisenhower yönetimine iletmişti (Gallo, 1974: 86). Kennedy yönetiminin en büyük endişesi, Küba Devrimi'nin diğer Latin Amerika ülkelerine sıçramasıydı, bu yüzden 17 Nisan 1961 tarihinde Fidel Castro'yu devirmek için Domuzlar Körfezi Harekatı'nı gerçekleştirdi (Sümer, 2021: 462-464). Ancak CIA'nin öngörüsü yanlış çıktı ve Domuzlar Körfezi Operasyonu ABD adına başarısızlıkla sonuçlandı (Hook ve Spainer, 2016: 87). Operasyon sonucunda; Küba'da havaalanları bombalanmış, ABD'nin eğittiği 1400 kişilik grup adaya çıkartma yapmış ancak Küba Askeri güçleri, 114 kişi öldürmüş ve 1100 ABD askerini de esir almıştır (Ekmen, 2021: 95). 1961 yılında gerçekleşen Viyana Doruğunda Kennedy-Khrushchev görüşmüş ve Khrushchev Domuzlar Körfezi Operasyonu sonucunda Castro'nun artık komünizme daha sıcak bakacağını iddia etmiştir (Sümer, 2021: 463-464). Bu operasyonun başarısızlığı ABD'nin imajını zedelediğini söyleyebiliriz. Kennedy iktidarının vadettiği imaj düzeltme politikası da yönetimin ilk yıllarında bu noktada başarısız oldu. Böylece ABD-Küba gerilimi tam anlamıyla başlamış oldu. Khrushchev ise Castro ile kurduğu yakın ilişkiler neticesinde ABD-Küba geriliminde ki üçüncü taraf olarak yerini almaya başlamıştı.

5.2. 1962 Küba Füze Krizi

Khrushchev-Castro yakınlığı çerçevesinde ilk olarak Kübalı vatandaşlar Çekoslovakya ve SSCB'de askeri eğitim almaya başladılar. Ayrıca Rus askerleri de Küba'ya eğitim vermeye gönderildiler. 1962 yılına gelindiğinde Küba'da 20.000 Sovyet askeri olduğu tahmin ediliyordu (Gallo, 1974: 97). Üstelik SSCB'nin Küba'ya yaptığı askeri yardımlar da bir artış söz konusuydu. Bu çerçevede SSCB ve Küba hem doğal müttefik haline geldi hem de Castro artık komünizme doğru geçişini tamamlamış oldu. Khrushchev'e göre, ABD politikaları Castro'yu bu yola adeta sürüklemişti. SSCB açısından Küba Bunalıma giden süreçte en büyük sorun; ABD'nin NATO'nun doğu kanadında Türkiye ile İtalya'ya Jüpiter füzelerini yerleştirmiş olmasıydı (Öcal, 2017: 171). Khrushchev, SSCB'nin sınır komşusuna Jüpiter füzelerinin konuşlandırılmış olmasından oldukça rahatsız olmuş ve tedirgin edici bulmuş ve önlemler almaya başlamıştı. Üstelik 1962 yılının Eylül ayında, CIA U-2 uçakları aracılığıyla Küba'ya yapılan askeri yardımı fotoğraflamıştı (Brenner, 1990: 130). İki ülke arasında gerilimin giderek

tırmanması ve krize dönüşmesi sonucunda, nihayet Kennedy-Khrushchev bu konu ile ilgili bir görüşme yaptılar. ABD kanadı adaya saldırı amaçlı silah yerleştirilmemesi konusunda Khrushchev'den teminat istedi. Kennedy yönetimi bu konuda esnek bir tavır takınmaktaydı (Sümer, 2021: 467). Khrushchev istenilen teminatı vererek Küba'ya askeri teçhizat yardımına devam etti ve adeta Amerika kıtasında bir üs kurmaya başladı. Temmuz 1962'de SSCB SS-4 füzeleri yerleştirmiş, 36 nükleer başlık göndermiş, bu başlıklar Hiroşima'ya atılan atom bombasınının 130 katına eşitti ve ABD bunu ancak Ekim ayında tespit etmişti (Brenner, 1990: 131).

SSCB'nin Küba'ya konuşlandığı füzeler ABD açısından felaket olarak nitelendirilebilirdi. Çünkü ABD'ye çok yakın olan Küba adasında ABD'yi 10 dakika içinde felakete uğratabilecek bir füze saldırısı ihtimali vardı. Kennedy ve danışmanları bu kriz için acil olarak biraraya gelmiş ve 22 Ekim 1962'de ABD Başkanı Kennedy televizyondan bir açıklama yapmıştı. Bu açıklamada, Sovyetler Birliği'nin Küba'ya, ABD'yi kısa sürede vurabilecek nükleer füzeler yerleştirdiğini söyleyerek, Sovyetler Birliği'nin bu füzeleri derhal sökmelerini istedi (Uçarol, 2019: 413). ABD ayrıca füzelerin ateşleme sistemlerinin SSCB'den kalkan gemiyle Küba'ya geldiği istihbaratına ulaşmış ve 22 Ekim'den itibaren adayı ablukaya alarak sevkıyatı engellemeyi planlamıştı (Pious, 2001: 92). Kennedy 22 Ekim gecesi televizyonda yaptığı konuşmada o kadar kararlıydı ki şu sözleri söylemekten geri adım atmadı; 'Hürriyetin bedeli daima pahalıdır, fakat Amerikalılar bu bedeli her zaman ödemiştir' (Armaoğlu, 2020: 466). Bu gelişmelerle birlikte iki kutuplu sistemde ilk defa nükleer savaşın eşiğine gelindiğini söyleyebiliriz. İki devlet arasında görüşmelere bu kaotik şartlar altında başlanmaya çalışılmıştı. 27 Ekim'de Khrushchev Kennedy'ye bir mektup yazarak müzakereleri başlatmıştı (Oran, 2018: 683). Khrushchev; Türkiye'den füzelerin kaldırılmasını ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstereceklerini BM'de açıklamaya hazır olduklarını ancak karşılığında ABD'nin de Küba topraklarının bütünlüğüne saygı duymalarını istedi (Pious, 2001: 98). Kennedy, Khrushchev'in gönderdiği mesaja cevap olarak, isteklerini kabul ederek Jüpiter füzelerinin kaldırılacağını, aynı zamanda nükleer silahların yayılmasını ve silahsızlanma için ortak çalışılması gerektiğini belirtmiştir (Armaoğlu, 2020: 467). Sonunda iki lider itidalli davranarak, gerilimi çözmeye karar verdi. 28 Ekim 1962'de Kennedy'den istediği cevabı alan Khrushchev verdiği emirle birlikte abluka altında olan gemisinin SSCB'ye dönmesi emrini verdi. Böylece Soğuk Savaş'ın en ciddi badiresi atlatılmış ve Küba Bunalımı sona ermiş oldu (Uçarol, 2019: 414).

5.3. Küba Füze Krizi'nin Sonuçları

Küba bunalımıyla birlikte; iki kutuplu düzende süper güçlerin, askeri anlamda alacakları kararlar ile dünyada kitlesel ölümlere yol açacakları anlaşılmıştı. Bunun en önemli sebeplerinden biride ellerinde bulundukları nükleer silahlardır. Küba Bunalımının sonucunda, iki süper güç iki kutuplu sistem de birbirlerine karşı bir denge oluşturmuşlardır (Uçarol, 2019: 414). İki süper gücün, Küba Bunalımında savaşın eşiğinden dönmesi, bu tarihten itibaren iki devlet arasında 'detant' ve 'müzakere' yolunun önünü açmış oldu (Öcal, 2017: 173). Küba Bunalımının sonucunda Avrupa da gelişmeler yaşanmıştır. Fransa, Charles De Gaulle önderliğinde Küba Bunalımını fırsat bilerek aracı olarak Avrupa Koalisyonu projesini ortaya attı, bu noktada ABD ile ilişkilerini düzeltirken aynı zamanda kendi başına nükleer gücünü geliştirmeye başladı (Sander, 2016: 328). Washington-Moskova arasında direk bağlantı kurularak olası krizlerin önüne geçmek için, iki devlet arası haberleşme amaçlı 30 Ağustos 1963 tarihinde 'kırmızı hat' çekildi (Medland, 1990: 435). ABD-SSCB nükleer silahların tehlikesinin farkına varmış ve 5 Temmuz 1963 yılında Kısmi Deneme Yasağı Sözleşmesi'ni imzalamışlardır (Medland, 1990: 435). Görülüyordu ki iki devlet ileri ki yıllarda detant olarak nitelendirilecek dönemin temellerini atmışlar ve iki ülke ilişkilerinde normalleşmeye gitmişlerdi. Bunun en büyük sebebi artık iki devletin de ekonomik açıdan olmasa da askeri güç açısından denk olmasıydı. Khrushchev hem kendi için hem de devleti için dünyada var olan imajını kaybetmiş ve düzeltilmesi için fırsatı olmamıştır (Medland, 1990: 437). Bu durumun SSCB kanadında dış politikada büyük bir değişime sebep olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü SSCB artık "uyumlu" olarak nitelendirilebilecek bir politika benimsemeye çalışıyordu. Kuşkusuz bu durum SSCB yönetiminin içinde çatlaklara sebebiyet verecek bir durumdu. Çünkü SSCB'nin en büyük hedef komünizmi tüm dünyaya yaymaktı. Khrushchev'in yeni politikaları bu hedefe taban tabana zıttı. Brejnev önderliğinde SSCB yetkilileri 15 Ekim 1964'te Khrushchev'in yaş gerekçesiyle emekli edildiğini ilan edilmişti ancak bunun altında yatan sebepler farklıydı; ilk olarak Khrushchev'in geçmişte yaptığı askeri kuvvet indirimleri, ikinci olarak dış politikada maceracı olarak

SSCB'yi tehlikeye sürüklemesi, son olarak da Berlin ve Küba'daki başarısızlığı öne sürülerek soruşturma açılarak istifa ettirilmiştir (Sümer, 2021: 490-491).

6. SONUÇ

Küba Krizi'nin karşılaştırmalı dış politika analizi yapılmıştır. Yöntem olarak olay verisi yöntemi kullanılmıştır. Olay verisi yöntemi ile devletlerin dış politika çıktıları, devletlerin hükümetleri, devletlerin kendi arasında ki ilişkileri, dönemin hâkim olduğu sistemi, dönemin liderleri ve kriz hakkında veriler toplanmıştır. Veriler makaleler ve kitaplardan elde edilmiştir. Elde veriler ile ABD-SSCB ekseninde Küba Krizi karşılaştırılmıştır. İlk olarak devletlerin ABD ve SSCB'nin liderleri karşılaştırılmıştır. İkinci olarak ABD ve SSCB devletleri karşılaştırılmıştır. Üçüncü olarak ise Küba Krizi'ne tarihsel bir anlatı yapılarak Küba Devrimi anlatılmış ardından Krize giden süreç analiz edilmiştir ve sonuca bağlanmıştır. Bu noktada Küba Krizi'nde ABD ve SSCB Liderlerin etkisi nasıl olmuştur ve Küba Krizi Sonucunda ABD ve SSCB bu krizden nasıl etkilenmiştir? sorusuna cevap aranmıştır.

İlk olarak yaptığımız analizde, ABD'nin başkanı John F. Kennedy ve SSCB'nin genel sekreteri Nikita Khrushchev analiz edilmiştir. Kennedy iktidar mücadelesine girdiği andan itibaren geçmiş hükümeti eleştirmeye başlamıştır. Eisenhower iktidarının dış politikasını eleştirmiş ve hantallıkla suçlamıştır. İktidara geldikten sonra ise ABD'ye yeni bir vizyon eklemek istemiştir. Bu vizyon doğrultusunda Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri ile bölgesel ilişkiler kurarak ekonomik antlaşmalar için mücadele etmiştir. Kennedy, dış politikasını belirlerken anti-komünizm üzerine inşa etmiştir. Bu noktada Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini de güçlendirmeyi hedeflemiştir. Çünkü Latin Amerika ülkelerinin ABD'nin kıta komşusu olması Kennedy için potansiyel risk oluşturmaktadır. Sonuç olarak caydırıcılığı temel alan bir dış politika benimsemiştir. Nikita Khrushchev, Stalin'in ölümünden sonra iktidara gelmek için iki yıl beklemiştir. İktidara geldikten sonra SSCB'nin politikalarında köklü bir değişikliğe gitmiştir. Politikalarını meşrulaştırırken de-stalinizasyonu benimsemiştir. Geçmişte hatalı ve yanlış gördüğü tüm politikaları Stalin'e yıkmıştır. Kendi politikalarında görülüyor ki SSCB'yi bir dünya devleti haline getirerek yeni imaj edindirmek istemiştir. Belirli noktalarda bunu başarmıştır. ABD seyahatinde bunu başarmıştır. Toplum tarafından sempatik karşılanmıştır. Ancak Küba Krizi sonucunda var olan tüm imajını hem devlet hem de birey düzeyinde kaybetmiştir.

İkinci olarak yaptığımız analizde; ABD'nin kendi kıta sahasında herhangi bir düşman istemediği görülmüştür. Monroe Doktrini'nden Çevreleme Politikasına geçişin sonuçları gözlemlenmektedir. Devlet düzeyinde kendilerine düşman olarak gördüğü SSCB'yi çevreleyerek kontrol altına almak istemiştir. Bu noktada bir çok alanda iki devlet arasında yarışlar ortaya çıkmıştır. Uzay Yarışı, Nükleer Yarış ve Silahlanma Yarışı. Bunun sonuçları dünyada ki diğer devletlere de yansımıştır. SSCB devlet olarak kendine yeni bir imaj çizme konusunda adımlar atmıştır. Dünya devleti olma doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır. ABD ile karşı karşıya gelmekten kaçınmış ve böylece dünyada sorun çıkarıcı devlet konumu ABD'ye devretmek istemiştir.

Üçüncü yaptığımız analizinde, İki Kutuplu sistemde görülüyor ki devletler belirli bir denge de durmak zorundadır. Sistemin sağlıklı işleyebilmesinin koşulu budur. Ancak SSCB ve ABD ekseninde sisteme bakıldığında iki devletinde sistem içerisinde hegemonya kurmak istediği tespit edilmiştir. Bu noktada hegemon güç olma çabasının sonuçları sistemde bazı krizlere sebebiyet vermiştir. Örneğin; Kore Savaşı, Küba Krizi, Berlin Krizi, Vietnam Savaşı ve Afganistan İşgali. Sistemin varlığını sürdürebilmesi için bu krizlerde devletler genelde birbirleriyle karşı karşıya gelmekten çekinmişlerdir.

Sonuç olarak Küba Krizi analizinde; ABD'nin Eisenhower ve Kennedy yönetiminde yaptığı öngörüler yanlış çıkmıştır. Bu doğrultuda CIA'nin verdiği raporların da yanlışlığı görülmüştür. Fidel Castro'nun başlarda komünizme bakış açısı sıcak değildi. Ancak ABD'nin öncelikle ekonomik olarak uyguladığı yaptırımlar Castro'yu dünyaya açılmaya itmiştir. Bu noktada ise SSCB, Castro ile antlaşmaya gönüllüydü. SSCB ve Castro yakınlığı böyle başlamıştı. ABD'nin ardından adaya yaptığı Domuzlar Körfezi Harekatı'nın başarısızlıkla sonuçlanması Castro'yu bir taraf seçmeye itmiştir. SSCB ise ABD'nin kıtasında bir müttefik kazanmayı istemesi Castro-Khrushchev yakınlaşmasını hızlandırmıştır. ABD'nin Küba'ya karşı sürekli tehditkâr davranması SSCB'nin Küba ile askeri yardım antlaşmasını hızlandırmıştır. Sonuç itibari ile krize gelindiği zaman şu sonuçları ortaya çıkarmıştır; İki büyük devletin

karşılıklı bir savaş eşiğine gelmesinde dünya için felaket doğuracağı anlaşılmıştır. Çünkü iki devletinde elinde bulundurduğu nükleer silahlar dünya açısından bir tehdide dönüşmüştür. Kriz herhangi bir savaşa dönüşmese de dehşet dengesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kriz neticesinde ise devletler ikili iletişime önem göstermiştir. Bu da silahsızlanma adına bir adım atılmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Ak, Ö. (2009). *Dış Politika Analizi ve Liderlik: Süleymaniye Krizi Sürecinde R. T. Erdoğan Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitabevi.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71-114.
- Brenner, P. (1990). Cuba and the Missile Crisis. *Journal of Latin American Studies*, 115.142.
- Breuning, M. (2017). *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Coşkun, B., & Rüma, İ. (2022). *Dış Politika Analizi Konu, Kuram, Yöntem*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Efegil, E. (2018). *Dış Politika Analizi: Ders Notları*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ekmen, B. (2021). Zorlayıcı Diplomasi ve Küba Füze Krizi. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 91-108.
- Ereker, F. (2010). *Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gallo, P. (1974). Castro and the Cuban Revolution. *Rivista di Studi Politici Internazionali*, 81-98.
- Güleç, C. (2018). Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 79-102.
- Herman, M., & Herman, C. (1989). Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry. *International Studies Quarterly*, 361-387.
- Hook, S., & Spainer, J. (2016). *Amerikan Dış Politikası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Hudson, V., & Vore, C. (1995). Foreign Policy Yesterday, Today and Tomorrow. *Mershon International Studies Review*, 219-238.
- Karadeli, C. (2020). Soğuk Savaşın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 43-73.

Kardaş, Ş., & Balcı, A. (2022). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kennan, G. (1960). Peaceful Coexistence: A Western View. *Foreign Affairs*, 171-190.

Kennedy, J. (1966). *Başkan Kennedy'nin Nutukları 1*. İstanbul: Menteş Kitabevi.

Khrushchev, N. (1959). On Peaceful Coexistence. *Foreign Affairs*, 1-18.

Khrushchev, N. (1971). *Kruşçev'in Anıları 1*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Khrushchev, N. (1971). *Kruşçev'in Anıları 2*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Kissinger, H. (2018). *Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kurban, V. (2022). *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Kitabevi.

Medland, W. (1990). The Cuban Missile Crisis: Evolving Historical Perspectives. *The History Teacher*, 433-447.

Neck, L., Hey, J., & Haney, P. (1995). *Foreign Policy Analysis Continuity and Change in Its Second Generation*. New Jersey: Prentice Hall.

Nye Jr., J., & Welch, D. (2021). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Oran, Baskın. (2018). *Türk Dış Politikası*. (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öcal, M. (2017). Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler 1960-1991. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 91-108.

Öztop, F. (2016). *Karar Birimlerinin Dış Politika Yapım Sürecinin İşleyişine Etkileri: Türk Dış Politikası Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pious, R. (2001). The Cuban Missile Crisis and the Limits of Crisis Management. *Political Science Quarterly*, 81-105.

Rosenau, J. (1968). Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?. *International Studies Quarterly*, 296-329.

Rosenau, J. (2016). *The Study of World Politics: Theoretical and Methodological Challenges*. New York: Routledge Publisher.

Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sander, O. (1967). XX., XXI. VE XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 1-46.

Saunders, E. (2011). *Leaders at War*. New York: Cornell University Press.

Singer, D. (1960). Review of International Conflict: Three Levels of Analysis. (by. Kenneth N. Waltz). *World Politics*, 453-461.

Smith, S., Hadfield, A., & Dunne, T. (2016). *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Sümer, G. (2021). *Soğuk Savaş Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Thomas, H. (1963). The Origins of the Cuban Revolution. *The World Today*, 448-460.

Tucker, R. (1957). The Politics of Soviet De-Stalinization. *World Politics*, 550-578.

Uçarol, R. (2019). *Siyasi Tarih 1914-2014*. İstanbul: Der Yayınevi.